

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204158

UNIVERSAL
LIBRARY

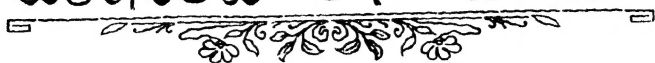

వేణీసంహారనాటకము.

1895 వ సం॥ ప్రథమశాస్త్రపరీక్షకును, 1901 వ సం॥ పట్టపరీక్షకును

బరనియముగా నిర్ణయింపబడినది.

ఇది

భట్టనారాయణకవికృతి మైసంసక్తులినాటకమునుండి

గాజమహేంద్రవరమునందలి రాజకీయ కళాశాలయందు

నాంబ్రీపండితు లగు

వడ్డాది సుబ్బారాయకవిచే

దేశీకరింపబడినది.

రాజమహేంద్రవరము

వడ్డాది సుబ్బారాయకవిగారి యుత్తరువు ప్రకారము,

రాజమండిగి బుక్కుసెల్లర్సు,

కర్రా అచ్చయ్య అండ్ సన్సువారిచే

ప్రకటింపబడినది

అయిదవ కూపు 2000 ప్రతులు.

గాజమహేంద్రవరము

నిడమర్తి వెంకటకృష్ణమూర్తి అండు బ్రదరు వారిచే

శ్రీ కృష్ణామూద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడినది.

1924.

1-8-౧

స్వర్ణస్వామ్యసంకలితము.]

[వెల

వాల్మీకి అమృతామృతము లందు చే

౨౦౨౨, ఎకడమి, తిరుపతి.

వడ్డాది సుబ్బారాయకవికృతగ్రంథమాల.

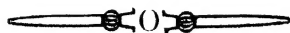
పుస్తకభాండాగారములను స్థాపించినవారిలెల్లకు మాయొద్దనుండిన గ్రంథము లన్నియు ఒకసారి పుచ్చుకొన్నయెడల సగమువెలకే ఇయ్యఁగలము. కొన్ని మాత్రమే కావలసినయెడల వెలపూర్తిగా నియ్యవలెను.

రు. ఆ. పై.

1. ఆశ్విజ్ఞానశాకుంతలము. (లక్ష్మణకాతాస్వర్ణవిమర్శసహితము) 1 0 0
2. వేదీసంహారవాటకము. (F. A. text for 1895
and B. A. text 1901) 1 9 0
3. మల్లకానూరు పక్కకళము. (శృంగారరసపరిధానవాటకము
M. A. text for 1912) 1 0 0
4. శృంగారసంహారదయవాటకము. (శాంతిపరిధానము) 0 10 0
5. చంద్రశేకవాటకము. (హరిశ్చంద్రానికి)
(B. A. text for 1903) 0 8 0
6. కిక్కిమోర్చియనుటము. (శృంగారరసపరిధానము) 0 8 0
7. నూక్తిస్మరణము. లోకదృష్టాంతసమన్విత నీతిపద్యగ్రంథము) 0 12 0
8. సుగుణపరిదర్శకము. (నీతిపద్యగ్రంథము) 0 4 0
9. కైఫియత్తానుషీ. (పండితభక్తమనోహరము)
శబ్దార్థ (క్యాబీట్ టై. డు) 0 10 0
డిక్షనరీ (అట్టయైదు) 0 8 0
10. సంగమత్కర్తవలు. (కొత్తికూర్పు, భక్తజనమనోహరము) 0 1 0
11. నందనందనశతకము. (రెండవకూర్పు, విష్ణుభక్తానందకరము) 0 2 0
12. దైవభక్త్యుపన్యాసము. 0 3 0
13. ఆంధ్రమేఘసందేశము. (విప్రలంభ శృంగారవర్ణనము) 0 5 0
14. నూర్వ్యశతకము. మయూరకవివీరచిత్రమునకుఁ బలుఁగుమూలసహితము 0 8 0
15. భామినీవిలాసము. (పండితరాయకవితమునకుఁ బలుఁగు) 0 10 0
16. సుమనోమనోజ్ఞము. 3 భాగములు కలసి యున్నది. 1 0 0
17. సతీస్మృతి. (కరుణారసభూయిష్టము) 0 4 0
18. సుతస్మృతి. కృష్ణాయాపదుర్ధారకాయసుశితకపద్యములతో. 0 4 0
19. గౌతమీమహాజలమహిమానువర్ణనము (రెండవ కూర్పు) 0 2 0
20. విశ్వరూప. నృసింహ స్తవద్యయము, 0 2 0

(శ్రీ)

వేణీనంహరనాటకము.

ఇష్టదేవతాప్రసంగనాటికము.

శ్రీలీలానరసింహుడై, గృహిణి జివ్యమ మృతాచది
పాదీద్రిష్టవితాన మొప్పెసంగుత్వాగారరంగంబునన్,
హాళి జంగమపాత్రోవర్ణములు నానావేషనానారసో
ద్వేలన్పూర్తి నటింప హేతు నగు నేవే, లాట్రనిం గొల్పెదన్ .

ఉ. శోభిత మైనయట్టితూణభంగురకాయము హేయ మంచు, సం
ప్రతిని వాన్మయాక్షరశరీరముతోడ నశేషదేశముల్
ఖ్యాతి జరించుచున్, వివిధకల్పవలన్ హితబోధ సేయుచున్,
నీతికి మూల మై వసుధ నిర్వసనత్కమలం నిలంచెదన్.

౨

చ. వినియడువారి కేక నెడువేడ్క యొనర్చెడుభారతార్థముల్,
గనుగొన నబ్బెనేని మది గల్గెడుప్రతిక మేర యున్నదే ?
యని తలపోసి తచ్చరణ ముచ్చపడంగను నాటకంబుగాఁ
బొనరిచి నేఁ గృతార్థము గొందడఁ గాకని యున్నయత్తటిన్.

౩

స. వదీయసహకారుం డగుచేసో సోమయార్థ్యం డేగుచెంచి.

ఉ. భారత మన్న నీకుఁ గడుపతుము; ము స్వచనంపుఁగావ్యముం
గా రచియించినాడె; పది కర్మమృత నిష్పడు నాటకంబుగాఁ
గూగుతు నంటి మే; లయినఁ, గ్రొత్తగఁ జేయుటకంటె వేణీసం
హారము తెల్లనేయు మని నైకగసాశ్చర్య మేఁ జరించెదన్.

౪

క. అనుటయు నాజలనంబున

కనుకూలమె యిది యటంచు, నాగ్రింధంబుం
దోగింపఁ దలంచి యుండెం
గను నాకస్మికము రాజకార్యముమీఁదన్.

౫

సీ. క్రిమహాలక్ష్మీపరిగృహపతుండు వాడేవుకులపయోవార్ధిక్షణ్ణఁ,
డమలకస్తూరిపంశాంభోధిచందుగిండు దర్పితపరిచక్రతాపకరుండు,
పటుతరాజ్ఞారూఢిభాస్కరతనయుండు పరినిజకార్యనిర్వహణధుర్యుఁ,
డాశినిపోషణాయత్రచిత్రైర్జుండు పాించితనాగసింహహ్వయుండు,

సరససంగీతసాహిత్యభరతనిఁ తుఁ,
 డ్ధరిజనకల్పవల్లి సంగారిబయల్లుఁ,
 డ్ధలిలవిద్యానిధిసాన మైనరాణ్య
 హేంద్రపురి వచ్చి నన్ను వీక్షింప వచ్చి.

౬

వ. పముచిత్రసత్కారంబు లంగీకరించి మదీయమనోగళం బెఱింగించిన సంతసించి.

ఉ. చిన్నటనాటసుండి మనచేసెడు నెయ్యముదోసమో, నిజం
 బున్నదో యిందు నే నెఱుంగ; నోపియిమిత్రుడ ! నుబ్బిగాయ ! నీ
 ఘన్నశీఁ జేయుకావ్యము లనూననుధాలహరిసమంబు లో
 చున్నవి నామనంబునకు; నొప్పలకుప్పలు నీడుకబ్బముల్.

౭

కా. మాతోడల్లుఁడు సుందరాహ్వయుఁడు యుష్మక్త్రేఘసందేశమున్
 శ్రీనోహద మెల్లన్ ముదితముగాఁ జేసెం గదా మున్ ; భన
 వ్యాఖ్యంబున నిష్టాన్నగలద్యుశ్యంపుంబింధం బెటన్
 ద్యోతించం, బనితూని హెచ్చరిక న చొచ్చితింతు నే మిత్రమా.

౮

తే. గీ. మఱయు దీనిపర్యాయాంబు తెఱుగుఁ జాడ
 నాకు వేడుక పొడముచున్నది వయస్య !
 స్వోగ రచియింపు; దానికి లయం తెగలు
 ముదలుగా సిద్ధపఱచు చుండెను నేను.

౯

తే. గీ. కొంచెమైనను నాకుఁ డెల్లనను గావ్య
 పరిచయముకల్మీ నీశిక్ష పటిమఁ గాఁ ?
 ' యగుమిగిలిభావముల్ పాదుకొన్న
 నసతి వీ, కలు నానెన రసద? సఖుడ !

౧౦

౩. అని యనేకప్రకారంబుల నపాగన్నేహపాఠవశ్యంబు నొనర్చుంబు నొత్తుక్యం
 బునుం దేటపడం బోకి వేగిరించిన.

ఆ. వె. అదన గురియువాన కాగంభమట్లు, నా
 యనుఁగువచనములకు నంగింగ
 చుందుఁ గోర్కి పొదల, నానందిమునఁ దేరి
 గ్రంథరచన కేమ గడఁగినాడ.

౧౧

వశాది-సుబ్బారాయఁడు.

జీవేశ్వరసంహారమును నాటకము భాగములకథ ననుసరించి ఒట్ట నారాయణుడు ముకవీ గీర్వాణ భాషయందు రచించినాడు. ఇది శాస్త్రరసప్రధానమైనను అష్టరసా శ్రియం బని చెప్పఁ దగి యున్నది. దీనికిఁ గథానాయకుడు పార్థమధ్యముడు భీమ నేనుడు. ఆదిసంచకయుద్ధపంచకములకథ యీనాటకమందలి యాఠికములలోను సంగ్రహముగాఁ దీయవచ్చును భారతకథాపరిచయము కొంచెమయిన నుండకపోయిన దీనియందో కథాసందర్భములు చక్కఁగా బోధపడవు. ధృతరాష్ట్రుడు బాండుగాఁ నని యిద్దఱున్నదమ్ములు. కీరిలోఁ బ్రథముఁ డంధుడు. అలెనికి గాఢధారి యనుభార్య యందు నుద్వరు కొమారులు నొక కొమార్తయుఁ గలిగిరి. ఆం ద్రిగఁజూడు దుగ్యోధనుడు; ద్వితీయుడు దుశ్శాసనుడు; కొమార్తె దుస్సలంపాంతురఁజనుకుఁ గుంతియు మాత్రయు నని యిరువురు భార్యలు. యుద్ధిరుడు భీముడు నర్జనుడు నని కుంతికి మువ్వరును, నకులుడు సహదేవుడు నని మాద్రీకి నిద్రిలును గుహరులు వీరేంద్రును శాపనానందసంభూతలు. ఇందుఁ గనిష్ఠు లీరువురును గలను.

ఒక కాలమునఁ బాండురాజు వేటకుఁబోయి, యయ్యడవిలో శేడులయి క్రీడిం చెడుమునిదంపతుల, నెఱుంగక తనయలుంగునకుం గుఱి యొనర్చుటం జేసి, యునులు గొఱుగుచు నంగు బును యొసంగినకాపంబున మగల నింటికఁ బోక, యక్కడనే వాన ప్రస్థుం డయి యుండి. కొండొక కాలంబునకు మరణించినఁ, జిన్న భార్య యగుమాద్రీ యాతనితో సహగమనముఁ జేసిను. అనంగుము కుంతిని గుమారుల నేనగను నచ్చటి నున్ది శేషులు హస్తీపురంబునకుఁ దీసికొని వచ్చి, ధృతరాష్ట్రున కప్పగించి పోయిరి. ఆధృతరాష్ట్రుండును దన కరణ్యంబునుండి నూడిద చెచ్చినసింహడింభకంబులుం బోలె నున్నగనతమ్మునిబిడ్డల నత్యేదగంబులం బోలెంచుచుండ, దుష్టిండగు దుగ్యోధనుం డాద్యైక, రాజ్యభోభంబున వారి నెట్లయిన రహస్యంబుగాఁ జంప వలయు నని బహు విధంబులఁ బ్రయత్నించి, యాప్రయత్నము లేవియుఁ గొన సాగ నందున, ధృతరాష్ట్రునిచే యాప రాజ్యాభిషిక్తుం డయి రాజసూయయాగంబుఁ జేసి యింద్రప్రస్థపురం బున నింద్రభోగంబుతో నుఖిం బన్నధర్మరాజు ననుజనహితు, మహాయాత్రంబునఁ జెలువవలయు నని, తనతండ్రిచే హస్తీపురంబునకుఁ బిలిపించి, యాతనిం దనతో జూద మాడం బురికొలిపి, తనమేనమామ శకుని గొని తెచ్చిన మాయపాచికలతోఁ దదీయసర్వ స్వంబు నొడుచుకొనుటయ కాక పాండవపత్ని యగుద్రౌపదిని తనతమ్ముఁ డయినదుశ్శాసనునిచే నడ్డించి కొలువులోనికిఁ దెప్పించి, యచ్చ నామెకట్టుట్టను విప్పించెను.

ఇట్లు లవమానకరముగాఁ బాండవులను వారి సర్వధనములతోడను గెలుచు
కొని, యంతతో నయినఁ దృప్తి నొందక, దుర్యోధనుఁడు ధర్మరాజున కింకను జూదం
బునం దాన పుట్టునట్లు “లన్నా” మన వింకొకపందము వేయుదము అది నీవు గలి
చితివేని నే నీవఱలో గెలుచుకొన్న దంతయు నీకు వదిలి వేసెదను ఓడితివేని ద్రౌపది
తోడను దమ్ములతోడను నీవు పండ్లెండేడులు వనవాసంబు నొక్కయేఁ డజ్ఞాతివా
సంబుఁ జేయవలయును ’ అని చెప్పి యొప్పించి, మాయజూదమున నాపందమును
దానె గెలుచుకొని, పాండవుల నేవుగ భార్యాసహితంబుగాఁ బరంబు నెడల నడి
చెను ఆహూయికులగు నప్పాండవులును బలుబాములకు లో నయి, దైవసాహాయ్యమునఁ
దత్సమయంబును నిర్వహించి మరల వచ్చిరి

ప్రథమాంకములోఁ . గౌరవులు స్వస్థు లయ్యెడు ’ మని సూత్రధారుఁడు
పలికి నప్పుడును, “అన్నయ్యా! మీ రీలాగునఁ దీండ్రపడుచుండిన మనయన్న గారు
ఖేదపడుదురు గదా!” యని సహదేవుఁడు తిన్ననునయించునప్పుడును, వరుసగా
భీమసేనుఁడు చదినెడు నీక్రింది రెండుపద్యములవలనను బూర్వోక్త మగు దుర్యోధన
దౌర్జన్య మంతయు వెల్లడి యగును —

చ . గులు లయి నాఁడుఁ క్కైయిలు గాల్చి విపాన్ను నెట్టి, జూదపుం

గొలుపు ప్రవేశ పెట్టి, మముఁ గ్రూత జీవధనంబులందుఁ బే

డల న నరించి, చాల కది, ద్రోపదిఁ గొప్పును బట్టి యిడ్చి, నీ

గులు సభ నొల్చినట్టిధృగర ఘ్రిజు లేఁ గలుగంగ స్వస్సులే ?

౮

చ . అలసథ వట్టు నై నద్రుపదాత్మజఁ గాంచి, యగణ్యమందు వ

ల్కలధరు తొకిరి తుల లంగమతోఁ జరికాల ముండి, య

న్వల నతిహీనంకొ విగటుపాల వసించియు నేఁ గృశింపఁగాఁ,

గులుగగు భేద మాయనకుఁ, గౌరవు లన్నను గలు నిప్పడకొ

౧౧

ద్రౌపదిని దుక్కాసనుఁడు సభ కీడ్చుకొని వచ్చినప్పు డామె కొ వృంతయు
విడిపోయి నందునఁ దిన్నట్లు లవమానపఱచినఖిలులు గడలేటువలకును దాను మగ
లఁ గొప్పు పెట్టుకో నని యామానిని ప్రతిజ్ఞ పట్టెను సభలోఁ దన కన్నులయెదుర
ద్రౌపదికి మానభంగము గావించినదుక్కాసనుని వానిబంధువులు చూచుచుండ గుండెలు
వ్రీల్చి నెత్తురు ద్రౌవేది ననియు, నాసమయమున విలాసము గాఁ గరతలంబున నూరుపు
సజుచుకొనుచు నామె యవమానమునకు సంతసించిన నుయోధనునిఁ దనగదచే నూరు
వుల విటుగఁగొట్టి గిట్టించెద ననియు వఱియుఁ దులువ లగునుయోధనసోదరుల నెల్ల

యుద్ధములోఁ గా నొక్కరుండ సంహరించెద ననియు నప్పటికోపావేశంబున భీమ సేనుండును ప్రతిజ్ఞ చేసెను

ఈస గతి యిట్లుండఁగా, నట్లు పదుమాఁడేఁదలును సమయ పరిపాలనము చేసి వచ్చినయుద్ధసిరుండు గాఢవాసోదైవ్యంబు రాకుండునట్లు తమసోదరు లేవురకు నే నూహ లిమ్మని కృష్ణునిచే దుర్యోధను నడిగించెను కాని యీసంధివచనము భీమ సేనునికిఁ గేవల మనమృతము ఈక్రింది భీమునిపద్యమువలన నయ్యంశము స్పష్ట పడుచున్నది

ఉ గల్లడ మందఁ గౌరవశతంబును బట్టి యనికొ మధింపనా ?

గ్రల్లడు దుస్స సేనురుధిరంబు నురంబును వ్రచ్చి త్రావనా ?

పెల్ల మనకొ నుయోధనుని పెందొడలం గద నుగ్గు నేయనా ?

యూ శృయిదింటితో న పతి యొప్పుగఁ జేసెడుఁ గాక సంధులకొ ౧౫

కృష్ణునిర య బారము జరుగుదినకు లలో నొకనాఁడు దుర్యోధనపత్ని యయిన భానుమతి ద్రౌపదిని జూచి “యోసి ! నీమగ లయిదుగురు నయిదూర్లు గా కిమ్మని మమ్మడుగుకొనుచున్నారు నీ వీపాటికిఁ గొప్పు వెట్టుకో వచ్చు” నని మహాగర్వమున నుల్లస మాడెను ఆహుట తనకు హృదయశల్య మయి బాధించినందున దుఃఖించుచు, బాంచారి భీమసేనున కాసంగతి నెఱింగించిన, నతడు మండిపడి “నీను సంధి యగు నని బెంగవెట్టుకోకుము నుయో ధనుని వధించి, వానిరక్తమునఁ దడిసినచేతులతో నీకురులు మడిచి కొప్పు వెట్టెద” నని ప్రతిజ్ఞాపూర్వకముగ ద్రౌపది నాశ్వాసించెను గానంజేసియే దీనికి వేణీసంహార మని పేరు గలిగినది ఈవేరికి జడ గుడుచుట యని యర్థము అట్లు ద్రౌపది నాశ్వాసించిన భీమసేనుండు తనప్రతినకుఁ దోడు కృష్ణుండు నుయోధనిచేఁ దిరస్కృతుం డయి చక్కవచ్చె నని తెలియవచ్చినందున, బుజాలు మాఁడుగాఁ బొంగి, సంగరరంగంబ నకుఁ బోవ ద్రోవదిని వీడుకొనియెను

ఇట్లు పాండవులు యుద్ధసన్నద్ధు లయినట్లు మొదటియంకములోఁ దెలిసి, రెండవ యంకమున ముఖ్యముగా దుర్యోధనపరాజయనూచకము లగుదుర్నిమిత్తములను గవి యర్థించినాఁడు ఆదుర్నిమిత్తములలో మొట్టమొదటిది భానుమతీస్వప్నము నూఱు పాముల నొకముంగిస సంహరించినట్లు ౬౬లో నా మె చూచినందున భీమునిప్రతిజ్ఞ స్మర గాకు వచ్చి, యక్కిడు శరిహరించుకొనుటకు నుదయ కాలమున భానుమతి భాస్కరాది దేవతల నారాధించుచుండ, దుర్యోధనుండు కామాతురుండయి వచ్చి బలవంతముగా నామెనీమమునకు భంగము గలిగించినాఁడు, ఈపట్టునఁ బరిహాసాస్పదము లగునుయో సనునయోగ్యగుణము గూడఁ దేటుపడి, వాఁడిక ర్మలక్ష్మీకటాక్ష వీక్ష యమునకు

లేశమును బాక్రుడు కాఁడనునశము దృఢపఱచును. అనంతర మొకమహావాయువు వీచినందున, దానిబాధకుఁ దప్పుకొన దుర్యోధనుఁడు భార్యా సహితముగా నొక జారు పర్వతప్రాసాదము నారోపించి, యక్కడ ననాస్తరణ మైనకఱకుజాతి నేలను గూరుచుండఁబోవు భానుమతితో మహాసురాగమున నిట్లు పలికెను.

తే. జలుఁగుఁబుట్టంబు గాఁకిఁ జెదర, నాకుఁ | గనులపండువు నేయు నీకునజనునము*
వలవదే గారవింప నావలన యెగయ! నువిద! నీచూపుఁడనువునాయూరుయుగము†

అనునప్పు డాకస్మికముగా నొకకంచుకి వచ్చి పైమాటతోఁ గలిసిపోవునట్లుగా “దేవా! భగ్న మైనది. భగ్న మైనది” యని వచించెను. ఆకంఠుకి యప్పుడు వీచిన పెనుగాలిచే రథధ్వజము భగ్న మైన దని సుయోధనుతోఁ జెప్పవచ్చినవాఁడు. అయినను నీవాక్యసందర్భమున, నూరుయుగము భగ్నమయినది యను నొక యమంగళార్థము శ్రోతలకు స్ఫురించుచున్నది. మేలుగాని కీడుగాని రాఁబోవునప్పుడు మానవలకు దైవికముగా నిన్నివిధములఁ దత్తత్సూచన మగు ననుటయే యిందలియాశయము. అట్లతఁడు నారుపర్వతప్రాసాదమున చుండఁగా దుస్సలయును దానియత్తయును రోదనము చేయుచు వచ్చి కురునాథా ! రక్షింపుము రక్షింపు మని వానికాల్గిమీఁదఁ బడిరి. తాను దగ్గఱ లేనప్పుడు తన పుత్రుఁడభిమన్యుఁడు ద్రోణాచార్యులు పన్నినపుత్రప్ర్యాసాముఁల సాహసంబునం బ్రవేశింప వానికి సహాయులుగాఁ బోయెడుభీమాదుల నేనాముఖంబున నాగి, తన్మూలముగా నాతనిమృతికి హేతువైన వైంధవుని “వెల్లి ప్రాద్దు గ్రుంకకమున్న సంహరించెద” నని నాటిరేయి యర్జునుఁడు పట్టినబెట్టిదపుఁ బ్రతిసవలన వారి కట్టియార్తిపుట్టినది. ఈసింధురాఁ దుస్సలకుఁ బెనిమిటి; కాఁబట్టి సోదరీ మాంగల్యసంరక్షణార్థము భానుమతిని వీడుకొని, సుయోధనుఁ డాయోధనంబునకుఁ బోయెను, ఇంతటితో ద్వితీయాంకము ముగియును.

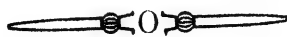
మూఁడవది యశ్వత్థామాంకము ఇందు ముందుగాఁ బ్రవేశించెడు రాక్షస దంపతుల సంభాషణమువలన యుద్ధములో సంతకముండు చనిపోయిన రాజులపేరులును, రణరంగము భీభత్సస్థితియును దెలియవచ్చును. తరువాత నేనలో బొడమిన మహాకలకలమునకుఁ గారణ మాయుచు నశ్వత్థేమ యాహవమునఁ బ్రవేశించును. అతనితండ్రియు నప్పటికారవసేనానియు నగుద్రోణుఁ డశ్వత్థామ చచ్చె నేను” గని కారణాంతరమున యుద్ధిష్ఠిరుఁడు పలికినమాటలో, నేనుఁ గన్నది కనక, శేషవాక్యశ్రవణమువలనఁ దన కుమారుఁడు చచ్చెనని భావించి, పుత్రవాత్సల్యమున నస్త్రోపరిత్యాగముఁజేసి, ప్రాయోచనేశమున దేహంబుఁ జాలించువాఁడై యుండఁ, బాండవ

పరిచయములో—గాంధావీధ్యతరాష్ట్రులు యుద్ధము మాను మని నుయోధనుని బలిమాలుటయు, నతఁ డందున కఠింకరింపమియు, గర్జనిమరణంబువిని నుయోధనుఁడు విలపించుటయు, నట్టిదురవస్థలో భీముఁ డుల్లసమాడుచు సర్జనసహితుఁ డయి యతనిఁ జూడ వచ్చుటయు, నచ్చో వారికి నతనికి వాక్కలహము సంభవించుటయు, నందుమీఁద మహాకోపమున “నెల్లి తప్పక నుయోధనుఁ జంపుదు”ని భీముండు ప్రతిన పట్టుటయు, వాసమయమున నస్త్రైధరుఁ డయి నుయోధనుకడకు సత్వత్థామ వచ్చుటయు, గర్జిపక్షి పాతిమానసంబున నుయోధనుఁడతనిసాహాయ్యమునిరాకరించుటయు, ధృతరాష్ట్రుం డందుకు దుఃఖపడి కొడుకుం గినిసి యశ్వత్థామం బ్రార్థింప సంజయుల బచ్చి తాను దుర్యోధనునకు మాయోపాయ ముపదేశించి పోవుటయు, జెప్పంబడియె. దుర్యోధనుఁడు స్వబుద్ధి నే దైవపాయనప్రదమునందుఁ బ్రవేశించినట్లు భారతమున నున్నది. ధృతరాష్ట్రుని కాటిల్యమును చెల్లడించుటకు కక్షయుట్లుమార్చినాఁడు.

ఆటవయంకములో—దుర్యోధనుని వెదకుటకయి ధర్మరాజు తనపరిజనమున కాజ్ఞాపించిటయు, గృష్టప్రేషితుం డయి యుద్ధములోనుండి వచ్చి పాంచాలకుం డనువాఁడు. “నుయోధనుఁ డగపడి భీమునితో గదాయుద్ధముఁ జేయుచున్నాఁ” డని యెఱింగించుటయు, భీముఁడే యోడు సేమో యని విచారించుచున్న ద్రౌపదియుద్ధిష్ఠిరుల కడకు దుర్యోధనుమిత్రుఁ డగుచార్యుకుం డనురక్తముండు మునివేషమున వచ్చి, భీమార్జునులు దుర్యోధనునిచే జచ్చి రని నచ్చఁజెప్పుటయు, నందుకుఁ బనవి పనవి, యాదంపతు లగ్నిప్రవేశము సేయఁ దలఁచి, తమపరిజనులకుఁ జెప్పవలసినమాటలు చెప్పిపుచ్చి, భీమాదుల కుదకదానంబు సేయుటయు, నంతలో నుయోధను నధించి తేద్రక్తసిక్తము లయినహస్తయులతో వ్యకోదరుండు ద్రౌపదికి జడ ముడువవచ్చుటయు, నుయోధనుఁ డనుభ్రాంతిచేరి ధర్మరాజు వానిని సత్తువకొలఁదిఁ బట్టుకొని బిగున మండుచున్న యగ్నిహోత్రములోఁ బడవేయఁ జూచుటయు, దద్యాంతిం దెలిసికొని భీముఁ డాతనికిఁ ద న్నెఱింగించుకొనుటయు, ద్రౌపది వేణీసంహారమహోత్సవంబుతో ధర్మరాజునకుఁ బట్టాభిషేకంబు జరుగుటయుఁ దెలుపఁబడియె. పైని జెప్పఁబడిన చార్యుకుండు యుద్ధిష్ఠిర పట్టాభిషేకసమయమున విప్రవేషముతో బ్రావృణమధ్యమునఁ జేరి, కొన్ని కాణులఱచి యచ్చో జంపఁబడినట్లు కాంతిపర్వమున నున్నది. దానినే రసపుష్టికయి కవి యిట్లు మార్చినాఁడు.

ఇష్టప్రకారము కథ మార్పుటకుఁ దనకు స్వాతంత్ర్యము గలిగియున్నను, బాత్రముల స్వభావమునకు భిన్నముగామాత్ర మింకవి యొక్కడను వాక్యరచన చేయలేదు. అది దీనికి మిక్కిలి వన్నె దెచ్చుచున్నది. ఈనాటకమును గడుఁ బురాతనముగాఁ జెప్పుదురు గాని కాలనిర్ణయమున కయినను స్థలనిర్ణయమున కయినను నాధార

ఈ నాటక ము నందు వచ్చు పాత్రములు

పురుషులు

భీముడు—కథానాయకుడు. పాండవులలో రెండవవాడు.

సహదేవుడు—భీమునికనిష్ఠుడగుడు.

విసయంధరుడు—దుర్యోధనునికంచుకి; మైత్రేయుడు—పాండవులకంచుకి.

దుర్యోధనుడు—పాండవులకు శుశ్రివశత్రువు. మతియు వారిపెత్తండ్రికొడుకు.

రుధిరప్రియుడు—యుద్ధభూమియందు నాహారముకొనుటకుగిరుగులాడునొకరాక్షసుడు.

అశ్వశ్రేమ—దుర్యోధనునిపక్షమువాడు, ద్రోణునికొడుకు.

అశ్వశ్రేనుడు—ద్రోణునిసార్థుడు.

కృపుడు—దుర్యోధనునిపక్షమువాడు, అశ్వశ్రేమకు మేనమామ.

కర్ణుడు—దుర్యోధనుని ప్రాణస్నేహితుడు.

సుందరకుడు—యుద్ధరంగములోనుండి దుర్యోధనునకు జాబు తెచ్చిన కర్ణ సేవకుడు.

భృగరాష్ట్రుడు—దుర్యోధనునితండ్రి, జాత్యంధుడు.

సంజయుడు—ధృతరాష్ట్రునిసూతుడు.

అర్జునుడు—భీమునినరువాటివాడు.

ధర్మరాజు—పాండవరాజుడు.

బాధకుడు—ధర్మరాజుపరిచారకుడు.

పాంచాలకుడు—యుద్ధరంగమునుండి ధర్మరాజునొద్దకు గృష్ణుని చేబంపబడ్డవాడు.

జయంధరుడు—ధర్మరాజుకంచుకి. [సేహితుడు.

చార్వాకుడు—మునివేషముతో ధర్మరాజునుసంచించువచ్చినరాక్షసుడు, దుర్యోధనుని

కృష్ణుడు—మనుష్యావతార మెత్తిన విష్ణుడు. పాండవులకు మేనబావ.

స్త్రీలు.

ద్రౌపది—పాండవులభార్య; బుధిమతిక—ద్రౌపదిపరిచారిక.

భానుమతి—దుర్యోధనునిభార్య; సుసదన—భానుమతిచేకత్తె.

తరలిక—భానుమతిపరిచారిక,

ప్రతీహారి—దుర్యోధనుని యంతఃపురపరిచారకురాలు.

దుస్సల—దుర్యోధనుని చెల్లెలు. వైంధపునిభార్య.

జయద్రథమాత—దుస్సలయత్తిగారు.

రుధిరప్రియ—రుధిరప్రియుని పెండ్లము, రాక్షసి.

గాంధారి—ధృతరాష్ట్రునిభార్య, భర్తయంధుడని కన్నులకుగంతులు కట్టుకొన్న పతివ్రత.

సేనాధిపతి యగుధృష్టద్యుమ్నుండు జుట్టుఁ బట్టకొని యవమానకరముగాఁ దదీయ కంఠనాళి ఖండనంబుగాఁచెను. ముందు నుడివిన సేనాథోభమున కిదియె కారణము. ఈసమాచార మామూలగ్రముగాఁ దనతండ్రిగారి సూతునివలనను, దనమేనమామ యగు కృపాచార్యులవలనను, గ్రమక్రమముగాఁ దెలిసికొని, బహువిధముల విలపించి, యనేకము లగుప్రతాపోత్తులు వశికి, తుదకు మాతులప్రార్థనంబున “సేనాధిపత్యమును బొంది పగదీర్చుకొందు” నని, కృపాచార్యసహితముగా దుర్యోధను సన్నిధికి బయలుదేరినను. అప్పు డారాజుతోఁ, బ్రియమిత్రుఁ డగు కర్ణుఁడు లేనిపోనిమాటలు కల్పించి చెప్పి, యాతనిమదిలోని ద్రోణపక్షపాతమును బోగొట్టుచుండెను. ఈసమయములో నశ్వథామయుఁ గలిసికొని యప్పుడు పొసంగినప్రసంగమును బట్టి రాధేయునితోఁ దనకు మహాకలహము సంభవించినందున, వాఁడు చచ్చువఱకును యుద్ధము చేయకుండునట్లు శపథముచేసి, తా నస్త్రుంబును బరిత్యజించెను. ఇట్లస్త్రుపరిత్యాగము భీష్మునివీఁదికోపమునఁ గర్ణుఁడు గావించినట్లు మహాభారతమున నున్నది. కార నయోధుల యొకమత్యాభావము సూచించుట ముఖ్యోద్దేశముయై ప్రస్తుత కథకు సందర్భపడఁ గవి దాని నిట్లు మార్చినాఁడు. మొదటియంకములోని భానుమతీ పరిహాసోక్తియు రెండవయంకములోని భానుమతీస్వప్నదర్శనాది వృత్తాంతమును గేవలము కవికల్పనములు. మూలగ్రంథమున లేకపోయినను రసపుష్పిని గలిగించుటకు నాటకమున నిట్టికల్పనల సేయఁ గవులకు నిరంకుశాధికారము గలదు అనంగరము దుశ్శాసనుఁడు తనచేతికి దొరకెనని వ్యకోదరుఁ డజిహ్వాగా, సోదరప్రాణరక్షణ పరాయణత్వంబున మిత్రసహితుఁ డయి సుయోధనుఁ డనికే బోయెను. ఈయంకము మిక్కిలి రసవంతము.

నాల్గవయంకములో భీమునికి సాయము సేయ వచ్చి సవ్యసాచి యేసినసాయకంబులు నాఁటి, తేరివీఁద మూర్ఛవోయినతన్నుం బోలికలనికే దొలఁగించి, యాదురవస్థలం దలంచి దుఃఖించుచు సూతుండు గావించినశీతలోచనారంగాలచేఁ దెప్పితిలి, దుశ్శాసన మరణంబు విని విలపించెడు తనకడకు యుద్ధములోనుండి కర్ణసేవకుండు వచ్చి వాని ప్రభువుపుత్రుఁ డగువృషసేనుని మరణప్రకారం బభివర్ణింప నందుకుఁ బరిదేవనంబుచేసి, యాసేవకుఁ డిచ్చిన కర్ణనిజాబుఁ జదువుకొని, మరలఁ గర్ణునకుఁ దాను జెప్పవలసిన మాటలు నానికేం జెప్పిపుచ్చి, నిరుత్సాహుఁడయి కుందునున్నతన్నుఁ బరామర్శింపఁ దనతల్లిదండ్రులు యుద్ధభూమికి రాఁగా, వారిని గారంప రారాజు వోయె. ననుకథ చెప్పఁబడియె. దుర్యోధనుఁడు జీవించి యుండఁగా గాంధారిధృతరాష్ట్రులు యుద్ధభూమికి వచ్చినట్లు భారతమునఁ గనఁబడదు. తదనంతరము వచ్చినట్లు స్త్రీపర్వములో నున్నది. ద్రోణపర్వములో నభిమన్యునిపరాక్రమము వర్ణింపఁబడినట్లు లిందు వృషసేనుని పరాక్రమము వర్ణింపఁబడినది.

మేమియు దొరకలేదు. ఆ గొర్రె వ సంవత్సరములో నీనాటకము తెలిగించి
 గొర్రె వ సంవత్సరమున మొదటిపర్యాయము ముద్రింపించినాడను. పలుకారణ
 ములచే నక్కూర్చున్న స్థానిత్యములు మొదలుగ నగపడినందున రెండవకూర్పులో శక్తి
 కొలది వానిని సవరించి నాడను. ప్రప్రథమమున నీనాటకము గోదావరీమండలము
 లోని డాక్టరామమునకు సమీపమున నున్న వేగాయమ్మపేట యను మాతృస్థాని
 వాసగామమున శ్రీవాడేశ్వరంగనాయకాంబారాజ్ఞిగారి మందిరమునఁ బ్రయుక్తిం
 బయినది. ఆప్పుడు తత్ప్రయోగమున కానందించిన సాహితీచక్కివర్తులు మధురవ
 రులు భాగవతి వాసుదేవదీక్షితులుగా రాంధ్రగీర్వాణముల నొసంగిన యభిప్రాయ
 మును మాత్రమిట వాగ్నిసి యీయంశమును ముగించుచున్నాను.

తే. గీ. క్షీరవారాగి వేణిసంహారనాట

కంబు, మందరాహార్యము కలిత నుబ్బ

రాయ ధైర్యము, నుధ తదర్థంబు, విష్ణుఁ

డీన్యసింహరావ, విబుధు లిచటిజనులు.

శ్లో. వడ్డాదినుబ్బరాయగ్రథితం నాటకవిచిత్రమాల్య మిదమ్

తర్పయతి రసలహర్యా సభ్యమనశ్చంచరీకనికురుంబమ్.

వడ్డాది-నుబ్బరాయఁడు

మొల్లరామాయణము క్లేజు.

0—10—0

:

డిటో క్యాలిగో

1—0—0

వైజయంతి విలాసమగు విపరీణనారాయణచరిత్ర క్లేజు

0—8—0

డిటో క్యాలిగో

0—12—0

బాలవిలంతు విలాసము క్లేజు.

0—5—0

డిటో క్యాలిగో

0—8—0

వలయువారు.

కర్రా అచ్చయ్య అండ్ సన్సు

రాజమండ్రి.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీరమాత్మనేనమః

శ్రీ ధ మాంక ము .

నాంది

చ. పారిఁబారిఁ దోలినక మధుచతుర్ విరిజేనె గలంప, లో నుధా
కరకరలిప్త మైనటులు గాంచగనై, వికసించి మించునీ
హరిచరణప్రకీర్ణకునుమాంజలి, సభ్యులకు న్విలోకనం
దర మగుకావ్యసిద్ధిని నొనర్చెడుఁగావుత మాకు నియ్యడక. ౧.

కా. కాళిందీపులినంబునందుఁ బొలయల్కొ రాసము న్మాని, రా
ధాలోలాక్షి సభాష్పయై మరలఁ, దత్పదాంకముల్ మెట్టుచుం,
బాళిక మై గరుపాఱ వెంటఁ జని, తద్బాహుప్రసన్నావళో
కాళిక ధన్యతి గన్నకఁసరిపునూరార్పుల్ మిముం బోచుతక. ౨.

మ. ఇది యే మంచ భవాని పేరిమను, భయోద్వృత్తి నికాటాంగనత్,
త్రిదశుల్ మోదమునఁ, దపోధనులు జాళిక, నవ్వున న్వేస్తుఁ, డు
స్మదలీలం దనుజాల్ గనక, మయపురోద్యద్దాహవేళం జయా
స్పద మస్త్రిం బరివోయుధూర్జటి యజస్రింబుక మిముం బ్రోచుతక. ౩.

(సంప్రదించున)

సూత్రధారుడు—అతివి న్నిత మెందుకు ?

తే. గీ. వీనుఁజేరల జుట్టింగ విబుధు లెల్ల
భారతం బనునమృత మెవ్వోడు చేసె,
రాగకృష్ణవిహీనుఁ డేయోగివర్యుఁ,
డట్టిసాత్త్వికతేయు నాయాత్మఁ దలఁకు.

౪.

పూజ్య లైనయోసభాగ్రేసరులారా ! మీయండఱిలో నే నొకఁజ్ఞాపనము చేసికొనుచున్నాను

క మరలను నొకపుష్పాంజలి

పరుసను నెరిపెదము కావ్యబంధము నిచటకా,

నరిసాసులు మధువును బలె

గృ 1 ప్రరళపుగుణలేశములను వెదకి కొనుండే

అది పూర్వము సర్వాణభాషయందు మృగరాజలక్ష్మణం దగుభట్టనారాయణకవిచే విరచితం యి, యిప్పు డభినవముగా వడ్డాది నుబ్బరాయకవిచే నాంధ్రీకృతం యైన వేణీసంహార మనునాటకము, దాని నిప్పు డిచ్చో నుపయోగింప నుద్యోగించుచున్నాను, కావునఁ గవిపరిశ్రమానురోధమున నయినను, నుదాత్త కథావస్తుగౌరవమున నయినను, నవనాటకకుతూహలమున నయినను మీరు సావధానముగా దీని నవధరింపవలయును (తెరలో) అయ్యా ! త్వరపడు, స్వీకడు మహానుభావు లయిన పారాశర్యనారదకుంబురుజామదగ్గర ప్రయాణి లయినను నిబ్బండాగకులతో, భరతకులహితకాంక్షను స్వయముగా దూతకృత్యమును నడుపఁ దలంచి భగవంతుండును జక్రాయుధండును నగు దేవకీనందనుండు దుర్యోధన మహారాజుకిరమునఁ బ్రవేశించునవసరముగదా ! కావున నిప్పుడు వాద్యములను మేళము చేయుండని విద్వాంసులయనుమతి నీపురుషులు నాటకులతో జెప్పుచున్నారు

నూత్రి—(సంతోషముతో) ఓహోహో ! జగదుత్పత్తిస్థితినిరోధప్రణివిష్ణుం డయినఁ జ్ఞుండు కురుపాండవరాజపుత్రుల మహాహవప్రళయానలంబును జల్లార్పం దలంచి, సంధి చేయుటకు స్వయముగా దూత యగుటచేత నీభరతకులంబును, సమస్తరాజులొకంబును గూడ నమ్మహాశూనిచేత ననుగ్రహింపఁబడినది గదా ! కావునఁ బారిపార్వీకా ! కుశీలపులతో సంగీతము నారంభింపకున్నావేమి ?

[పారిపార్వీకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పారి—అలాగే యారంభింపెదను గాని యేఱుతువు నాశ్రయించి ?

నూత్రి—ఓయీ ! చంద్రాతపనక్షత్ర క్రాంచహంసకుల సప్తచ్ఛదకురుద పుండరీకకాశకుసుమపరాగ ధవళితగగనదిబ్బుడలంబును, స్వాదుజలజలాశయంబును నగు నీశరత్సమయమునే యాశ్రయించి గానము నేయుము చూడుము ఈశర దృతువునందు

తే గీ చారువచము ప్రిసాధితాశము, మదోద్ధ
తప్రియత్నము, విపులసత్పితృ మైన
ధార్తరాష్ట్రశత్రుంబు భూతలమునందు
నారితేడును జిత్రముగఁ గాలపశముచేత

౬

పారి—(తొట్టుపాటుతో) హరిహరీ ! ఎంతమాటపెట్టని?

నూత్ర—(తెలతెలఁచోయి నవ్వి) మారిపా ! నేను శరత్సమయమును వర్ణిం
చుచుండఁగా నీవు 'హరిహరీ' యనియెడ వేమి ?

పారి—అవు నది నిజమే ధార్తరాష్ట్రశత్రు మనఁగా హంసలగుం పని
మియభిప్రాయము, అయినను దద్వచనమిందలి యమంగళశంసనము న నాహృద
యము వెదికిపోయినది

నూత్ర—మారిపా ! ఇంక నిశ్చయముగా నన్నియమంగళములును గొట్టఁ
బడి పోవును కంససంహరణుం డగ శ్రీకృష్ణుండు త నుగ దూత యయి సంధినేయం
జూచుచున్నాఁడుగదా! ఆహేతువుచేత

తే గీ పగతి సాధించి నిర్వాణమైరదహను

లయి నుభించుతఁ బాండవుల్ హరిని గూడి,

స్వస్థు లయ్యెడు రత్నప్రిసాధితోర్వు

లగుచుఁ గౌరవుల్ క్షుతివిగ్రహతను జెంది

౭

(తెరలోపలఁ దిరస్కారముగా) ఆ! దురాత్మ ! వృథామంగళపాఠక !
శైలాపాదమ !

చ కలు లయి నాఁడు లక్కయిలు గాల్చి, విషాన్నము పెట్టి, జూదపుం

గొలుపు ప్రవేశ పెట్టి, నముఁ గ్రూరత జీవధనంబులందుఁ బే

దల నొనరించి, చాల కది, ద్రౌపదిఁ గొప్పును బట్టి యిడ్చి, ౧

రల సభ నొల్చి నట్టి ధృతరాష్ట్రజు లేఁ గలుగంగ స్వస్థులే ?

౮

నూత్ర—(అలకించి భయముతోఁ దెరవంకఁ జూచుచున్నాఁడు)

పారి—ఆ ! ఇది యేమి ?

నూత్ర—(వెనుకఁ జూచి) అహో ! కృష్ణుఁడు కౌరవులతో సంధినేయఁ
బోవుట కిష్టపడక, భీమసేనుఁడు నిటలతటఘటితకుటిలభ్రుకుటి యయి మనలనందఱఁ
జూచునంతన మ్రింగివేయునట్లు మహాకోపముతో సహజే వానుగమ్యమానుం డయి
యిదిగో ! నీలాగున వచ్చుచున్నాఁడు, కావున నతనియొడర మనము నిలువరాదు
వేగముగా వేటొకచోటికిఁ బోవుదము రా

(నిష్క్రమించుచున్నారు) ప్రిస్తావన

[తర్వాతఁ గుపితుడైన భీమసేనుఁడు సహజేవునితోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భీము—అ ! పాప ! దురాత్మ ! వృథామంగళపాతక ! శైలాపాదమ !

‘చ. శిలులయి నాఁడు లక్కయిలు’ అను మనుపటిపద్యమును మరలఁ జదువుచున్నాఁడు.

సశా—అన్నయ్యా ! శాంతింపుఁడు. శాంతింపుఁడు. ఈభరతపుత్రుల వచనము మనకు సమ్మతమే. చూడుఁడు.

తే. గీ. పగతి సాధించి నిర్వాణవైరదహను

లయి నుభించుతఁ బాండవుల్ హరిని గూడి;

అనువాక్యము మీకిష్టమే గదా!

స్వస్థులయ్యెడు రక్తప్రిసాధితోర్వ

లగుచుఁ గౌరవుల్ తుతవిగ్రహతను జెంది.

౯.

అను నీవాక్యమును మన కనుకూలముగానే యున్నది. చిత్తిగింపుఁడు. తుతవిగ్రహతను = కొట్టఁబడిన దేహములు గలుగుటను; చెంది = పొంది, రక్తప్రసాధితోర్వ లగును = రక్త = నెత్తుటిచేత; ప్రసాధిత = అలంకరింపఁబడిన; ఉర్వీ = భూమిగల వారు; అగుచు; కౌరవులు; స్వస్థులు = (స్వర్గస్థ) స్వర్గస్థులు అయ్యెడు = అగు దురుగాక; అని యర్థ మిచ్చుచున్నది.

భీము—(సింహగర్భముగా) వద్దువద్దు. మీరు కౌరవుల కమంగళములను దలంపఁగూడదు. వారు మీకు సోదరులు గావున సంధిసేయఁ దగినవారు.

సశా—(రోషముతో) అయ్యా !

క. పలుమా తెగులు సేసిన

యలదృతరాష్ట్రజాలయందు నలుగక యుండఁ

గలఁ డెవఁడు నీదుతమ్ముఁడు,

పల దని మనరాజుగారు వారింపనిచో ?

౧౦

భీము—(రోషముతో) చౌనోయి ! యది నిజమే. అందుచేతనే యింతట నుండి నేను మీయందఱనుండి వే అయ్యెదను. వినుము.

ఉ. సింధురసింహసామ్యులము చిన్నటనుండియు వారు నేను; మా

బంధురవైరకారణము భర్తయుఁ బార్థుఁడు మీరునా ? జరా

సంధునురంబువోలెఁ గురుసంధి ఘటిల్లిన వెండి, సద్భుజా

గంధుఁడు భీమసేనుఁడు పెకల్చును! గూర్పుఁడు మీర లందఱు.

౧౧.

సహ—(అనునయముతో) అన్నయ్యా! మీ రీలాగునఁ దీండ్రపడుచుండిన మనయన్నగారు ఖేదపడుదురు గదా!

భీము—(నవ్వుచు) ఏమిది? నావిషయమయి యన్నగారు ఖేదపడుదురా? ఆయన ఖేదముకూడ నెఱుంగుదురా? చూడు.

చ. అలసభ నట్లు లైసద్రుపదాశ్రుజఁ గాంచి, యరణ్యమందు వ

ల్కలధరు లౌకిరాతులబలంగమతోఁ జిరకాల ముండి, య

వ్వల నతిహీనత స్విరటుపాల వసించియు, నేఁ గృతీపఁగాఁ,

గలుగదు ఖేద మాయనకుఁ; గౌరవు లన్నను గల్గు నిప్పుడుకొ. ౧౨?

కావున సహదేవా! నీవు పోయి యతిచిరప్రవర్తిత్రోధకృతానందం గు భీమ సేనుం డిట్లు నల్కెనని మహారాజు గారితో విన్నవింపుము.

సహ—అన్నయ్యా! ఎట్లు?

భీము—ఇదిగో నిట్లు.

“మ. భవదాజ్ఞాపరిలంఘనాంబువుల భూపా! మున్గి యంటిం గదా;

యవనిం బ్రస్తుతి గన్న నీయనుజాలం దఖ్యాతిఁ గంటి న్నదా;

బవరంబం దిదె కారవక్షతజగోభక్ సల్పెదక వద్దదో

త్సవముకొ; నేటికి మీరు గారు గురువులో; తిమ్మండఁగా నేనునుకొ. ౧౩.

(అహంకారముతో నడుచుచున్నాఁడు.)

సహ—(అతని ననుసరించి నడుచుచుఁ దనలో) ఓహో! ఎందుకోగాని యీయన పాంచాలచతుశ్చాలభవనమునఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు. కాని నే నిక్కడ నిలిచెదను. (అట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

భీము—(మరలి చూచి) సహదేవా! నీవు పోయి యన్నగారి ననుసరించి యుండుము. నే నీయాయుధాగారమునఁ బ్రవేశించి యాయుధసహాయుడఁ నయ్యెదను.

సహ—అన్నయ్యా! ఇది యాయుధాగారము గాదు; పాంచాలచతుశ్చాల భవనము.

భీము—(సవిత్కరముగా) ఏమి? ఇది యాయుధాగారము గాదా? పాంచాలచతుశ్చాలభవనమా? (అలోచించి) పాంచాలితో మాటలాడ వలసియున్నది. (ప్రేమతో సహదేవునిచేయి పట్టుకొని) తమ్ముడా! ఇటురమ్ము.

సహ—అన్నయ్యా! ఆజ్ఞాపింపుడు.

భీము—తమ్ముడా; అన్నగారు కారవులతో సంధికి నిచ్చగించి మనల నెట్లు పీడించుచున్నారో చూడుము.

(నడచి యిద్దఱును గృహము పోవేళించుచున్నారు.)

భీము—(కోపముతో వట్టికేలను జటికిలబడుచున్నాడు.)

సహ—(తొట్టుపాటుతో) అన్నయ్యా! ఇదిగో! నిక్కడ నాసనము వేయఁబడియున్నది. ముహూర్తమత్ర మిందు విశ్రమించి కృష్ణాగమనముఁ బ్రీతిఁపుడు.

భీము—తమ్ముడా! నీవు కృష్ణాగమన మనుటచేతఁ దలఁపు వచ్చినది. మహానుభావుఁడయిన శ్రీకృష్ణుం డేవ్రకారము సంధిచేయుటకు నుయోధనునొద్దకుఁ బంపఁబడెను.

సహ—అయిదుగంట మన కిచ్చునట్లు.

భీము—(చెవులు మాసికొని) అన్నన్నా! ఎంతకష్టము! అన్నగారజాతశత్రు లయినను, నీదృశ తేజోహీను లగుటచేత నిజముగా నాహృదయము చలించుచున్నది. తమ్ముడా! ఇది నీ వనను లేదు. నేను వినను లేదు. (పెడ మొగము పెట్టుకొని)

తే. గీ. ఊర్జితం బగుతేజోభటుగ్రీతేజ

మీమహారాజునకు నాటనే తొలంగె,

దాయతోడుత నెపుడు జూదంబు నాడఁ

బాచికలఁ దనచేతను బట్టినాడొ.

౧౪.

(తెరలో) దేవీ! ఊఱిడిల్లు మూఱిడిల్లుము. కారవులతో నిరతబద్ధవైరుం డగు భీమసేనుమారుండు నీదుఃఖము నవనయింపఁగలఁడు.

సహ—(చెవియొగ్గి తెరవంకఁజూచి తనలో) అయ్యా! ఏమిది? యాజ్ఞసేని కన్నుల బాష్పబిందువులు గొమ్ముకొన నన్నగారిసన్నిధి కిటు వచ్చుచున్నది. ఇందువలన నేదో గొప్పయుపద్రవము సంభవించును గదా!

తే. గీ. సంభృతం బయ్యె నీఘనుజ్ఞంభణమున

సురుతరేరమ్మదమురీతి నొక్కజ్యోతి;

వర్ష ఋతునట్లు వచ్చి సంవర్ధనంబు

నేయు నిజముగ నీయాజ్ఞ సేని చాని.

౧౫.

(తర్వాత ముందుచెప్పినరీతిని ద్రావదియుఁ జేటియుఁ బోవేళించుచున్నారు.)

ద్రావ—కన్నీరుజాఱి నిట్టార్పుపుచ్చుచున్నది.)

చేటి—దేవి! ఊఱిడిల్లు మూఱిడిల్లుము. కారవులతో నిరతబద్ధవైరుం డగు

భీమసేనుమారుండు నీదుఃఖము నవనయింపఁగలఁడు.

ద్రావ—(నిట్టార్చి) మహారాజుండు బ్రతికూలుండు గాకపోయిన, నీ వనిన

లాగున జరుగఁగలదు; నాథునిఁ జూచుటకు నాహృదయము వేగిరవడుచున్నది. చేటి!
బుద్ధిమతికా! పాగ్లేకునివాసభవనమునకు నన్నుఁ గొనిపోమ్ము.

చేటి—దేవీ! ఇటు, ఇటు, (నడుచుచున్నారు.)

చేటి—దేవీ! ఇదే వాసభవనము. ఇందుఁ బ్రవేశింపుము.

ద్రావిడ—చేటి! నాథునితో నారాక నెఱింగింపవే

చేటి—చిత్తము. (నడిచి మరలవచ్చి) దేవీ! ఇదిగో యువరాజుగా నిక్కడనే
కూరుచున్నారు. సన్నిధి కరుగుము.

ద్రావిడ—అలాగే చేయుదము. (ఇద్దఱును నడుచుచున్నారు.)

చేటి—జయము జయము కుమార!

భీము—(వివరముతో కోరికతో)

“తే. గీ. ఊర్జితంబగు ఔత్సాహికులగ్రేవ. మీమహారాజునకు నాటిన తొలఁగె”
(అను పద్యమును మరలఁ జదువుచున్నాడు.)

చేటి—(దౌఢిని జేరి) దేవీ! నీకుఁ బ్రియముఁ జెప్పెదను. అబ్బాయిగారు
కోపగించియున్నట్లు లగవడుచున్నారు.

ద్రావిడ—చేటి! ఆలాగయిన న నీతిరస్కారమే యూహింపచున్నది.
కావున నే నిక్కడనే కూరుచుండి పాగ్లేకునిపర్యంత మేమో జరిగిపోయెదను.
(అట్లు చేయుచున్నారు.)

భీము—(కోరికతో సహజేపు నుద్దేశించి) ఏమీ! అయిదుశ్చకా సంది ?

ఈ తల్లడ మందఁ గౌరవశతంబును బట్టి యని నృథింపనా ?

పల్లెదు దుస్ససేనురుధిరంబు నురంబును వ్రచ్చి తాగిననా ?

పెళ్లు మనక నుయ్యెధనునిపెందొడలక గద నుగ్గు నేయనా ?

యు శృయిదింటితో నృపతి యొప్పుగఁ జే నెడుఁగాక సంధులక. ౧౬

ద్రావిడ—(సంతోషముతో రహస్యముగా) పాగ్లేశ్వరా! ఇట్టిమాట నీవతి
కన్నఁడును వివరేదు. దానిని మరల నిఁకొక్కమాటు వచియింపుము.

భీము—(అది వివరము) సహజేనా! చూడు.

“ఈ తల్లడ మందఁ గౌరవశతంబును” అను పూర్వోక్తపద్యమును మరలఁ
జదువుచున్నాడు.

సహ—అన్నయ్యా! మహారాజు పంపినసందేశ మంతయువ్యత్యన్నముగా
నున్నట్లు మీ రూహించుచున్నారా ?

భీము—కాక మఱి యం దేమి వ్యత్యన్నమున్నది ?

సహ—మహారాజు పంపిన సందేశ మీది.

భీము—ఎవరికి ?

సహ—దుర్యోధనునికి,

క. కృమమున మాకిందగిచ్చి

స్థమును వృకపృష్ఠమును నొసంగునది, జయం

తము వారణావతం బన

నమరెడునాల్కాళ్లు; కడమయది యే దైనకా.

౧౭.

భీము—అందులో నేమి యున్నది ?

సహ—ఇట్లు నాలు గూళ్ళను మాత్రము పేరుపెట్టికొరి, యయిదవ దట్టు
వక్కాణింపక పోవుటచేత విషభోజనము, లాఠిగొప్పదహనము, ద్యూతసభాప్రవేశము
మొదలుగాఁగల యవకారముల నెత్తిపొడుచుటగా మే మూహించుచున్నాము.

భీము—తమ్ముడా! ఈలాగయినమాత్రం మేమిలాభము?

సహ—అన్నయ్యా! ఇందువలన మహారాజాహృదయము స్వకులక్షయంబాగు
జంతుమిన్న దనియు, దుర్యోధనుఁడు సంధికి యొగ్గుగఁడు కాఁడనియు లోకమునందు
చెల్లడి యగును.

భీము—ఇది యంతయు ననర్థమే. మన మందఱ మిలా గడవులపాటులు వచ్చు
చుండి, కురుకులక్షయంబు గావించ నెప్పుడు పృతిజ్ఞ చేసికొంటిమి యప్పుడే కాగ
వులతో సుధి నేయఁ గూడమి చెల్లడి యయినది. మఱియు ధార్తరాష్ట్రులకులము
నిర్మూల మగునని యీవఱకే లోకమందుఁ బ్రసిద్ధ మయినది.

సహ—(సిగ్గుపడుచున్నాఁడు.)

భీము—ఏమి ? మీకు సిగ్గుచున్నదా? అట్లయిన నోరిమూర్ఖా !

తే. గీ. కోపమున శత్రుకోటిని రూపు మాప,

లోకములలోన మీకు లజ్జాకరంబు;

కూళ యొక్కఁడు రచ్చలోఁ గొప్ప వట్టి,

చేడె నీడ్వంగఁ జూచుట సిగ్గు గాదు.

౧౮.

జా—(రహస్యముగా) నాథా! వీరు సిగ్గులేనివాఁతే; నీ వయిన నాపరాధ
వమును మఱచి పోకుము.

భీము—తమ్ముడా! ఏమిది పాంచాలి యాలస్యము చేయుచున్నది? నా
హృదయము సంగామావతరణమునకుఁ దత్తఱపడుచున్నదే.

సహ—అన్నయ్యా! ఆమె వచ్చి యెంత నే పయినది? మీరు రోషవేషమునఁ
జూడరయితిరి.

భీము—(చూచియాదరముతో) దేవి! క్రోధాతిరేకమునఁజేసి సమక్షమున

నున్నను నిన్ను వీక్షించనయితిని; కోపగించుకోకుము.

ద్రావ—ప్రాణేశ్వరా ! మీ రుదాసీనులయి యూర కున్నం గోపము గాని కుపితులయినం గాదు.

భీము—దేవీ ! అట్లులయిన నింక నీపరాభవము పోయిన దని నిశ్చయము గాఁ దలచుకొమ్ము.

ద్రావ—(విచారముతో నిట్టూర్పు పుచ్చుచున్నది.)

భీము—(చేయి పట్టుకొని పక్కను గూరుచుండఁ బెట్టుకొని మోము చూచి) ఏమిది ? దేవి యెందుకో విచారగ్రస్తరాలుగా నున్నట్లున్నది.

ద్రావ—నాథా ! మీరు సన్నిహితులయి యుండఁగా నాకు విచారకారణ మేమి యుండును ?

భీము—ఏమిది, తెలుపవు ? (తలచెంట్టుకలుచూచి) సతే, తెలుపవలసినదేమి ?
తే. గీ. పాండురాజకుమారులు బ్రతికియుండి

సన్నిధిని బాయ కున్నను, పకలసౌఖ్య

భాజనం బగుపాంచాలరాజతనయ

యీదృశావస్థఁ బొందెడు నేమి చెప్ప ?

౧౯

ద్రావ—బుద్ధిమతికా ! నాథునితో సకలంబును విన్నవించువే; నాపరాభవ మునకు మఱి యెవ్వరు భేదపడువారు ?

చేటి—చిత్తము. (భీమునితో) కుమార ! దేవిగారికి నింతకన్నను నధికమయిన వేటొక కోపకారణము గలిగినది.

భీము—ఇంతకన్నను నధిక మయినదా ? అ దేమి ? చెప్పు చెప్పు.

ఆ. వె. ముక్తవేణి యయినముదిత సీకృష్ణను

ధూమశిఖనుబోలెఁ దొడరి యంటి,

కారవాన్వయంపుఁగారుచిచ్చునకును

శలభ మగుట కెవఁడు సాహసికచె ?

౨౦

చేటి—కుమారా ! చిత్తగింపుము. ఇంతకుమందు దేవి యమ్మగారితోఁ గూడ సుఖద్రావ్యముఖసపత్నీవర్గపరివృత యయి పూజ్యురాలగు గాంధారిదేవిఁ బాదాభివందనము నేయఁ బోయెను.

భీము—మంచినది, అట్లు చేయ వలసినదే. గురుజన మభివందనీయము గదా ! తరువాత ?

చేటి—తరువాత మరలి వచ్చుచుండఁగా భానుమతి యీమెను జూచినది.

భీము—(కోధముతో) ఆ! శత్రుభార్యకంటను బడెనుగదా! ఎంతకష్టము! అట్లయిన దేవికిఁ గ్రోధస్థానమే. తరువాతఁ దరువాత?

చేటి—అట్లు దేవిగారిని జూచి భానుమతి తనచెలికలైమోమునఁ జూపు నిలిపి గర్వముతో నవ్వి యొకవాక్యము పలికెను.

భీము—ఆహా! కంటఁ బడుటయే కాక, మాట కూడఁ బడినదిగదా! ఓహో! ఏమి నేర్పడుదుము? చెప్ప చెప్ప. ఏమని?

చేటి—“ఓసి! యాజ్ఞ నేసీ! మీరేమో యయిదూళ్ళ నడుగుకొనుచున్నారట. ఇది యేమే? ఇంకను నీతలచెందుకల ముడుచుకొన కున్నావు!” అని.

భీము—సహదేవా! వినుచున్నావుగదా!

సహ—అన్నయ్యా! చెప్పెడిదేమి? అది దుర్యోధనునిభార్య గదా! చూడుడు.

క. పనితలకును సహవాసం

బున మనములు భర్తృనదృశముల యయ్యెడు; నె

ట్లన మధుర మయ్యో విషకుఞ్చ

మాన నల్లినవల్లి మూర్ఛపుచ్చుట లేదే?

భీము—బుద్ధిమతికా! అందుకు దేవి యే మన్నది?

చేటి—కుమార! పరిజనము లేనియెడల దేవిగారు పలుకుదురు.

భీము—అట్లయిన నీ వేమంటివి?

చేటి—“ఓ భానుమతీ! మీతలచెందుకలు విడిపోకుండ మాదేవిగారితల చెందుక లెట్లు ముడివేయఁబడు” నంటివి.

భీము—(సంతోషముతో) బాగు! బుద్ధిమతికా! బాగు! మాపరిజనమునకుఁ దగినపలుకులు పలికితివి. (ఆభరణములు దానికి బహుమానమిచ్చి వెంటనే యాసనమునుండి లేచి) ఓహంచాలరాజపుత్రీ! విచారింపకు. పెక్కుమాటలేల? కిఘా! కాలములోనే నేను జేయునది చెప్పెద వినుము.

చం. బిజుబిజుఁ ద్రిప్పుకొంచు గద, బిట్టు సుయోధనుఁ గిట్టి, పెందొడల్

విజుగఁగఁ గొట్టి, చేతులను వెచ్చని నెత్తుట నద్ది, నీకురుల్

మెజుఁ గిడి, భీమనేనుఁ డవలీలను జి క్కెడలించి కూర్చెడుం;

గొఱకొఱ యేల? దేవి! యిదిగో ముద మందెడు చూడు నీమదికా. ౨౨

ద్రాప—ప్రాణేశ్వరా! మీకుఁ గోపము వచ్చిన దుష్కర మేమియున్నది? మీసోదరులు గూడ మీయొద్దమము ననుగ్రహించ వలయును.

సహ—ఇది మాకును ననుమతమే.

(తెరలోపల మహాకలకలము)

అందఱు—(విస్మయముతో నాలకించుచున్నారు.)

భీము—మ. తతఘోరార్థఘటవార్ధిమధ్యవిలతస్మంథాచలధ్వానధీ
రతిఁ గోణాహత మై జగత్ప్రళయగర్జనస్మేఘసంఘట్టచం
డతఁ గృష్ణగృహగ్రహగ్రహత కురురాజ్యాశంకతోత్పతమై
సతి! మత్స్యింహరవానుకారి రణనిస్సౌఖ్యం బనే మ్రోగెడికొ.

(తొందరగాఁ గంచుకొని ప్రవేశించుచున్నాడు.)

కంచు—కుమార! ఇదిగో! భగవంతుఁడు కృష్ణుఁడు—

(అందఱును దోసిలి వట్టి నిలుచున్నారు.)

భీము—ఏఁడీ, ఏఁడీ! భగవంతుఁడు?

కంచు—పాండవపక్షపాతాత్ముఁడగు సుయోధనునిచేత బంధుఁడు గాఁ
బోయెను.

భీము—ఏమీ! బంధుఁ డయ్యెనా?

కంచు—లేదులేదు. తద్విషయక ప్రియత్నములు జరిగినవి.

భీము—అప్పుడు స్వామి యేమి చేసెను?

కంచు—పిమ్మట నమ్మహాత్ముం డాత్మీయవిశ్వరూపనిరుపమానదివ్యతేజో
దర్శనంబునం గురుకులంబును సమూర్భితంబు గావించి నిరాకరించి మనశికిరం
బునకుఁ జక్కవచ్చెను. దేవరవారిని శిశుముగాఁ జూడఁగొరుచున్నారు.

భీము—(నవ్వుకొనుచు) ఏమి? దురాత్ముఁడు దుర్యోధనుఁడు భగవంతుడే
కట్టివేయుటకుఁ దలంచినాఁడు గా! (అకాశమువంకఁ జూచి) ఆ! దురాత్మ! కురు
కులపాంసన! ఇట్లు లలికాగ్రాంతమర్యాదుడ వయిననీనాశనమునకయి పాండవ
కోరిధానలంబు నిమిత్తమాత్రమే నుమి.

సహ—అన్యాయా! దురాత్ముఁ డాధుర్యోధనుఁడు వాసుదేవుని భగవం
తునిఁ గాఁ దద్విశ్వరూపదర్శనమున నయినఁ దెలిసికొన లేదు గాఁబోలు?

భీము—తమ్ముఁడా! ఆదురాత్ముఁడు కేవలము మూఢుఁడుగదా! ఆయన
నెట్లు తెలిసికొఁజాలును! చూడు.

కా. ధీరత్వంబున నిర్వికల్పకసమాధిం జిత్రముల్ నిల్పి, దు

ర్వారం లైసతమంబు జ్ఞానమున విధ్వస్తంబు గావించి, యా

త్మారాముల్ దిలకించుపెన్వెలుగు మోహంధుఁడు దుర్యోధనుఁ

డేరీతిం, గని తాఁ జరాత్పరునిఁ గా నెంచంగ శక్తుం డగుకొ?

భీము—అయ్యా! మైత్రేయ! ఇప్పుడు పెద్ద లేమిచేయ నుద్యోగించుచున్నారా?

కంచు—కుమార! మహారాజుగారియద్యమమును మీతో వచ్చి తెలిసికొనవలయును. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

(తెరలోపలఁగలకలానంతరము) ఓహో! దుగ్రిపదవిరాటవృష్టింధకసహదేవ పృథ్విభూతలాధిపాథులార! అస్మదక్షోహితీపతులార! కారవచక్షూపృథానయోధులార! మీరందఱు విన వలయును.

మ. మది సత్యవ్రతభంగసాధ్యసమునా మండికృతం బయ్యె నె

య్యది, తాత్త్విం గులకాంతి గోరి యొకచాయక విస్మృతం బయ్యె నె

య్యది, ద్యూతారణి ద్రాపదీపసన కేశాకర్షణం బుట్టె నె

య్యది, యాధిష్ఠిర మాకుగిధాగ్ని కురుపన్యాసీమ జృంభించెడుకా. ౨౫

భీము—(అలకించి సంతోషముతోడను రోషముతోడను) విజృంభించుఁగాక! విజృంభించుఁగాక! అర్యకోగిధానలం బపగ్రిహితపగ్నిసారం బయ్యెడును.

(మరిలఁ దెరలోపలఁ గలకలము.)

ద్రాప—(ఐశ్వర్యముతో) నాథా! విలయవలాహకనిష్ఠోపభీషణకన్యోణసంబగు రణదుండుభి యిప్పు డనుక్షణమును మోయుచున్నది. ఎందుచేత?

భీము—నుందరీ! మతేమియు లేదు; యజ్ఞము జరుగుచున్నది.

ద్రాప—(అశ్చర్యముతో) హా! అది యేమి యజ్ఞము?

భీము—పాగేశ్వరీ! రణయజ్ఞము.

మ. విను ఋశ్వీక్కుల మేము నల్వరము; నానెన్నుం దుపదగ్రిప్తు; మా

యినుండే యాజియు; సోమిదమ్మ పగు దీవే; కారవుల్ తత్పకుల్;

ననితాదుఃఖము నీఁగుటే ఫలము గా వ ర్తిల్లనయ్యద్వరం

బానకుక రాజుల నందఱుం బిలువఁగా మోగింతు రాదుండుభి. ౨౬

సహ—అన్నయ్యా! అటు లయిన గురుజనానజ్ఞ పడసి మనము గూడఁ బరాకగ్మానురూపమున నాచరింపఁ బోవుదము.

భీము—తమ్ముడా! ఇదిగో నన్నగారియజ్ఞప్రకార మాచరించుటకు సిద్ధముగా నే యున్నాను. (లేచి) దేవీ! మేము కుతుకులంబు నున్మాళించుటకుఁ బోయి వత్తుమా?

ద్రాప—(కంటఁ దడి పెట్టుకొనుచు) నాథా! అసురసమతాభిముఖుం డగు హరికిఁ బోలె మీకు కుభం బయ్యెడును.

చేటి—కుమార! దేవిగా రింకొక్కటి పలుకఁ గోరుచున్నారు. “మీరు

వెండియు భండనంబునుండి చనుదెంచి తన్ను నూడించిన వలయు'' నని.

భీము—దేవీ! ఈకల్లబొల్లూడింపులతో నేమి ప్రయోజనము!

తే. గీ. పరిభవక్లాంతిలజ్జావిధురితవదనుఁ

గా, ననిశ్శేషిత కూరకారవునిఁగ

నింకను వృకోదరునిఁ జూడ విడి నిజంబు,

చారుకారదపూర్ణిమాచంద్రవవన!

—౨౭

ద్రౌపద—నాథా! ద్రౌపదీపరాభవోద్దీప్తితక్రాధానలంబున, నాలంబున ననవేక్షిత శరీరులయి సంచరింపకుఁడు. రిపుబలము లపగ్నిమత్తసంచారము లని వినుచుందుము గదా!

భీము—శ్రీసుతతీయురాలా! యుద్ధరంగమున సంచరించుటకు మేము సమర్థులము నుమా పను.

సంగ్రహ. ఒండొంటి వైవ సుగై యొలుగుకరులరక్తాఘమేదంపురొంకి

మెండొలేరుల్ మునుంగక, మెఱసి పయిపయి మెట్టి మట్టడజోదుల్,

మొండెంబుల్ పానగోష్ఠి న్నోరయువఱుడు లన్మోఁగుతూర్యాళి నాడక,

జండం బొభండనాల్లిం జడియరు తిరుగక కౌండు లొపాండుపుత్రుల్.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీర

నిరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపాత్ర వారితనగోత్ర పాత్రగుణకదంబ

లక్ష్యైంబాగర్భకుక్తిముక్తాఫల నూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధ

విగేయ నుబ్బరాయ నామధేయాంధీకృత వేణీసంహార

నాటకంబునందుఁ బ్రథమాంకము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీపరమాత్మనమః

వేదోనంహారనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

—:0:—

(తరువారిగంతుకి ప్రవేశించుచున్నాడు.)

కంచు—“విశయంధర! భానుమతీదేవి యమ్మగారికి బాదాభివందన మాచరించి వచ్చిన దేమో చూచి రా. నే నామెను సంధించి యభిమన్యునధ విధాన ధారేయు లగురాధేయజయద్రథప్రముఖులను బహూకరించుటకయి సత్కీర్తనముగా సమర తలమున కరుగ వలయు” నని దుర్యోధనమహారాజుగారు నాకాజ్ఞాపించినారు గదా! కావున నే నాలస్యము చేయరాదు. అన్నా! దుర్యోధనమహారాజుగారియాజ్ఞాపలము! ముసలితనముచేత నిట్లు కదలలేక మర్యాదామాత్రమునకు సంతోపురమున వసించుచున్న నాచేతను గూడఁ బూర్ణముగాఁ బనిసేయించుచున్నది! సరి, నిష్కారము నాముదిమిని నిందింపనేల? అంతఃపురికు లయి విహరించు నెల్లవారికిని వేషంబును జేష్టులు నిఁ వలె నే యుండును గదా! సందేహ మేమి?

మ. కనరా దంతలు కన్నులున్న; వినినం గారాదు విన్నట్లు; శక్తున క్రైవక్ విధి కష్టఁ జేకొనుట యుద్యోగంబుచే; నెల్లనో మనమం దెప్పుడు జంకె యాట, నడకలో మందంబు లొక; గాన నే వనతీవుం డగువాకు నన్ని మునుపే వచ్చెక; జరం గల్గెనే?

(నడచి యాకాశమువంకఁజూచి) విహంగికా! భానుమతీదేవి యత్రిమామలకుఁ బాదపంధన మాచరించి వచ్చినదా? (చెవియొగ్గి) ఏమంటివి? ఇచ్చడే నివర్తిత గురు దేవతాచరణాభివాదన యయి యా ముదన పెనిమిటికి జయము గలుగ వలెనని నేఁడు మొదట నియమముతో బాలోద్యోగమందలి దేవతమునఁ బ్రవేశించి యున్నా - ? సరే, కల్యాణీ! నివు నీవనిలో నుండుము. నేనును దేవి యిక్కడ నున్న సమాచారము మహారాజునకు నివేదించెదను. (నడచి) మేలు! ఘటివృత! మేలు! ఆఁడుదాన వయినను నీతే నయము గాని మహారాజు కాఁడు; ఏమనఁగాఁ బ్రబలలో దుర్బలులో వానుదేవ సహాయు లగుపాండవేయు లెత్తి వచ్చుచుండ నిప్పుడు గూడ నీమహారాజుగారంతః

పురవిహార మనుభవింపఁ గోరుచున్నారు (అలోచించి) ఈయనగారిచేష్ట లేమియు
భాగున్నవి కావు

చ అడిదము పట్ట నేర్చినది యాది, యకుంఠకురారుఁ డౌమునిం

గడిమిని గెల్చుభీష్మ నొఱగంగ నొనర్చిరి పాంతునందనుల్,

విడుకఁడు దానికిఁ, మగఁటిమిం బలువీరుల నోర్చి కాగింతుఁ డౌ

బాడుతని నొక్కనికొ ధనువు పోయినవాని వధించి పీఠితుఁ డౌ

౨

సగృథా మాకు దైవమే మేలు చేయ వలెను ఇంక నేను మహారాజానందకుఁ బోయి
దేవి యిక్కడ నున్న దని విన్నవించెదను (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(విష్కంభము)

(తరువాత నాసనస్థురౌ లగుదేవియు సఖియుఁ జేటియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

సఖి—సఖీ! భానుమతీ! ఆభిమానధనుం డగుదుర్యోధనమహారాజునకుఁ బట్టపు
దేవి వయియుండియుఁ గలగన్నంతమాత్రమున కింత బేల్చై చింతపడియెఁ కేమి?

చేటి—దేవీ! నువదిన యథార్థము వచించినది నిద్రపోయినవారి కేదియినఁ
గలవరింత రాకయుండునా?

భాను—చేటి! ఇది యటువంటిది కాదు నిజముగా నీస్వప్నము నాకు నకుభ
యు ను నూచించుచున్నది

సఖి—ప్రియసఖి! ఆటు లయిన నాస్వప్న మేమో చెప్పు మే నున సాంగ
ముగా నని దానధర్మములచేతను దేవతాకీర్తనములచేతను దూర్వాదిపరిగ్రహణము
చేతను దగ్గోషము సరిపారించెదము

చేటి—నువదిన లెస్సగాఁ బలికినది ఆకుశలదర్శనము లగఁగలల దేవతా
ప్రశంసన ననఁ గుశలపరిణామము లయ్యెడు నని వినుచుందుము గదా?

భాను—ఆ ట్లయిన దానిని జెప్పెదను, సావధానపు గమ్ము

సఖి—ఆ! సావధానముగా నే యున్నాను, చెప్పుము ప్రియసఖీ!

భాను—సఖీ! ప్రాణములు చెదిరి పోయి పరాకు పడినదానను మెల్లమెల్లగాఁ
జ్జప్తకఁ దెచ్చుకొని యంతయు నీకుఁ జెప్పెద నుండు (విచారముతో నాలోచించు
చున్నది)

(తరువాత దుర్యోధనుఁడృ కంచుకియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

దుర్యో—ఎవ్వఁడు చెప్పెనో కాని యిది గడులె స్సయినమాట

క వినిగూఢమొ, బహిరంగమొ,

ఘనమో, స్వల్పంబో, తానో, కా కితరుండో,

పొనరించుట య పకారం

బును నపకారులకు, నది ప్రమోదము నేయున్

3

నిజమే గదా ! సైంధవద్రోణకర్ణాదులచేత నభిమన్యుఁడు చచ్చుట విని, నాహృదయ
మూపిరి పుచ్చినట్లే యున్నది

కంఠు— దేవా ! ఆచార్యశస్త్రప్రభావమున కిది దుష్కరము గాదు కర్ణజయ
ద్రుథులకు మాత్రమిది యేమి గొప్ప ?

దుర్యో—వినయంధర ! కృష్ణుఁ డేమన్నాఁడు ? విల్లు విటగి పోయినకుష్టువాని
నొంటిగానిఁ జీసి పలువురు గూడుకొని చంపినా రనిగదా ! మాకు

క ఎదుట శిఖండిని బెట్టుక

ముదుకం డగు భీష్మ నాలమునఁ జంపుటచే

నెదిరికి నేమి యశఁబో

యదియే మాకును ఘటిల్లు నట్లగు నేనిన్

౪

కంచు—(తెల్లఁబోయి) దేవా ! దేవర యాలాగున సరిపెట్టుకొనఁ గూడదు
దేవరవారిపౌరుషము మొక్క వోవు నని ముం దెన్నఁ డయినఁ దలంచుకొంటమా ?
అందుచేత నట్లు మనవి చేసికొన్నాఁడను

దుర్యో—అవు నది నిజమీ

తే గీ నేవకులతోడ బాంధవశ్రేణితోడ

హితులతోడఁ గుమారసంతతులతోడఁ

ఏమ్ముగమితోడఁ దా నుయోధనునిఁ గూల్చుఁ

దనబలంబున రణమందు ధర్మనుతుఁడు

౫

కంచు—(చెవులు మూసికొని భయముతో) హరి హరీ !

దుర్యో—వినయంధర ! నే నేమన్నాఁడను

కంచు—‘తే గీ నేవకులతోడ’ (అనుపద్యముచదివి) దేవర యిట్లు విపరీత
ముగా ధర్మనుతుఁడు నుయోధను నని వచించితిరి

దుర్యో—వినయంధర ! ఎప్పటివలె నాతోఁ జెప్పక, భానుమతి కేళికా
గృహంబునుండి నేఁ డాదయము చక్కఁబోయినది అందుచేత నామనస్సు కలఁతవడి
యున్నది అమె యొక్కడ నున్నదో చూపుము, •

కంచు—దేవా ! ఇటు విజయము చేయుఁడు

ఇద్దఱు—(శడచుచున్నారు)

కంచు—(ముందు చూచి యరిగిటఁ బరిమళి మాఘాఁగించి) దేవా! చిత్త
గింపుఁడు ఇదిగో! మంచుబిందువులచేత శిరిలఁబూ లయినయీప్రభాతవాతపోతంబులు
వీతెంచుటం ట్టియుఁ, గూలాయ కూలంబులమేలుకొని కర్ణిగసాయనంబుగాఁగలకలధ్వ
నులు నేయునుఁ ట్టెట్లు తమచట్టుపలను విదుర్చుటం ట్టియు, నట్టిట్లు గదిలి, తొడి
మల ట్టిగదిలి దళములమీఁగుగాఁ దరులనుండి యుగలు కరులు, పఱచినట్టు లెల్లయె
డలను దఱచుగాఁగాఁ, జూడ వేసక పుట్టించుచు, గగ్గుగ న్ముని కమ్మతొనులు వెద
చల్లుచున్న యాబాలోద్యానంబును దేవర యవలోకింప నలయున చూడుఁ, 1

ఈ రాతిరి కచ్చి, వంచును నుండెను లోపల నేకం నును
వాక్రిముతోడఁ దాము నలు వాఁడు నేలనురాలి గాలనూ
ర్యతపయోగభిన్నముకుఁ తరవాసన లాస కొల్పఁగా,
నీతటిఁ దమ్మిమ్మెల్లకు నేగడు జా మ్మని గంఁఁదుమ్మెదల్ 2
దుర్యో—(పొఱఁజూచి) వినయంధర! ఈప్రభాతమున ని నలయు నము
లయముగా నున్నది చూడుము

ఉ అల్లన విచ్చుచో దళదళాంతరజాలగ భానుహస్తముల్
మెల్ల నొడఁగు సోక నెకిమొందును నోలెను నాంఁగితోడ 3
గిల్లుచు మేలుకాంచి, వల పించుక మైకలపంబు దెల్పు, ను
ల్గుల్లనకోగగ్భమ్మదుమోహనశయ్యల వీడుఁ దుమ్మెదల్ 2
కంచు—దేవా! ఇదిగో! భానుమతీదేవి నుగదన చేతను దర ప దేను నొంపఁ

1 చున్నది దేవర యవ్చోటిక విచ్చేయుఁడు
దుర్యో—(చూచి) ఓయీ! వినయంధర! ఇదిగో! దేవిని సంకల్పించి నేనును
నీవెనువెంటనే వచ్చెదను నీవు పోయి పోరితంబునకుఁ దే ర యిదిం నేమును
కంచు—చిత్తము! ఇదిగో! సిద్ధపటిచితిని (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)
సఖి—పిరియసఖీ! జ్ఞప్తికి వచ్చినదా?
భాను—ఆ, వచ్చినది సఖి! విను నే నీప్రమదరనంబునఁ గూరుచుండి
యుండఁగా, సమధికదివ్యరూపము గల యొకముంగిస యపురూపముగా నాయెదురను
నూలుపొముల రూపు మాపెను

ఇద్దఱు—(వెనుకఁ దిరిగి రమలో) హరిహరీ! (ప్రకాశముగా) తరువాతఁ
దరువాత ?

భాను—అయ్యో! నాహృదయము సంతాపసదన మయి కశ్మక్తు మఱచి
పోయెనుగదా!

దుర్యోధ—(చూచి) ఓహో! దేవి భానుమతి నువదనాతరలికలతోడ నేమేమో మంతన మాడుచున్నది. కానీ. దట్టముగా నల్లకొనినయ్యాతీఁగలగుంపుమాటునఁ బొంచి యుండి, వీరివిప్రసంభవభాషణముల నాలకించెదను. (అట్లు చేయుచున్నాడు)

సఖి—సంతాపము శాంతిపఱుచుకొని ప్రియసఖీ! చెప్పవమ్మా.

దుర్యోధ—ఏమి చెప్పువా యీ మెకు సంతాపకారణము? సరే. నేఁడు వాస భవనంబునుండి నాతోఁ జెప్పకుండ లేచి వచ్చినది గదా! కనుక నీ మెకు నామీఁదఁ గోపము వచ్చినట్లు స్పష్టమగుచునే యున్నది. ఓభానుమతీ! దుర్యోధనుఁడు నీకోప మునకుఁ దగనివాఁడు నుమీ.

మ. అలుగఁ సర్పితితో పృమాదమునఁ గంఠాశ్లేషితైశ్విల్య, మా
వలమో మైతిన్ నొదగ్గి నొత్తిగలి, నాపై పీపు పన్నుండఁగాఁ?

గలలోఁ బేర్లితితో పరాంగనకథలో గావించినా నేదియో;

చెలి, యిం లేటికి? నన్ను దానునిబలెన్ జీవాట్లు పెట్టం దగున్.

(అలాచించి) అటు గాక పోయినను.

తే. గీ. మిగులఁ జిత్తంబు నాయంచె తగులుఁ గాన,

సంతతప్రేమబద్ధమత్సరముచేత,

లేమ నామీఁద నవరాధలేక మేదో

మోపి కోపించె నిండుఁ బేర్ముడిని; నిజము.

అయిన నేమి చెప్పునోవందము.

భాను—సఖీ! తరువాత నే నానుందరనకులసందర్శనంబున మనంబువ నానందంబు నొందితిని.

దుర్యోధ—ఏమిది! నుందరనకులసందర్శనంబున మనంబున నానందంబు నొంది తివి గా! హా! మాద్రీసుతాసురకురా లగుదీనిచేత మేము నిష్కారణము మోసపోయి తిమి. (ముందనినమాట స్మృతికి వచ్చి)

తే. గీ. మిగులఁ జిత్తంబు నాయంచె తగులుఁ గాన'

(అనుపద్యము చదివి) మాధుర్యదుర్యోధన! అంకులాడిచేత వంచితుండ వగుట యెఱుంగక నిన్నెన్నివిధములనో మన్నించుకొన్నాడవు. మఱియిప్పు డేమనియెదవు?

“మ. అలుగఁ సర్పితితో”

(అను పైపద్యము చదివి దిక్కులు చూచి) ఔరా! ఇందుకా దీనికిఁ బొద్దుటనే నిర్జనస్థలమును, సఖీజనసల్లాపములను? మోహవశంబున దుర్యోధనుం డీఅంకులాడి లో గుట్టును దెలియలేక యేమేమో భ్రాంతిపొందెను. ఆ! ఓనీపాపాత్మురాలా! ఓనీ కళత్రపాంసులా!

ఉ. సన్నిధి వంత నీ కడలు, సాహసము ల్గన నింతలేసి; న

న్నెన్నుట లట్టు, నీవినయ మేదినప్రేమము లిట్టు; నాకు నీ

మన్నన యావిధంబు, కొఱమానినవర్తన మీఁదంబు; నీ

తిన్ననివంగసం బదియుఁ, చెచ్చినమచ్చ యి దయ్యె; జారిణీ!

౧౦

సఖి—తరువాతఁ దరువాత?

భాను—తరువాత నే నిప్పుడు గూరుచున్న యాలతామంటపము ప్రవేశించి తిని. తోడనే యానకులకుమారుండు నన్ననుసరించి యీశ్రావుటీరముఁ జేరవచ్చెను.

దుర్యో—అహో! ఈపాపాత్మురాలిక సిగ్గు లేకున్నది! ఇది కులటల కుచిత మేగదా,

లే. గీ. చిరతిరాబాల్యవర్ధిలన్నేహ యయ్యెఁ

జెప్ప లజ్జించు నారతిచిన్నె లేవరి

కట్టిచెలికత్తెలకు అంకులాడితనమె

చెప్పుచున్నది కాసంత సిగ్గు లేక.

౧౧

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత?

భాను—అవెనక నానకులకుమారుండు గర్వముతో మీఁదిమీఁదికి వచ్చి తనచేతితో నాపయింటకొంగును దొలగించెను.

దుర్యో—(క్రోధముతో) సరే. ఇక్కఁ బయిసంగతి విన నక్కఱలేదు. కానీ, పరపనితాపారణ్యగల్గుం దైన యామాదీసుతాధముజీతమును నే నకుహరించెదను. (కొంచెము నడచి యాలోచించి) అటుగాదు. ఇదియే మిగులం బాపాత్మురాలు. దీనినే ముందుగా సంహరింపవలయును. (అని మరలుచున్నాడు.)

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత?

భాను—సఖీ! అటుమీఁదట మహారాజుగారి ప్రాభృతికఠోభాకరమంగళ మృదంగాదివాద్యంబులచేతను, వారవిలాసినిసరససంగీతభంగీతరంగంబులచేతను మేలుకొంటిని.

దుర్యో—(సవితర్కముగా) ఏమిది? మేలుకొంటి ననుచున్నదే. స్వప్న దర్శనవృత్తాంతము చెప్పుచున్నదా యేమి చెపుమా? (అలోచించి) కానీ. సఖీ వచనంబున స్పష్ట మగును.

ఇద్దఱు—(విషాదముతో నొండొరులను జూచుకొని)

నువదన—ఇందలి యమంగళమును బవిత్రము లగుభాగీరథీప్రముఖపుణ్య నదీతోయములచేత, నహోమము లగుబ్రాహ్మణాశీర్వాదములచేతను బ్రజ్వలితహుతా శనహోమములచేతను బరిహరింతుము.

దుర్యో—చాలు నాచిల్లకల్పము. నిశ్చయముగా నీమె స్వప్నదర్శనమే పర్ణించుచున్నది. నేనే మందబుద్ధి నయి యన్యథా తలంచితిని.

చ. అరసగ మాలకించి చననైతిని గోగ్రధముతో, నదృష్టమే;

పరుసను లాడనైతిఁ గొఱపల్కుల కల్గ జనించి, పుణ్యమే;

సరి యని నేను నమ్రుగ వెసం గధయుం దుద ముట్టె, దిష్టమే;

తరుణి నిరాపనిందఁ బడి ధాత్రికిఁ బాయుటఁ దప్పె, భాగ్యమే. ౧౨

భాను—సఖీ! ఇందేమి శుభసూచక మున్నదో చెప్పుము.

ఇద్దఱు—(ఒండోరులను జూచుకొని వెనుకఁ దిరిగి) ఇందుఁ గొంచెమైనను శుభసూచకము లేదు. అసత్యము చెప్పుట మిగుల నపరాధముగదా? సఖుల నడిగి నప్పుడు కఠినముగా నున్నను హితమునే చెప్పవలయును. (ప్రకాశముగా) సఖీ! ఇది యంశియు నశుభమునే సూచించుచున్నది. కాబట్టి దూర్వాదిపరిగ్రహంబు చేత, దేవతాప్రణామంబుచేత, నిది పరిహరింపఁబడును. నకులమునుగాని మఱి దేనినిగాని కోఱలు గలజంతువును గలయందుఁ జూడఁ గూడదు. మఱియు నూలు పాములను వధించుటగూడ స్వప్నమందుఁ జూడ రానిదే.

దుర్యో—నువదన యథార్థము పలికినది. శకులముచేతఁ బన్నగశతపథంబును సనాంశుకపాణంబును నిశ్చయముగా మా కరిష్టోదర్శమునుగా నూహించుచున్నాను.

తే. గీ. చూడఁ బర్యాయమున శుభాశుభము లైన

స్వప్నములు రాక యుండవు జనులకెల్ల;

నూ అనెడు లెక్కచే నూహపాటె మదిని

దమ్ముగమితోడ నాకిది దిగిలినట్లు.

(ఎడమకన్నదరుల సూచించి) ఆ! దుర్యోధనుడ నయిననాకుఁ గూడ నిమిత్తములు చిత్తవిఘ్నమును గావించుచున్నవి! (గర్వముతో) ఇది యెట్లు! భీరుజన హృదయప్రకంపనము లయిన యిట్టివానియెడల దుర్యోధనున కేమి లక్ష్యము? ఈయర్థమున నంగిరసుఁ డిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

తే. గీ. కాకతాళీయముగ మూఁడు గల్గ చుండు.

స్వప్నశకునంబులును గ్రహచారములును;

బిఱికివారలు వానికి బెదరు చుండుగి;

ప్రాజ్ఞు లాచందమున భయపడరు మదిని,

౧౩

కాబట్టి స్త్రీస్వభావముచేతఁ జాలుకనగాఁ గలిగిన యాభానుమతిమనసులోని వెట్టిభయమును నేను బోగొట్టెదను.

భాను—సఖీ! నువదనా! ఉదయపర్వతశిఖరంబుమాటుననుండి తనయరదంబు బయలుదేలి, సంధ్యారాగంబు పోయి పగ్గిసన్నం బైనదురాలోక తేజోమండలంబు తోడ మార్తాండుం డబె యుదయించుచున్నవాఁడు. చూడుము.

సఖి—సఖీ! రోషాన్వితకర్ణకాంతిస్పృశకం బయినతనకిరణసహస్రంబును, నివి డముగా నల్లకొనినయావల్లికావృతులసండులనుండి వ్యాపింపజేసి, యుద్ధ్యానవనాం గణంబునకు బంగారునీరు వోయుచు, దాయలకుం జూడ నలవికాకుండునట్లు, వేడి వెలుంగు నింగి నలంకరించుచున్నవాఁడు. ఇన్ద్రహేమహునకు లోహితదండన కుసుమ గర్భం బగునర్ఘ్యంబు నొసంగ నిది మంచినమయము.

భాను—చేటి! తరలితా! అర్ఘ్యపాత్రము నిటు లే. భగవానుఁ డయిన యీ యుదయభానునిపూజ నిర్వర్తించెదను.

చేటి—దేవీ! చిత్తము. (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) దేవీ! ఇదిగో నర్ఘ్యభాజనము. ఈబాలభానునిసపర్య నిర్వర్తింపుము.

దుర్యో—ప్రేయసీసమీపమునకుఁ బోవ నిదియే మంచినమయము. (పోవుచున్నాఁడు.)

సఖి—(చూచి తినలో) ఎందుకో మహారాజు వచ్చుచున్నాఁడు. ఆయ్యో! ఈమెనీమమునకు భంగము గలుగును గదా!

భాను—(సూర్యున కభిముఖి యయి) దేవా! గగనసరోవరవిరాజమానవిక చారుణసహస్రపత్రశోభాకరా! పురందరహరిత్యందరీపదనాఁబిందసందీపితసిందూర తిలకా! సకలభువనైకరత్నప్రదీపా! కృపాయ త్రితిత్తంబున నావందనంబుఁ జేకొని, నేఁడు నాకుఁ గలిగినయాస్వప్నమందు నేమికి డున్నను నదియంతయు సభ్రాతృకుం డగునాప్రాణనాయకునకుఁ గుశలముగాఁ బరిణమింపం జేయుదువుగాక! (అర్ఘ్య మిచ్చి) ఓసీ! తరలితా! ఇతరదేవతలఁ గూడఁ బూజించుటకుఁ బుష్పముల నిటు లందిమ్ము. (చేతులు సాచుచున్నది.)

దుర్యో—(చేసన్నచేతఁ బరిజనమును దొలగించి, తానే పువ్వుల నందియ్యఁ బోయి స్వర్ణఘృము నభినయించుచు, బరవశమునఁ బుష్పముల నేల జాఱవిడిచి నాఁడు.)

భాను—(కోపముతో) ఏమీ! పరిజనమున కెంత మయినుటపా? (మరిలి రాజును జూచి భయపడి సిగ్గుపడుచున్నది.)

దుర్యో—దేవీ! ఇటుపంటినేవావకాశమందు నీపరిజనుఁడు మిక్కిలి చేతఁ గొనినవాఁడు; దేవిగాఁక వీనిని శిక్షించి దిద్దుకొనవలయును. ఓ ప్రియురాలా!

తే. గీ. కలికి ! నీసోగ తెలియారగంటిచూపుఁ,

బడయ నాసించులెకవో భయము దగునె ?

మందహాసాంకురము మోవి మలయఁ బలుకు;

మూడిగము నేయ దోసిలి యొగ్గి యుంటి.

భాను—మహారాజా ! నాకుఁ గొండొకనియమమం దభిలాష గలదు. దేవర యనుగ్రహించి యభ్యనుజ్ఞ నీయ వలయును.

దుర్యో—దేవీ ! నీస్వప్నవృత్తాంతము నంతయు నాలకించి నాడను. ప్రకృతి సుఖమార మయినయాశరీరము నేల యిట్లు గాసిల్లఁ జేసెదవు ?

భాను—పాణిశేష్యరా ! నాహృదయము నతిశయముగా సంశయము బాధించుచున్నది. దేవర నా కనుజ్ఞ నీయ వలయును.

దుర్యో—(గర్వముతో) దేవీ ! చాలు నీశంక. చూడు,

మ. ధర గుంగం దెన లన్ని నిండుటలు వ్యర్థంబే మనమోహిణిలో ?

గురుతో నేమిఁకఁ ? గర్జనఁ దేవనికి నొక్కోనీయెదలో గాసిలె ?

సరణీ ! భాగ్యశతాస్మదీద్యభుజకాంతారాంతరస్వైరసం

చరదుర్యోధనకేసరీంద్రగృహిణీ ! శంకింప నీ కేటికి ?

౧౬

భాను—పాణిశేష్యరా ! మీరు సన్నిహితు లై యుండఁగా నాకు శంక యేమి ? మఱీ మన్న దేవరకే మనోరథసిద్ధి గావింప నభిలషించుచున్నాను.

దుర్యో—ఓసుందరీ ! మాకిదే మనోరథము. ఎల్లప్పుడును స్వేచ్ఛను నీతోఁ గూడి విహరింప వలయును. చూడు,

ఉ. కూరిమి నిశ్చలము లగుగొప్పకను ల్వైలిశమ్ముల న్నగఁ,

దోరపునీగ్ధనం బలుకు దొట్టిల, లోఁ జిలున వ్వెలర్ప, లా

మరసరక్త మాపెదవి చక్కెర చిమ్ముఁగ, ముద్దు గాటుసిం

గాపునీమఘేందురుచికన్నను దుర్లభ మేది నా కిలె ?

౧౭.

(తెరలోఁబెద్దకలకలము. అందఱు నాలకించుచున్నారు.)

భాను—(రాజును గొంగిలించుకొని) ప్రాణేశ్యరా ! రక్షింపు రక్షింపుఁడు.

దుర్యో—(పాఠజూచి) ప్రియురాల ! భయపడకు భయపడకు.

కా. మ్రాకులో పెల్లిగిలంగ, స్కంధకషతేఘ గ్రమ్మంగ ధూమంబు, దం

డాకారభ్రమధూలి రేఁగఁగఁ దృణవ్యాప్తిం దివికా, శర్కరా

వ్యాకీర్ణం బయి, పెద్దచప్పు డెగయం బ్రాసాదగర్భంబులన్,

లోకం బాకుల మొంద, గాలి విసరెకా ; లోలాక్షీ ! జం కేటికి ?

౧౮.

సఖి—మహారాజ ! మేఘము గ్రమ్మినట్లు కలుకుదుమ్ము భూమినుండి యెగసి కన్నులు దెలుపు కుండఁ జేయుచున్నది. పెళ్ల పెళ్లారావముతోఁ బెద్దపెద్ద

చెట్లు వితీగి పడియెడుచప్పుడులు విని బెదరి, లాయముల నున్నయుత్తమతురంగంబులు కట్లు దెంచుకొని యట్టిట్టుఁ బరుగెత్తుచున్నవి. పనివాండ్రందఱుఁ దమతమ పనులు నిలిపి వేసికొని యూర కుండిరి. అహో ! ఈదారుణసమీరణాసారంబు సర్వవిధంబులఁ జెఱుపు చేయుచున్నదిగదా ! దేవర యింక నిక్కడ లేచి టూదారు పర్వతప్రాసాదము ప్రవేశించుట యనుకూలము.

దుర్యో—ఈసురకరువలీ దుర్యోధనునకు మహాపకారి గాని మాఱుతుండు గాఁడు నుమీ. ఈతనిపుణ్యంబునం గాదె యీదేవి తననీనుమును మాని నామనోరథము దీర్చినది.

మ. కనుబొమ్మల్ ముడి వేయ లేదు ; కనులం గ్రమ్ముంగ లే దశ్రులుకా ;
గినుకా మో మటు చేయ లేదు ; శపథోక్తిం బల్కి వారింపలే ;
దనుఁగుంజన్ను లురమ్ము గాఁడఁ జెలి గాఢాలింగనం బిచ్చె, హో
యని సౌఖ్యాభీని దేల నామనసు వాత్యాపక్రభీతాత్మ యై. ౧౯.
కావున సంపూర్ణమనోరథండు నగునాకు స్వేచ్ఛావిహారము గావలసినదే
దారు పర్వతమునకుఁ బోవుదము. (అందఱు నోరు గాలిబాధను నిరూపించుచుఁ గష్టముగా నడచుచున్నారు.)

దుర్యో—క. అడుగులు మెలమెల్లగ నిడు ;
పడఁకుచు నడువంగఁ బోకు ; పడెదవు నుమ్మీ
పడఁతీ ! భుజులతికలు నా
మెడకును బెనవేయు మురము మెఱుమఁగఁ జన్నుల్ ౨౦
(ప్ర)వేశము నిరూపించి) ప్రియురాలా ! ఈగర్భగృహము శంకృత మగుటవలన వాయు విందుఁ బ్రవేశింప నేరదు ; నలునులు దుడుచుకొని కన్నులు చక్కగాఁ జెఱుపుము.

భాను—(సంతోషముతో) అమ్మయ్యా ! అదృష్టముచేత నీప్రళయవాయువునకుఁ దప్పితిమి.

సఖి—మహారాజ ! ఈదారుపర్వతా రోహణశ్రమమును మాప్రియసఖి యూరుయుగళము సహింపఁ జాల కున్నది. దేవరవారు వేదికాసనము నింకను నలంకరింప కున్నారేమీ ?

దుర్యో—(దేవిని జూచి) దేవీ ! వాత్యాసంభ్రమమున నీకుఁ గలిగినయశ కార మల్పమే. అయినను,

స. కనుఁగవ పెద్ద దొట, నధికశ్రమ సల్పెడు నల్పరేణువుల్ ;
ఘనకుచ మాట టూ, మృలఁతికంపముచేతనే ధూతహర మాఁ ;

బెనుచును గంపమున్ జఘనవిస్తృతి యుండుల కల్ల నేగినన్;

గనుఁగొన నీకుభాంగములు గాలికిఁ దోడ్పడె బాధ నేయుటన్. ౨౦

(అందఱును గూరుచున్నారు.)

దుర్యో—అహో ! ఏమిది ! దేవి యనాస్తరణ మైనకకకురాతిసేలను గూరుచున్నది.

తే. గీ. జిలఁగుఁబుట్టంబు గాలికిఁ జెదర, నాకుఁ

గనులపండువు నేయునీఘనజఘనము,

వలవదే గారపంప, నావలువ యెగయ,

నువిద ! నీ చూపుఁ దనువునాయూరుయుగము ? ౨౧

[తెరను జిమ్ముకొని తత్తరపాటుతోఁ గంచుకి పగిలేమిచుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా ! భగ్నమయినది, భగ్నమయినది.

(అందఱుఁ డెల్లఁబోయి చూచుచున్నారు.)

దుర్యో—ఎవనిచే ?

కంచు—స్వామీ ! భీముచే.

దుర్యో—అ ! ఏమిరా పేర్లెదవు ?

భాను—ఓయీ ! ఏమి చెఱువు చెప్పుచున్నావు ?

కంచు—(భయముతో) ఇదిగో ! సర్వము మనవిచేసెదను.

తే. గీ. భగ్నమయినది భీముచేఁ బసనుచేత

నూతనం బైనమీరథ కేతనంబు;

కంకిణీక్యాణమున నది క్రిందఁ బడియె,

రోదనము చేయునది వోలె మేదినిశ. ౨౩

దుర్యో—బల మయినగాలి కొట్టినందున లోకమే వ్యాకుల మయినది. ఇంక రథమున కెత్తినజెండా విఠిగి పడుట యేమి వింత ? అంతమాత్రమున కింత పగిలయముగా “భగ్న మయినది భగ్న మైనది” యని పగిలపించెద వేమి ?

కంచు—దేవా ! మ తేమి లేదు గాని, యాయనిమిత్తము నుపశాంతిచేయుట కయి దేవరవారితో విన్నవించు మని స్వామిభక్తి న న్నిట్లు పలికించినది.

భాను—ప్రాణేశ్వరా ! ప్రసన్నబ్రాహ్మణవేదానుభూషణమునను, హోమమునను, నీయనిమిత్తము పరిహరింప వలయును.

దుర్యో—నరే, నీవు పోయి పురోహితుఁ డయిననుమితునితోఁ జెప్పు.

కంచు—చిత్తము దేవా ! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(పగిలినవారి పగిలేమిచి, జడియుచు దగ్గఱఁ బోయి)

ప్రతీ—జయముజయము మహారాజా ! దేవా ! అల్లుడయినసింధురాజుగారి తల్లియు, నమ్మాలు దుస్సలయును వచ్చి ద్వారముకడ నిలిచి యున్నారు.

దుర్యో—(తనలో) ఏమి? జయద్రథమాతయును, దుస్సలయునా? అభిమన్యు ఐధావర్షితులైనపాండునుతులచే సేదేని మహాపద్రవము సంభవించింది కాదు గదా? (పక్కాశముగా) పోయి పారిని వేగముగాఁ దీసికొని రా.

ప్రతీ—చిత్తము దేవా ! (నిక్కుమించుచున్నది.)

(శరువాతఁ దొంగిలించుచు పైంధపునితల్లియు దుస్సలయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

ఇద్దఱు—(ఏడ్చుచు దుర్యోధనునిపాదములమీఁదఁ బడుచున్నారు.)

మాత—కురునాథా ! రక్షింపుము రక్షింపుము.

దుస్సల—(రోదనము చేయుచున్నది.)

దుర్యో—(తోండరపడి లేచి) అమ్మా! ఊడిల్లు మూడిల్లుము. ఏమి యుపద్రవము వచ్చినది? యుద్ధరంగమున నప్రతిహతరథుండుగుజయద్రథునకుఁ గౌశలమేకదా? మాత—ఏమి కుశల మొనరించితి?!

దుర్యో—ఎందువలన?

మాత—(భయముతో) పుత్రపథసంజాతకోధంబున మండి పడుచు గాంధీవి సూర్యుం డస్తమించక మున్న యతనిని వధించుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాడు.

దుర్యో—(చిటునవ్వుతో) ఇకా యంబకును దుస్సలకును బెద్దదుఃఖికారణము? పుత్రకోకచుచ్చేఁ గాల్పించుచుఁ బ్రేరేపింపితిమాటలచేతనిట్టియవస్థను బొందుచు న్నారు. ఆహా! అబలలచేలతనము! అమ్మా! ఇంక విచారము చాలింపుము. అమ్మాయి! దుస్సలా! కంటఁ దడి పెట్టుకుము. దుర్యోధనబాహుపరిఘసంరక్షితుండును మహారథుండు నగుజయద్రథుని ధనంజయుండు ప్రధనంబున నెట్లు నిధనంబునొందింపఁగలఁక?

మాత—కుమార ! బంధువధచేతఁ గలిగినదుఃఖమునఁ గోపాగ్నులు పరిజ్వలించు వీరావేశంబున వారు శరీరంబు లాశింపక తిరుగుదున్నారు.

దుర్యో—(పక్కన నవి) ఆది నిజమే. పాండవులకోధము జగత్ప్రసిద్ధమే కదా ! చూడు,

ఉ. మంథలఁ బట్టి యీడుచుచుఁ బుట్టము లొల్పఁగ దుస్సనేనుఁ, జే

నందఱలోన నోసికనువా ! పశువా, యని కృష్ణ నంటి; నాఁ

డందున లేడె గాంధీవి? యహా ! వీను, తీర్తియవంశమందుఁ బు

ట్టొందినపిన్నవాని కింక నున్న వె యెక్కుడుకోధపేతువుతో? ౨౪

మాత—అయ్యో! యీప్రతిజ్ఞ నెఱవేఱకపోయినఁ దాను జచ్చిపోవుటకుఁ గూడఁ ప్రతిజ్ఞఁ జేసికొనె నోయితండి! !

దుర్యో—అట్లయిన మఱియు మేలే. మోదము నొందుటకు బదులు భేదము నొందుచున్నా రేమి? తమ్ములతోఁ గూడ ధర్మరాజు రూపు మాసె నని తలఁచి సంతోషింపుఁడు. అమా! కురుకుమారశతపరివారపథిశమహిముండును, గృహద్రోణాశ్వత్థా మాదిమహారథద్విగుణీకృత నిర్విక్రవిక్రముండును నగునీకుమారునిపేరైన దలపెట్టుటకుఁ గవ్వడి గాని మఱి యెవ్వఁడు గాని సమర్థుండు గాఁడు. నమ్మును. ఓసికొడుకుశక్తి తెలియనిదానా!

తే. గీ. భీముబలమును, వివ్వచ్చుకృమంబుఁ
దలఁచి ధర్మజుఁ గవలను దలఁప రాదు;
వారిలో నైన నెదిరింపువాఁ డెవండు,
చేత విలు పూని నిలిచినసింధురాజు?

భాను—దేవా! అది నిజమే. అయినను గురుకృతప్రతిజ్ఞాభయం దగు భీముండు భయనిదానుండె గదా!

సూత—అమాత్రయా! బాగున్నది. కాలమునకుఁ దగినట్లు లాలోచించితివి.

దుర్యో—అ! దుర్యోధనుడ నైననాకుఁ గూడఁ బాండవుల భయనిదానులా? చూడుము,

సగ్ధర. కోదండశ్యాకిణాంకుల్ కుటిలిరపుజనక్షోభు లాముక్తవర్మల్
నైదోడుల్ నూర్పు రచ్చాబ్జవన మనుకొనకా ఛత్రీముల్ దాల్చి రాఁ, బె
ల్లారు మ్రొదిత్యులేజ మృడఁచ నసివిభావ్యాప్తి జూడంగ రా క
చ్చోఁదా మై నాదునేనల్ సారిది రణమునం జొచ్చు మాత్సర్య మొప్పన్.
ఓభానుమతీ! పాండవప్రభావము తెలిసినదానా! నీవు కూడ నిట్లు భయపడెద

వేమి? చూడు,

తే. గీ. దుస్సనేనుసురమ్ము నెత్తురులు గోళిల,
గద సుయోధనులొడలు భగ్నముగఁ జేయఁ,
జేయరే వారు పృథివలు? సింధురాజుఁ
జంపుశపథంబు నట్టిదే; జంక నేల?

—౨౭

ఓరీ! యెవడురా అక్కడ? శిశువుముగా మాజయరథమును దీసికొని రా. ఇప్పుడే యాప్రల్లదుని మిథ్యప్రతిజ్ఞనిఁ గావించి, వానికిఁ బక్షిశ్ర మైనశస్త్రమరణము లేకుండఁ జేసెదను.

(కంచుకి పృవేశించుచున్నాఁడు.)

కంచు—దేవ!

తే. గీ. జాళువాచిలుగంటలు కావ్యముగను

మొరయఁ, బొలంబచామరంబులు వెలుంగ,

వర్జితాకులహయములఁ బన్ని తెచ్చె

రథము త్తపితైర్విహృన్మనోరథము, దేవ !

౨౦

దుర్యోధనుడేవ ! నీ పంతిపురమున కేగుము. నేను నాప్రతిదూని మిథ్యాప్రతి
జ్ఞానిఁ గావించి తెల్లఁబుచ్చి వానికిఁ బవిత్ర మయిన శస్త్రమరణము లేకుండఁజేసెదను.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

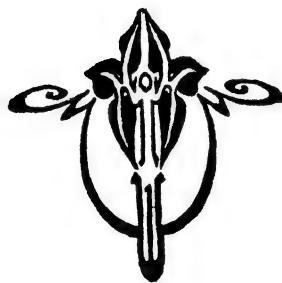
గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలక్ష్మిసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీర

నీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామత్యపాత్ర వారితనగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ

లక్ష్మీంబాగర్భశుక్తిమూర్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధ

విగ్రహ సుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార

నాటకంబునందుఁ ద్వితీయాంకము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీపరమాత్మనేనమః

వేణీ సంహారనాటకము.

త్రితీయాంకము.

—:0:—

రంగము—యథాభూమి.

(తరువాత వికృతవేషముతో నొకరాక్షసి ప్రవేశించుచున్నది.)

రాక్షసి—(వికృతముగా నవ్వి సంతోషముతో) చచ్చిపోయిన మనుష్యుల మాంసముతోడను వస్త్రోడను వేయికడవలరక్తము సంపాదించి యుంచితిని. పృథి దినముఁ దృప్తిఁబడిఁ ద్రాగెదను. ఈ యథము నూ తేండ్లు వర్ధిల్లుఁ గాక. (సంతో షమున గంతులు వేయుచు) సైంధవవధ జరిగించిననాఁడు వోలెఁ బ్రతిదినము నర్జు నుఁడు యుద్ధకర్మమును సలిపె నేని, నాయుంటికో ట్లన్నియు రక్తమాంసములతో నిండి యుండును గదా! (నడిచి దిక్కులుచూచి) అయ్యో! నామగఁడు రుధిరస్పియఁ డెక్కడ నున్నాఁడో? వానిని వెదకెదను. (నడిచి) పోనీ పిలిచెదను. ఓరుధిరస్పియా! ఓరుధిరస్పియా! ఇటురా. ఇటురా.

(తరువాత నట్టిరాక్షసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రాక్షసు—(అయాసపడుచు) ఇప్పుడు కొత్తగాఁ జంపఁబడిననునుష్యుల మాంసమును వెచ్చవెచ్చనిపచ్చి నెత్తురును, లభించె నేని నాయాయాసము నిచున ములో నుపశమిలును గదా!

రాక్షసి—(తిరుగఁ బిలుచుచున్నది.)

రాక్షసు—ఓరీ! ఎవతెరా నన్నుఁ బిలుచుచున్నది? (చూచి) ఓహో! వసా గంధా? (సమీపించి) వసాగంధా! న న్నెందుకే పిలుచుచున్నావు!

రాక్షసి—ఇదిగో! రుధిరస్పియా! ఇప్పుడే హతుఁడైనయొకానొకరాజ ఋషిశరీరావయవములనుండి ప్రవహించి వసాన్నేహముచేతఁ జిక్కనై గోరువెచ్చగా నున్న యీకొత్త నెత్తురు హృదయమాంసముతోఁగూడ నీనిమిత్తము కొనివచ్చిన వానను. ఈమాంసము సంజాకొనుచు రక్తమున దప్పి తీర్చుకో.

రాక్షసు—(సంతోషముతో) బాగు! వసాగంధా! బాగు! కడు మేలయిన పని చేసితివి. నేను మిక్కిలి వడ గొట్టి “యొక్కడ నైనను వెచ్చవెచ్చని నెత్తురు దాహమువకు దొరకునా?” యని కనుఁజెట్టుకొని యున్నాను.

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! మనుష్యులు, నేనుగలు, గుఱ్ఱములు, మొదలగువాని రక్తప్రవాహములచేతఁ బెద్దపముద్రములాగున నున్నయిటువంటియుద్ధరంగమునఁదిరుగుచుండియు దప్పిగొన్నాడనని చెప్పుచున్నావు. నాకుఁ జాల వింతగానున్నది.

రాక్షసు—(క్రోధముతో) ఓసి వసాగంధా! పుత్రశోకముచేతఁ బరితపించుచున్నమనరాణి హిడింబాదేవిని జూచి వచ్చుటకు వెళ్ళినాడనే.

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! మనరాణి హిడింబాదేవి ఘటోత్కచకుమారుని మరణమున కింకను నేడ్చుచునే యున్నదా?

రాక్షసు—ఓసీ! ఆమెదుఃఖ మెట్లు చల్లఱును? ఆయినను నభిమన్యునిచావు వలన సమానదుఃఖురా లయిననుభద్రాదేవియు, ద్రౌపదీదేవియు నామె నూఱడించుచున్నారు.

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! ఇదిగో నేనుగలుఁబుట్టెలోఁ బట్టి తీసికొని వచ్చినదానను. ఈవెచ్చవెచ్చనికొత్తనెత్తురు గుండెలయూరుఁగాయను జప్పరించుచుదాహము పుచ్చుకో.

రాక్షసు—(అలాగుచేసి) వసాగంధా! నీవు రక్తమును హృదయమాంసమును గూడ నేపాటి సంగ్రహించి యుంచితివే?

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! మునుపు నేను దాచిపెట్టిన దెంతో నీ వెఱుఁగనే యెఱుఁగుదువు. కొత్తగాఁ గూర్చి పెట్టినది చెప్పెద వినుము. భగదత్తుని నెత్తురు బాసెడు, వైంధపునివస రెండు కడవలు. విరాటరాజు భూరిశ్రవస్సు సోమదత్తుఁడు బాహ్నికుఁడు మొదలగు పెద్దపెద్దరాజులయు, దక్కినముక్కడిమానునులయు రుధిర వసామాంసములు వేలకొలది బానలనిండఁ బట్టి, వాసెనలు గట్టి, యింటిలోఁ బదిలముచేసి యుంచినదానను.

రాక్షసు—(సంతోషముతోఁ గాఁగిలింపుకొని) వహవా! వహవా! నీవు మిక్కిలి మంచి పెండ్లామవే. నీవంటిమంచి పెండ్లాము దొరఘటచేతను, హిడింబాదేవి పుత్రసాదముచేతను నాదారిద్ర్యము బొత్తిగ వదలిపోయినది.

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! హిడింబాదేవిపుత్రసాద మెట్టిది?

రాక్షసు—ఇంతకు ముందే హిడింబాదేవి నన్ను గౌరవముతోఁ బిలిచి “రుధిరప్రియ! నీవు నేఁడు మొదలు యుద్ధములో భర్తగారివెనువెంటను దిరుగుచుండునది” యని యాజ్ఞాపించినది. కాబట్టి భీమనేనుఁడుగారితోఁ దిరుగుచుండు నాకు నేమి శోదవ? రక్తము మాంసము మొదలు క్రొవ్వు మొదలుగా నేమి గావలసిన ననియెల్లను నులభముగా లభించును గనుక, నాకలి యెట్టిదో దప్పిక యెట్టిదో యెఱుంగక భూలోకస్వర్గ మనుభవించెదను. నీవును జాగరూకురాల వయి మఱి నేయికడవల రక్తము సంపాదించి యుంపుము.

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! నిన్న భీమసేనుడుగారితో నుండు మాన్పదియెందుకు?
రాక్షసు—వసాగంధా! మనదొర భీమసేనుడుగారు దుశ్శాసనునిగుండెల
బద్దలు చేసి రక్తము త్రాగిపట్టుక బ్రతిజ్ఞ పట్టినారు. కాబట్టి రాక్షసుల మయిన
మనము గూడ నాయనతో రక్తపానము చేయ వలె నని.

రాక్షసి—(సంతోషముతో) దేవీ! బాగు! బాగు! నీయనుగ్రహమున నా
మగనికి మంచియంద్యోగము దొరకినది.

[తెరలోపలఁ బెద్దకలకలము]

ఇద్దఱు—(అలకించుచున్నారు.)

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! ఏమిది? పెద్దకలకలధ్వని వినబడుచున్నది.

రాక్షసు—ఓసీ! వసాగంధా! ధృష్టద్యుమ్నుఁడు దోణినిజాట్టుక బట్టుకొని
కత్తితోఁ గుత్తుకఁ గోయుచున్నాఁడు.

రాక్షసి—(సంతోషముతో) రుధిరప్రియ! మనము గూడఁ బోయి దోణిని
రక్తము దాగివుదము.

రాక్షసు—(భయముతో) వసాగంధా! అది బాగ్యహీనరక్తమే; గొంతుదగులఁ
బెట్టుచు లోపలఁ బ్రవేశించును. అయ్యో! మన కది యెందుకే?

[తెరలో మరలఁ గలకలము.]

రాక్షసి—రుధిరప్రియ! ఇదిగో! మరలఁ బెద్దకలకలధ్వని వినబడుచున్నది.

రాక్షసు—(తెరవంకఁ జూచి) వసాగంధా! ఇదిగో! శిష్టము చేతఁ బట్టుకొని
యశ్వత్థే మ యిటు పచ్చుచున్నాఁడు. ఒకవేళ ధృష్టద్యుమ్నునిమీఁది కోపమున
మనలను గూడఁ బట్టి పధించు వేమా! లేచి రా. మనరాణి హిడింబాదేవి యాజ్ఞా
పించినట్లు చేయదము. (నిష్క్రమించుచున్నారు, పరివేశకము.)

[తరువాత నుత్పతేళిధ్వంసం డయి కలకల మాలకించుచు నశ్వత్థేమ ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మ. ౨. హులోద్యత్ప్రళయ నిలకుభితకుంభత్పుష్కలానర్తమే

ఘహరాద్భిరవగర్జితారవసదృక్షం బై, పిక్వర్ణశ్రవః

కుహరం బై, తతరోదసీభరిత మై, కుభ్యత్కులక్షోణిభృ

ధ్రువా మై, యుద్భవ మయ్యో యుద్ధభువి నీకోలాహలం బే మొకో? ౧.

(అలోచించి) అర్జునుఁడో సాత్యకియో పృతోదరుఁడో పడుచుఁడనవుగర్వముచేత
మర్యాద నతికిమించి పగిలించినారు. అందుచేత మాతండ్రిగారు మహాకోపమున
శిష్టవాత్సల్యము నొకమూలను దోగిసి, నిజ మయినతమ పరాక్రమమునకుఁ దగినంత
పనిచేయ నారంభించి యుందురు. ఇది నిశ్చయము.

మ. అని దుర్యోధనపక్షపాతసదృశం బుద్ధుగ్రహితోచితం

బనఘశ్రీభృగురామలబ్ధహునివ్యాస్తానురూపంబు స

ధనురాచార్యురమనురూప మగుచేతల్ చేసె గాఁబోలు మ

జ్ఞనకుం డారీపుఁస్మరు న్మోనయఁగా శక్తుం డెవం డామొనన్? ౨.

(వెనుకఁ దిరిగి చూచి) ఇంకను నేను రథము నెందుకుఁ బ్రతీక్షింప వలెను? నీలమేఘు ఛాయను గేరుచు బంగారుఁబిడియును దిట్ట మయినపట్టుఁదొంగిల్లును గలిగి యున్న యీశిథిలే నాకుసకలశస్త్రములును; శత్రుముగా యుద్ధరంగమున నుఱివైన నడచి యెడమక న్నవరులు నూచించి) ఏమిది? అహవమహోత్సవప్రమోదవిర్భరండు నయి తుఁడిగి గారిపరాక్రమము చూడ వేడుకపడుచున్న యశ్వశ్లామ నగునాకుఁ గూడ నీ యనిమిత్తి పలు సమరగమనవిఘ్నమును గలిగించుచున్నవి. కానీ. పోయెదను. (గర్వముతో నడిచి ముందు చూచి) అహో! ఏమిది? అనధీరతసకలతత్పర్యులయి, యుత్సృష్టసత్పురుషోచితలజ్ఞావకుంతను లయి, విస్మృతస్వామిసత్కారలభ్యుచేతను లయి, యగణితకులరచనసదృశపరాక్రమలయి. యారథికులు హస్తీపకులు నాశ్వికులుఁ బదాశుఁగనుగూడఁ దిరిగి మాడక వెన్నిచ్చి పఱచుచున్నారు. ఏమీ! యీబలములమహోత్సోధము! (నిరూపించి) అహో! ఎంతకష్టము! కర్ణాదు లయిన మహారథులు గూడ సమరపరాజ్ఞులు లగుచున్నారే! (భయముతో) మాతండ్రిగారిచేత సంరక్షింపఁబడుచున్నను బలములకు నిట్టియవస్థ సంభవించిన దేమి చెపుమా? ఏమో కానియ్యు. ఓయీ కాలివనముద్రవేదాపరిపాలనమహామహీధగమూర్ధాభిషిక్తులారా! ఏల యీలాగున యుద్ధరంగమునుండి పాతీపోవ సాహసించితిరి? చాలుఁ జాలు. నిలు నిలుండు.

తే.గీ. సమరమునకుఁ దొలంగినఁ జావ రేని,

యిచట వాసి మ అొక్కడ కేగఁ దగును;

సంతుల కెల్ల మృత్యువు పహజ; మూర

కిట్లు మీకీర్తి నలపు గావంప నేల? 3.

మఱియు,

చ. పరబలవార్ధిహేతియుతబాడబుఁ, దుగ్రధనుర్ధరాధిరా

ధ్వురుండు, భవచ్ఛయాపతి, యకుంతితతేజఁడు నాదుతండ్రి, సం

గరభర మాన, మీకు భయకారణ మేమి? కృపుండ! నిల్వమీ;

పరు గిడి పోకు కర్ణ! కృతవర్ముడ! ధైర్యము చిక్కఁ బట్టుమీ. ౪.

(తెరలోపల) ఇంకను మాతండ్రి యెక్కడ?

అశ్వ -- (విని) ఏ మనుచున్నారు? ఇంకను మాతండ్రి యెక్కడనా? ఓరి తుద్రులారా! పాఱుఁబోతులారా! ఇట్లు పోలుచున్న మీనాశికలు వేయిచీలికలు గావలదా?

మ. పటులేజంబున ద్వాదశార్కు అవయంపక లేదు విశ్వంబు గా
 ల్పుటకుక; వీచుట లేదు వాయువులు నేడుక సప్తధా భిన్నమై;
 జటిలందై కనుపట్ట దంబరము గర్జితుష్కలావర్తక
 చ్చటలం; బాపము లాడి రేల జనకుక శౌర్యాభిఁ బాపాత్మకులో?
 (తల్తటసాటుతో చెబ్బలు తిని నూతుఁడు పగివేళించుచున్నాఁడు)
 నూతు—కుమారా! రక్షింపురక్షింపు. (కాశ్యమిఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

అశ్వ—(చూచి) ఏమిది! తండ్రిగారిసారథి యశ్వసేనుఁడా? ముల్లోకములు
 రక్షింపఁ జాలినతండ్రిగారిసారథి వై యుండియుఁ జిన్నవాఁడ నగునావలన రక్షణము
 గోరుచున్నా వేమి?

నూతు—(లేచి దుఃఖముతో) ఇంకను మీతండ్రి యెక్కడ?

అశ్వ—(తల్తటపడి) ఏమి? తండ్రిగారే లేరా?

నూతు—మఁ తేమి?

అశ్వ—హా! తండ్రి! (మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

నూతు—కుమార! ఊడిల్లు మాఱడిల్లుము.

అశ్వ—(తెలివి వచ్చి, కన్నీళ్ళతో) హా! పుత్రవత్సల! హా! లోకతర్కయైక్ష్
 ధనుర్ధర! హా! పరకురామాస్త్రసర్వస్వపరిగ్రహపగివీణ! హా! తండ్రి!

నూతు—కుమారా! ఇంతకడుపుపగిలి దుఃఖింపఁగూడదు. మీతండ్రిగారు వీర
 పురుషోచిత మయినమరణము నొందినవారు. నీవును నదనురూపమయినభుజపరాక్ర
 మమునఁ విజృంభించి యిడు||ఖసాగరమును దరించి నుభింప వలయును.

అశ్వ—(కన్నీరు జాలి) అయ్యా! అశ్వసేనా! అంతి భుజపరాక్రమ
 సముద్రు లయినతండ్రిగారు తా మేతరున నస్తమించిరో చెప్పము.

చ. తనగదచేతఁ బెద్దగురుదక్షిణ యిచ్చెనో భీముఁ డొజ్జకుక?

నూతు—రామ! రామ!

అశ్వ—ఘనతరశిష్యవత్సలుని గాండివి యమ్ములఁ బూజ చేసెనో?

నూతు—కుమారా! అలా గేల జరుగును?

అశ్వ—వినిశితచక్రిధారకును వెన్నుఁడె తా నెర చేసెనో గురుక?

నూతు—అదియును సంభవించ లేదు కుమార!

అశ్వ—మనమున నాకు నాలుగవమానిసి తోపఁడు వీరు మువ్వరే. ౬.

నూతు—కుమార!

ఉ. వీరన నెంత యుద్ధమున విల్లు కరంబున నున్న రుద్రునా

కారము దాల్చునగ్గురుమగంటిమి? కాయన కొండ్లు సాటియే?

దారుణశోకభారమునఁ దానుగ శస్త్రము నుజ్జగింపఁగాఁ,

గూరరిపుండు చేరి యతిఘోరము చేసె; నిఁ కేమి దెల్పదుక? 2.

అశ్వ—అయ్యో! శోకమునకుఁ గాని యస్త్రపరిత్యాగమునకుఁ గాని యేమికారణము?

నూతు—కుమారుడే కారణము.

అశ్వ—అయ్యో! నే నెట్లుగాను?

నూతు—(కన్నీళ్ళతో) ఆలకింపుము.

మ. ఎడిగా, స్పష్టముగాఁ, బృథాతనయుఁ డశ్వత్థామ దోరింపఁగాఁ

బడె నంచు స్వచియించి, మెల్లఁ దనలోఁ బల్కెన్ గజం బంచు; నా

నుడు వాలించి, కుమారవత్సలుఁడు ద్రోణం డెట్టై కన్నీళ్ళతో

విడిచెన్ శస్త్రములుక. యుద్ధిష్ఠిరవచోవిశ్వాసమాలంబునక. ౩.

అశ్వ—హా! సుతవత్సల! హా! పృథామదర్శపరిత్యక్తజీవ! హా! శౌర్యరా! హా! శిష్యస్త్రియ! హా! యుద్ధిష్ఠిరవత్సపాతీ! హా! తండ్రీ! (నోదనము చేయుచున్నాడు)

నూతు—కుమార! ఊరక యేల యిట్లు వాడిచి దైత్యంబు నొందెదవు? ఊడిలు మూఱిడిలుము.

అశ్వ—తే.గీ. తిండి! నీ నస్మదవృతవధంబు నుచు,

విడిచి తును అస్త్రములతోడఁ గొడుకుఁదీసి;

నిగునిక్కింపువధ విని నేను మనెద;

నిట్టిఖలునెడఁ బేరము నీ కేల వుట్టె? ౪.

(మూర్ఛిలుచున్నాడు.)

నూతు—ఊడిలు మూఱిడిలుము కుమార!

[తరువాత నుద్వేగముతోఁ గృపుండు పరీవేశించుచున్నాడు.]

కృప—చ. అనుజులతోడికొరవధరాధపుఁ డేటికి? కేల ధర్మనం

దనుఁడు? పృథాగ నస్త్రములు దాల్చినరాజులు నేను నేల? మా

తనువులుఁ గాల్పనా? యపుడు ద్రోవది, యిప్పుడు ద్రోణఁడీవిధం

బానఁ దలపట్టుకోఁబడినముచ్చట గంటిమి చిత్రవైఖరిక. ౧౦.

కట్టా! ఎంతపని పుట్టెను? పిల్లవాఁ డయినమాయశ్వత్థామమొగము నే నెట్లుగాఁ జూతును? అయినను వాఁడు హిమవంతునివంటి ధైర్యసారము గల వాఁడును, లోకవృత్తములు బాగుగ నెఱింగినవాఁడును, గాన సంతగా దుఃఖింప కుండు నని లోచెడును; కాని యసదృశ మయినయీపితృపరాభవము వినిన, నేమి చేసెడునో యది మాత్ర మూహింపఁ జాల కున్నాను.

మఱియు,

కి మునుపటియొక గ నిశలం

ఓన భూమిం బగుచు నున్న దతిదారుణ మై,

ఓన మీ కేశగ్రహం

ఋన నిశేషంబ యగును బో రూఁతుగఁ

౧౧

(హాచ) ఇదిగో! గుర్తివాఁకిక్కడఁ జే గూరుచున్నాఁడు దగ్గఱకుఁబోయెదను

(సమీపించి తొలఁగిపాటుతో) కృష్ణా! ఈ అడ్డెల్లు గూఱడిల్లుము

అశ్వ—(మూర్ఛ దెలిసి కన్నీళ్ళతో) హా! సకలభువనైకగురూ! హా! పండ్రి!
(అకాశము చూచి) యుక్త్యః! యుక్త్యః!

ఉ గొంకి యెటుంగ వెన్నఁగ ను గాట్టి, యజ్ఞాక్షిరోధి వైతి వే

నంకను భూజనబాసకు గాధ యొనర్చిమి, నాయభాగ్యులె

గొంకక సర్వముం యెటుచుకొంటివి నీ వొకమాటలో, నృపా!

పంకిలచిత్త! మజ్జనకు బ్రాహ్మణఁ డొజ యటంచు వెంచనో?

నూతు—కుమార! ఇదిగో! మీ మేనమామ కృపాచార్యులవారు వచ్చి

నీపక్రిక్కను గూరుచున్నారు

అశ్వ—(పార్శ్వమునకుఁ దరిగి చూచి కన్నీళ్ళతో) మామా! నానా!

ఉ ఎవ్వనితోడ నిప్పు డని వేగితివో, నరహారరాజిక

జ్వలంబు దొలంప రణసేమల రొడికంబ మెవ్వఁడో,

యెవ్వనితోడ నీ కగునో యెప్పుడుఁ జెల్లిపునవ్వటా లం

దెవ్వల వేగ నీమఱిది? యెర్పడఁ జెప్పఁగదయ్య మాతులా!

కృపు—అబ్బయీ! తెలుస విలసిని దంతయు నీకే తెలియును, కాబట్టి

యిక నీచాగున నీ వతితోక నున మునుంగఁ డగదు

అశ్వ—మామా! నేను దుఃఖము పడిచిపెట్టినాఁడ ఇదిగో! నుతవత్సలుఁ

డయిన నాపండ్రియొద్దకే పోయెదను

కృపు—నాయనా! ఇది నీబోఁటులకుఁ దగినది కాదు

నూతు—కుమార! అతిసాహసము చేయకుము

అశ్వ—అయ్యా! ఏమిచెప్పుదును?

తే నన్ను నెడఁబాయఁ జాలక నాదులండ్రి

సరగఁ బరలోకమునకుఁ దా నరిగెఁ గాదె?

యంతప్రేముడి గలిగినయట్టితండ్రి

కెట్లు పిరహంబు గలిగింప నేను నెర్తు?

౧౪.

కృప—వత్సా! పుత్రులకు లోకద్యయసునందును దండులను వర్త
నీయులు, కాపున సంసార మున్నంతవఱకు దేహయాత్ర తప్పనిదే

అ నె ఉదకదానమునను, యోగ్యనిమంత్రణం
గానను, శార్ధకకర్మ గునను, దండి
కుపకరింతు గ్రీతికి యుండిన నిహమున,
నిరర్థమె యైన నేమి చెప్ప?

౧౫

నూతు—అయ్యుష్మంతుడా! ఈశానద్యతునియాజ్ఞ మీఱకుము

అశ్వ—అయ్యా! ఇదియంతయు స్యామే, అయినను కిల్బికి యోగ నగునేను
దుష్కర మయినయాశోక భారముచేత తీణ మైన నీ పొగిలముల భరింపజాల కున్నాను,
కాక పైకంట్రగారిని జూచుట కాయన సగయున్నయెడకేని పోయెదను (లేచి
శిష్టముఁజూచి యాలోచించు) ఇంక శస్త్రప్రగహణవిద్యతో నేమి పయోజనము?
(నోసేసిప్పు కన్నీళ్ళతో) పూజ్య మయిన యోశస్త్రమా!

చ అనుచి పైన, నోయమిధియంగాన నెవ్వఁడు నిన్నఁ దాల్చె నె
స్వనిమహిమంగా చేతను ప్రపంచమునం దెరు లేని లేదు నీ,
కినుసమపుత్రశోకమున నాయక నిన్నఁ దాల్చింబె, గా
నన నిక నను ని న్విడతు, బొమ్మ కుభ వ్రగు నీకు శస్త్రమా! ౧౬
(ఁడునఁబోవెనున్నఁడు)

(తెగిలో) ఓహో! కాసులారా! ఏమిది పూజ్యఁ డయినభారద్వాజ నీ
చాకుకుఁ జిల్లు ర భవించు చుండఁగా మీ రెడలు నుడే క్షించుచున్నాగు

అశ్వ—(విని మెల్లమెల్లగా శస్త్రమును స్పృశించుచు) ఏమీ! మాతంకి
గా రగుభారద్వాజ నకే పర భవమా?
(మోలఁ దెరలో)

మ పదనం శ్రులఁ ద వృద్ధోఁగి, వసట న్నర్దించి శస్త్రంబు, లా
పడలో నుండఁగఁ దజ్జర పరితధావశ్యస్ఫుర త్కేశముల్
సగసచ్చాన్యతఁ జేరి బట్టుకొని ధృష్టిద్యుమ్నఁ దాచార్యుగొం
తు దెగం గోసె చనంగ, నంద తీసు లీదుష్టాత్ము సైరింతురే? ౧౭

అశ్వ—(కోధముతోడను దుఃఖముతోనను గృపసూతులను జూచి) ఇ దేమి?
చ కనులను మూసి పొగియమునఁ గాయముఁ బాముఁ దలచి, శస్త్రముక
మునుపె పరిత్యజించి రణభూమిని నాజనకుండు నిల్వ, నా
యనబోతో త్తమాంగమున హస్తము వైచియు గొంతు గోసెనే
చెనఁటి యొకండు, విండ్లు తమచేతులఁ బూని నృపుల్ గనుంగొనన్? ౧౮

కృపు—వత్సా! జను లీలాగుననే చెప్పకొనుచున్నారు.

అశ్వ—ఏమి? నాతండ్రికిరన్నే యొకదుర్మార్గుఁడు ముట్టుకొనెనా?

నూతు—(భయముతో) కుమార తేజోరాశి యగునమ్మహాత్మునకుఁ గ్రోత్తగా నిట్టిపరాధపము సంభవించినది.

అశ్వ—హా! పుత్రపత్నీల హా! తండ్రి! అదృష్టహీనుఁడ నయిననానిమిత్తము నీశస్త్రమును బరత్యజించి యటువంటిక్షుద్రునిచేతఁ బరాభూతుఁడ వయితివి గదా? కానీ.

ఉ. శోకముతో ననిగ గళదనుం డగుమద్గురును త్రమాంగమున్,
గాకియె, కుక్కుయో, దుఃపదనందనుఁడో, స్పృశియించుఁగాక, ద
ర్వీకరభీకరాస్త్రధనవిస్తృతి మత్తిలుశతుఁసెత్తిపై,
నాకడకాలు నే నుంచినా నిదిగో, మఱి కేలు గాదు నూ. ౧౯
అ! దురాత్మ! పాంచాలాపనద!

కా. మో మహాద్గతిఁ దోగ నాజనకుఁ డమ్మల్ విల్ల వర్తింప, నీ
వామై మెల్లఁగ జేరి, తచ్చిరముపై హస్తం బిడం బాలినా
వా మూర్ఖా! మది నప్పు డేమఱితి వశ్యజ్ఞాను యే మయ్యెరా?
ల మీమీమాఁకలు దూదిబుంగ లగుఁ జూమ్మ నాదుబాణాగ్నికే. ౨౦.

హా! యుధిష్ఠిర! యుధిష్ఠిర! అజాతశత్రు! అవిధ్యావాదీ! ధగ్రుపుత్ర! నీ
లిమ్ములకుఁ గాని నీకుఁగాని నాతండ్రి యేమియశకారము గావించెను రాజా?
హానీ. అనత్యప్రధానవక్త్రచేతన్ముం డగుపీనితో నేమి? అర్జునా! నాత్యకీ! బాహు
శాశివృక్షోదరా! మాధవా! సురాసురమనుజులొకేకధనుర్ధిరుండును, బాహ్మణుం
డును, పయోవృద్ధుండును. సర్వజనధనురాచార్యుండును, విశేషించి నాకుఁ దండ్రీయు
నగుభారద్వాజునియుత్తమాంగమును బాంచాలకులకలంకుఁ డగునరపశువు తినకరం
బున స్పృశియించుచుండ, మీ రెల్లరు చూచి యూరకుండుట యుచితమేగదా?
నీ; పిండ్రతో నేమి? పిండ్రుండఁ బాపాత్ములే.

తే. గీ. పితమర్యాదు లై గురుపాతకంబు
సలిపి సహించి చూచినసశరమనుజ
పకుల మిమ్మెల్ల, నేఁ గృష్ణపార్థివ
యుక్తముగ భూతబలి యిత్తు రక్తమునను. ౨౧

కృపు—అబ్బాయీ! దివ్యాస్త్రోవిదుండ వయి పితృసమానుండ వగు
బాహుళాలిక నీ కట్లు చేయుట యేమి యసాధ్యము?

అశ్వ—ఓరోరి పాండవమత్స్యపాంచాలక్షుత్రియపాతకులార!

చ. గురునిశిరంబు ముట్టి రనుకోపమునకా ; జ్వలదగ్నితుల్య మా
పరశున జామదగ్న్యైఁడు నృపాలుర నెమ్మెయిఁ జేసె వింటిరే ?
నరపతులార ! దారుణరణంబున రోపకపాయితాక్షుఁడై
యరిరుధిరప్రవాహముల నట్టులు ద్రోణి యొనర్ప లేఁదొకో.

—౨౨

నూతుఁడా ! నీవు క్షిప్రముగాఁ బోయి మహాహవలక్షణ మనుమదీయరథంబును
సమస్తయుద్ధోపకరణములతోడను దీసికొని రా.

నూతు—చిత్తము కూమరా (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

కృపు—ఎత్సా ! అవశ్యము ప్రతిక్రియ చేయఁ గాఁ దగినయీదారుణపరాభ
వానలంబును నీవు గాక మాబోఁటులు చల్లార్ప నేర్తురా ?

అశ్వ—అట్లయిన నే నిక నేమి చేయ వలెను.

కృపు—నేనాధిపత్యమున కభిషిక్తుండ వయి నీవు యుద్ధభూమికే బోవలయు
నని నాతాత్పర్యము.

అశ్వ—మామా ! ఇది పరాధీనము, నపరిగణనంబును.

కృపు—నాయనా ! ఇది పరాధీనమును గాదు; అపరిగణనంబును గాదు.
చూడు.

తే గీ. క్షిప్రమును దోర్బాఁడును లేని నెద్దకొఱతె,

పాయ నెట్టులు ధృతరాష్ట్రబలములకును.

వారితోఁ దులఁదూఁగెడుబాహుశాలి

వీవు నేనాధిపతివి గా వేని పత్య ?

—౨౩

విలువిద్యయందు నాటి తేజిననినుబోఁటికూరునికి ముల్లొకములు నొప వన,
నిక యుద్ధిషిరబల మెంతపాటిది ? కాఁబట్టి కారవనాయకుం డభిషే కోపకరణంబు
లను గూర్చుకొని, నీనిమిత్త మిప్పు డెదురు చూచుచుండు నని నేను దలంచెదను.

అశ్వ—అలా గయిన, మామా ! పరాభవాగ్నిచేత దగ్ధమగుచున్న నా హృద
యంబు, తత్ప్రతికార మగునభిషేకమునకుఁ దత్తజపడుచున్నది; కాఁబట్టి నే నిప్పుడు
పోయి నాతండ్రి యస్త్రమించుటకు విచారగిన్తఁడయియున్న దుర్యోధనుని నేనాధి
పతి నయి కౌగిలించికొని, నెయ్యంబున నూఱడించి, సంతాపశాంతి గావించెదను.

కృపు—అబ్బాయి ! ఇది బాగున్నది. మన మతనియొద్దకే పోవుదము.

(నడుచుచున్నారు.)

(తరువాతఁ గర్ణదుర్యోధనులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

దుర్యో—అంగరాజ !

౮ తే. గీ. చుట్టముల శశువులు సంప, శోకజలధి

శస్త్ర మనులేప్ప నీదుఁ దేజస్వి ~~తాను~~దుఁ;

గొడుగుచావును విని పోరఁ గంభభంజకు,

శస్త్రమును చాల్చు కేటికి సన్దసించె ?

౨౪

అవును. ఎట్టివానికీ గాని నైజగుణంబు పోదని చెప్పెడు పెద్దలమాట యబద్ధ మగునా ? శోకాంధచేతన్ముం డయి యాదోనిండు తుత్తియధర్మమయినకార్యమును విడిచిపెట్టి, బాప్యాణమలభ మయినమాద్దవమును బరిగ్రహించినాడు

కర్ణ—రాజా ! కారవేశ్వర ! ఇది యట్లు కాదు సుమీ.

దుర్యో—మఱి యెట్లు ?

కర్ణ—ఆమనయభిప్రాయ మిది. ఆతఁ డీభూసుండలం బంతకు నశ్వత్థామ నభిషేకింపవలె నని జూచు చుండువాఁడు; కాబట్టి యాతొరిక వ్యర్థ మయినందున బాప్యాణుండను పృథ్వుండను నయిననా కీవృథాశస్త్రగ్రహణ మెందు కని యట్లు చేసినవాఁడు.

దుర్యో—(తలవంకించి) ఇది యాలాగే కావచ్చును.

కర్ణ—ఇందుచేతనే, కారవపాండవతూపాతమున రాజు లందఱుఁ దమబోఁ జారు పోరాడి చావఁగోరి, యీతండు మనలోని ప్రధానపురుషుల కపాయము వచ్చు నప్పుడు చూచి చూడనట్లు లూర కుండుచు నచ్చినాడు.

దుర్యో—ఇదియును ముందు చెప్పనదాని కనుకూలముగనే యున్నది.

కర్ణ—ఇంతే కాదు. రాజా ! దుగ్ధపదరా జితనికి బాల్యస్నేహితుఁ డయినను జిన్నప్పటినుండి యితనియభిప్రాయ మెరింగి యుండుటచేతనే యీమహాత్మునికిఁ దనరాష్ట్రములో నిలువ నింత నీడ నైన నిచ్చినాడు కాఁడు.

దుర్యో—సెబాను అంగరాజా ! లెప్పుగా నాబోచించితివి.

కర్ణ—మిత్రీమా ! ఇది నాయొక్కనియభిప్రాయమే కాదు. ఎఱిగినవా రెవ్వరును దీనిని వేఱుగాఁ దలంచుకొనరు.

దుర్యో—అవును. ఇది నిశ్చయమే. ఏమి సందేహము ?

తే. గీ. ఆతిరథుండు తాను ముందుగా నభయ మిచ్చి

పైంధవున, కర్ణుండు వానిఁ జంపు చుండ

నితఁడు తదగ్రీక్షణమున నుపేక్ష చేసె;

నిట్టై కా కున్న దానికి నేమి కతము ?

౨౫

కృప—(చూచి) అబ్బాయీ! ఇదిగో దుర్యోధనుండు నూతపుత్రునితోఁగూడ నీమఱిచెట్టునీడను గూర్చుండియున్నాడు. మనము నక్కడకుఁ బోదము. (అట్లుచేసి)

ఇద్దఱును—విజయతాం విజయతాం రాజకా.

దుగ్ధో—(చూచి) ఓహో కృపాచార్యులవారు నశ్వత్థామయు నా? (ఆన నముసుండి లేచి) గురువర్యా! నమస్కరించుచున్నాను. (అశ్వత్థామను గూర్చి) ఆచార్యపుత్ర!

ఉ. దగ్ధ రమ్య; నాకతనఁ దండికిఁ బాసినబిడ్డ వైతె? నన్ బిగ్గఁ గవుంగిలంపు సఖ! నీకడు మెత్తనిమేను హత్తఁగా; నగ్గురుబాహులట్టిభవదాయతబాహులు మేను సోకినకా, గగ్గురుపాటు సంభవము గా దెటు లారట మొందు చుండినకా? ౨౬

(కాగిలించుకొని పక్కను గూరుచుండఁ బెట్టుకొనుచున్నాడు.)

అశ్వ—(కన్నీరు విడుచుచున్నాడు.)

కర్ణ—దోగజాయనీ! తీవ్రమయినశోకానలమున నేల పరితెపించెదఱు?!

దుగ్ధో—ఆచార్యపుత్ర! ఈదుఃఖసాగరమునందు మనకిరువురికును భేదమేమి?

ఆ. వె. తండిగి నీకుఁ; జూడఁ దండిగెచ్చెలి నాకు;

నీకు గురువు, వింట నాకు గురువు;

అతఁడు మేను దొంగ, నాత్తి చెప్పఁ వరంబె?

మఱుంగుచున్న నీదుమదికె యెఱుక.

౨౭

కృపు—నత్సా! ఈకురుపతి చెప్పిన దంతయు యథార్థము.

అశ్వ—రాజా! నీవు కూడ నిట్లు పంచుకొనుటచేత నాశోకభారము గొంత చులుక పడినది. కాని.

ఆ. వె. నేను బ్రదికి యుండఁగానె నాజనకుని

జాట్టు దుష్టరిపుఁడు పట్టుకొనియె;

నింక లోకమందు నితరు లొతండుగిలు.

కొడుకులకును నాస పడుదురయ్య?

౨౮

కర్ణ—దోగజా! అందుకుఁ జేయునది యేమి? ఎల్లవారలపరాభవమును బోగొట్టఁ జాలినతాను, బుద్ధిపూర్వకముగా శస్త్రమును బరిత్యజించి యంతటిదురవస్థ దెచ్చుకొన్నాడు.

అశ్వ—అంగరాజా! నీ వేమనియెదవు? అందుకుఁ జేయునది యేమా? అయిన నాచేయునది యేమా చెప్పెద వినుము.

* శా. వాలుం బూసుమలాధ్యుఁ డేఁ డెవఁడో శుంభత్పాండవాఁకినిఁ,
బాలుండుఁ, మది, చూలు, నెవ్వఁ డెవఁడో పాంచాలురం, దేఁడెవం
డాలోకించెఁ దరుగ్రికర్మ, మెవఁ డేఁ డడ్డం బనిఁ నాకుఁ, ద
త్కాలుం డైనను, వానివానికి మహాకాలుండ నే నయ్యెదఁ. ౨౬

మఱియు నోజామదిగ్మృత్యుశిష్య ! కర్ణ !

చ. మదుపు లొనర్చె నిక్కడనె మార్తరనెత్తుటితోడ రాముఁ, డి
వ్వడు నదియే పరాభవము, భూపుండు మత్పితృమాళి ముట్టె; నా
కడ వెలుఁ గొందుచున్నరిపుఘస్మరశస్త్రము లప్పయే నుమీ;
యడిగితి గాన లెస్స విను, మాపనియే యిపు డేను జేసెదఁ. 30
దుర్యో—అచార్యపుత్ర ! అనన్యసాధారణ మై తథావిధ మైననీ బాహుపరా
కృమియనకు సాటి యున్నదా ?

కృప—రాజా ! అశ్వత్థామ మహాసమరభారము పయి వేసికొన్నాఁడుగాదా!
ఇతఁడు ధనుర్ధరుఁ డయిన ముజ్జగంబులును జయింప నమర్థుఁ, డిఁక యుద్ధిష్ఠిరబల
మెంతపాటిది? కాబట్టి యీతని నేనాధిపత్యమున కభిషేకించుట సముచితం బని నే
నూహించెదను.

దుర్యో—మీరు లెస్సగా నాలోచించి చెప్పితిరి. అయిన నిది పూర్వమంతే
యంగరాజునకుఁ జెంది పోయినది.

కృప—రాజా ! అనదృశ మయినశత్రుపరాభవశోకసముద్రమున మునిగి
యున్నయీతని, నంగరాజునిమిత్ర ముపేక్షించుట యుక్తముగాదు. ఆశక్తుకులము నే
సంహరింపఁ దలంచి యున్నయీతనికి నీ విట్లు చేసినఁ గష్టముగా నుండదా ?

అశ్వ—రాజా ! ఇంక యుక్తయుక్తవిచార మెందుకు ?

మ. ఎదఁ జే యుంచుక నిద్రపో దధిప ! నీ వీరేయి నల్లములుఁ;
కృప దీక్షనంపుంగద నేటితో ముగియు; నిష్క్రంసారి, నిష్పాండవం,
బిదె నిస్సోమక, మయ్యెడుం జగము; నేనే యీధరాభార మం
త దొల్లగించెద, దుష్టరాజకులకాంతారంబు ఖండించుచుఁ. 30

కర్ణ—ద్యోజాత్యజా ! ఇది చెప్పుట నుకరమే గాని చేయుట దుష్కరము.
ఈపనికిఁ గౌరవసేనలో ననేకులు సమర్థులు.

పాఠాంశరము. * శా. వాలునుగేలఁ బూసుబలవంతులఁ బాండవసేనలందుఁ, బాం
చాలకులంబునందు మదునశ్శను బిల్లలఁ జూలుతఁ, మహా
కాలుఁ డనంగ నవ్వు డడి కాంచిన వైరుల నెల్లఁదుగ్రింతు నే
నాలములోనఁ, గోరిభయదాకృతినై పగ యెల్లఁ దీఱఁగఁ.

అశ్వ—అంగరాజా! ఈపనికిఁ గౌరవసేనలో ననేకులు సమర్థులు; నిజమే. అయినను నాదుఃఖముకొలఁది నే నిట్లు పలికితిని గాని వీరపురుషుల నాక్షేపింప వలయు నని కాదు.

కర్ణ—మూఁడుఁడా! దుఃఖ ముండినఁ గన్నీళ్ళు విడువ వలయును; గోధ ముండిన నాయుధసహాయుడ వయి యుద్ధములో నులుక వలయును. అంతేకాని యిట్లు ప్రతాపముఁ గొట్టుట యెందుకు?

అశ్వ—(గోధముతో) ఓరోరి! రాధాగర్భభారభూత! సూతాపసద! ఇదేమిరా న న్నాక్షేపించెదవు?

కర్ణ—క. సూతుడనొ సూతనుతుడనొ

ఋతస్సన కేమి లేర; యెవఁడో యొకఁడె;

జాతము దైవాధీనము;

ఖ్యాతం బగుపౌరుషము మదాయత్త మగుట.

32

అశ్వ—ఓరికర్ణ! నీ వే మనియెదవు; నాదుఃఖమును గన్నీళ్ళతోనా దీర్చు కొమ్మనియెదవు? శిష్టముతోఁ గా రేమి? చూడు,

మ. భవదస్త్రాంబులు వోలె నావి, గురుశాపప్రాప్తి వ మృత్యునో?

బవరంబు న్నిడ నాడి వచ్చితిని నీభంగిన్ భయం బొందుచున్?

స్తవములే చేసెడుసూతవశమున సంజాతుండనో నీవలెన్?

బవ యసంబునఁ గాని యస్త్రమునఁ దీర్చున్ లేను రా? బాలికా? 33

కర్ణ—(గోధముతో) ఓరివాచాటా! ఓరివృథాశస్త్రగ్రహణదుర్విదగ్ధ! ఓరి బ్రహ్మచారీ!

క. వ మృత్యునొ సా మృత్యునొ

యమ్ముల నే విడిచి పెట్ట నాలములోనన్,

నెమ్మనమునసాంచాలభ

యమ్మున నీబాహుకాలి యగుతండివలెన్.

34

అశ్వ—(గోధముతో) ఓరిరథకారకులకంక! రాధాగర్భభారభూత! ఓరి యాయుధానభిజ్ఞ! తండిగారిని గూడ నాక్షేపించుచున్నావటా?

చ. విదితజగత్త్రయైకభుజవిక్రముఁ డాయన భీరుఁడో జయా

స్పదుఁ డగుశూరుఁడో యెఱుఁగుఁ బ్రత్యహ మిభువి తద్రోణక్రియన్;

వదలెను శస్త్ర మెట్లా తెలుపంగను ధర్మసుతుండె సాక్షి; నీ

వదలెడు పాఱుఁబోత! తులునా! యపు డచ్చట నీవు లేవురా? 35

కర్ణ—(నవ్వి) ఓహో! నేను బాఱుఁబోతను; నీవు పోటుమానినీవి; నీ తండిని దలచుకొన్న నాకు మిక్కిలి సందియము గలుగుచున్నది. ఓరిమాధా!

తే. గీ. శస్త్రముడిగిన నేమి? యశస్త్రపాణి
 లాయాధము నెత్తురిపుదర్శ మడఁప లేరే?
 రాజచక్రింబునెదుర శిరంబు గోయ,
 నువిదలాగున నీతండి యొచ్చె గాక.

3౬

అశ్వ—(కోధముతో దేహము వడఁకు చుండ) దురాత్మా! రాజవల్లభ
 పుగల్బ ! అసంబద్ధపులాప! నూతకులసంభవ!

ఆ. నె. భయము పడియొ, దుఃఖభారంబుననో, నాదు
 తండి ద్రుపదనుతు నదల్పఁ డయ్యె;
 నడిచి పడెడునిన్న నాదల నాకడ
 కాలఁ దన్నుచుంటి; గాచుకోర.

(అట్లు చేయుటకు లేచుచున్నాడు.)

కృప దుర్యోధనులు—గురుపుత్ర! కాంతింపుము కాంతింపుము.

(వారించుచున్నారు)

అశ్వ—(తన్నుట నభినయించుచున్నాడు)

కర్ణ—(కోధముతో లేచి కత్తిదూసి) ఓరిదురాత్మా! బ్రహ్మబంధుఁడా!
 ఆత్మశ్లాఘీ!

తే. గీ. బ్రాహ్మణుండవు గాఁబట్టి బ్రతికిపోయి;
 తయిన నీ విప్పు డెత్తినయట్టికాలు
 కలుకుఁగరవాలమునను నే నఱికి తెలు,
 దునిసి పడె నని తలఁచుకో మననునందు.

3౭

అశ్వ—ఓరిమాఘుఁడా! నేను బ్రాహ్మణుండను గనుక నా బ్రతికిపోయితిని?
 ఇదిగో! జూడు నా బ్రాహ్మణ్యమును విడిచిపెట్టినాఁడను (యశ్తోపవీతమును
 దెంచివేసి మరలఁ గోధముతో)

తే. గీ. ఇప్పుడె మిథ్యాప్రతిజ్ఞఁ గావించు జూడు
 మల్లగాండీవి, నీ వింక నడిచి పడిన;
 శస్త్రమును దాల్చి రార; రాఁ జాల వేని
 క్రింద నస్త్రంబు నిడి మోడుఁగేల వట్టు.

3౮

ఇద్దఱును (కత్తులనుదూసి యొండొరుల నఱుకుకొన నుద్యోగించుచున్నారు.)

కృపదుర్యోధనులు—(వారించుచున్నారు.)

దుర్యో—అచార్యపుత్ర! అయాధమును దూయ నేటికి?

కృపు—కుఱ్ఱ! నూతపుత్ర! కత్తి యెత్త నేటికి?

అశ్వ—మామా! మామా! నీ వెందు కడ్డగించెదవు? తండ్రిగారిని నిందించుచున్న యీనూతాపనదుఁడును నేవలము ధృప్తద్యున్న పక్షపాతి.

కర్ణ—రాజా! నన్ను నీ విప్పుడు వారింపఁ గూడదు.

ఆ. వె. కోర్కె మెంతయున్నఁ గుత్తుక దిగ మింగి,

వీరుఁ డధము ని ట్లు పేక్ష సేయ,

దుర్మదంబు హెచ్చి, తుదకు నీలాగునఁ

బొగడుకొనును దనదుమగతనంబు.

౪౦

అశ్వ—రాజా! వీనిని వదలు వదలు. రానీ. నాభుజములనందున నిటికి నులభముగాఁ దుద ముట్టించెదను. మఱియును గౌరవేశ్వరా! గురువుగారి నధిక్షేపించినయీదురాత్ముని స్నేహముచేతనో కార్యముచేతనో గాని నావారివలన రక్షింపఁ గోరుచున్నావు. నీ కివి రెండును స్వర్గములే. చూడు.

ఆ. వె. పృథితగుణుఁడ వీవు, పాపప్రియుఁడు వీడు;

విధుకుఁడ వీవు, వీడు నూతుఁ;

జేటిమైత్రి? కూల్చునే వీడు నరు? వీడు;

జగ మకర్ల పార్థ మగును నేడు.

౪౧

(నఱుకఁ దలంచుచున్నాడు.)

కర్ణ—(కత్తియైతి.) ఓరిప్పేరి! బాప్తానాధమ! ఇదిగో! నీవు చచ్చితివిరా! రాజా! విడువిడు. నన్ను వారింపకు. (చంపఁ దలంచుచున్నాడు.)

కృపదుర్యోధనులు—(అడ్డగించుచున్నారు.)

దుర్యో—కర్ణ! గురువుతల్లి! ఇప్పుడు మీ కీ వెట్టి యేమి?

కృపు—అబ్బాయీ! పృస్తుత మొకటి, నీతొందర మఱియొకటి. ఇది యేమి నెట్టి? ఇపు డీరాజకులమునకు స్వబలవ్యసనము నీవలననే గలుగుచున్నది. ఇది పెడతొవ గాదా?

అశ్వ—మామా! పరుషప్రలాపి యగు నీరథకారకులకలంకుని మదము సదమదము నేయుట సంభవించ దయ్యెను.

కృపు—నాయనా! స్వబలప్రధానవిరోధమున కిది సమయము కా దోయి.

అశ్వ—మామా! ఆలాగయిన—

లే. గీ. రణముఖంబున వీడు కాత్రిపులచేతఁ

జన్మునందాఁక విడిచితి శస్త్ర మేను;

బార్ధభీముల కీదగవాయి జడియ,

నపుడె రారాజా సఖుని న స్మరసికొనును.

౪౨

(ఖడ్గము విడుచుచున్నాడు.)

కర్ణ—(నవ్వి) నీవంటివాఁ డాయుధమును శేతఁ బట్టుకొన్నను నది చిర కాలముగ్రిందనే విడిచిపెట్టినట్టు. ఏ మనఁగా వ్యర్థ మగుటవలన.

క. నాకరమునఁ గరవాలము

గైకొని యుండంగ లాఁతిఖడ్గం జేలా ?

నాకైదుపు దీర్పనిపని

యేకైదుపు దీర్పఁ జాలు నీలోకమునకా ?

౪౩

(తెరలో) హా ! దురాత్మా ! ద్రావిడదేశకాంబరాకర్షణ ! మహాపాతకీ ! ధార్తరాష్ట్రపసదా ! చిరకాలమునకు నాయెదురఁ బడితివి గదరా ! ఓరితుంద్రపశువా ! ఇప్పుడెందుఁ బోయెదవురా ? ఓరోరికర్ణ ! ఓరిదుర్యోధన ! ఓరిశకునీ ! ఓరోరి పాండవవిద్యేషులార ! ధనుర్ధరు లయినమానధనులు మీరెల్లరు నాలకింపుఁడు.

ఉ. వినృపశుండు ద్రావిడని నేడైఱఁ గొప్పును బట్టి యీడ్చెనో,
మానధనుల్ గనుంగొనఁగ మానినిపుట్టము లెవ్వఁ జొరెనో,
యేనియురస్థులక్షతజ మేఁ జవి చూడఁ బ్రతిజ్ఞ గొంటివో,
యానయహీనుఁ గాచికొనుఁడా; పడె నాభుజపంజరంబునకా.

౪౪

అందఱు—(ఆకర్ణించుచున్నారు.)

అశ్వ—అంగరాజ ! నేనాధిపతీ ! జామదగ్న్యశిష్య ! ద్రోణాపహానీ ! భుజ బలపరిక్షితసకలలోక !

“క. నాకరమునఁ గరవాలము ..

గైకొని యుండంగ లాఁతిఖడ్గం జేలా ?

నాకైదుపు దీర్పనిపని

యేకైదుపు దీర్పఁ జాలు నీలోకమునకా ?”

అని నీరములు పలికినాడపు గదా ? సరే. ఇదిగో ! దానికిఁ దగినయవసరము వెంటనే సంపాద్య మయినది. చూతము. ఇప్పుడు భీమునిబారిఁ బడ కుండ దుక్కాసనుని సంరక్షింపుము.

కర్ణ—అ ! నేను జీవించియుండఁగా యువరాజునీడనయినను స్పృశించుటకు వృకోదరుఁడు శక్తుఁడగునా ? యువరాజా ! వెఱవకు వెఱవకు. ఇదిగో ! నేను వచ్చితిని. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

అశ్వ—రాజా ! కారనేశ్వరా ! భీష్మద్రోణులు లేరు గదా యని భీమా ర్జునులు విచ్చలవిడిగాఁ గౌరవబలమును గలగుండు పడఁ జేయుచున్నారు. అట్టి వారల నీవిధ మయినరాధేయుఁడు గాని గీధేయుఁడు గాని నివారింపఁ జాలఁడు. కాబట్టి నీవే పోయి సయిదోడుపాణిములు సంరక్షించుకొమ్ము.

దుర్యో—అయుధహస్తఁడ నయి నేను జీవించి యుండఁగా, దురాత్ముఁడైనభీముఁడు గాని గీముఁడు గాని శాత్రుఁడనినీడ నయినఁ దొక్కఁగలఁడా? తమ్ముఁడా! భయపడకు భయపడకు. ఓరీ యెవఁడురా అక్కడ? రథము రథము.
(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[తెఱలోపలఁ గలకలము.]

అశ్వ—(ముందు చూచి) మామా! మామా! అయ్యయ్యో! ఎంతకష్టము! తనయన్న గారిపృతిజ్ఞ కెక్కడ భంగము గలుగునో యనుఁడుముతోడ గాంధీవి కర్ణిదుర్యోధనల నిద్దఱను దుర్వాగ వైనశరీధారవర్షమున మంచుచు నెదురు కొనుటకుఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. హా! హా! యెంతకష్ట మెంతకష్టము! పాపము! దుశ్శాసనునిరక్తము భీముఁడు నిశ్శంకముగాఁ దాగిచున్నాఁడు. అబ్బబ్బ! దుర్యోధనునితమ్మునికి సంభవించెడి యిట్టియాపదను నేను జూచి సహించఁ జాలను. అన్యత మయినను సరే. మామా! శస్త్రము శస్త్రము.

ఆ చె. సూన్యతంబుకన్న శుభ మగు నన్యతంబె;

నరకమునకె పోదు; నాక మేల!

పువనతనయువలన యువరాజుఁ గావంగ,

ఁడిచినను గృపాణి ఁడున నేను.

౪౫

(శిష్టము గ్రహింపఁబోవచ్చుచున్నాఁడు.)

(తెఱలో) మహాత్మా! భారద్వాజతనూజ! ఈవఱ కెన్నఁడు నతిక్రమించని సత్య వాక్యము నిప్పు డేల యతిక్రమించెదవు?

కృప—అబ్బబ్బయీ! అశరీరవాణి ని న్నసత్యమువలనఁ గాపాడుచున్నది.

అశ్వ—ఏమిది! దైవాజ్ఞయు నాయుధగమనమునకు వ్యతిరిక్తముగానే యున్నది. అన్నన్న! ఎంతపాపము! దేవతలుగూడఁ బాండవపక్షపాతు లయి పగిలెత్తించుచున్నారే. ఆహా! భీముఁడు దుశ్శాసనునిరక్తము సర్వథా గోరిలు చున్నాఁడు.

ఆ. చె. దుస్ససేను పేరురస్సు భీముఁడు వ్రొచ్చి

రుధిరపూర మిట్లు గోరిలు చుండ,

నూర కుంజి, నింక యుద్ధంబులోఁ బిరియ

మేమి గూర్తుఁ గౌరవేశ్వరునకు?

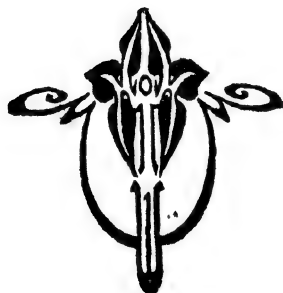
౪౬

మామా ! కర్ణునిమీఁదికోపమున నే ననార్య మయినకార్యమును జేసితిని. నీవైన
రారాజునకుఁ దోడుపడుము.

కృతు—ఈవిషయమున నేను బోయి పృతీకారముఁ జేసెదను. నీవు
శిబిరమునకుఁ బోయి యుండుము.

(నిష్క్రమించిరి.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధివంశక్షీర
నీరాకరరాకానుధాకరాచ్చనామాత్యపాత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ
లక్ష్మీంబాగర్భశక్తిముక్తాఘల సూరపరాజప్రధానతినూభవ విబూధ
విగ్నేయ సుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార
నాటకంబునందుఁ దృతీయాంకము.

శ్రీ ర స్త .

శ్రీపరమాత్మనేనమః

వేణీనంహారనాటకము .

చ తు థాంకము .

—:0:—

[తరువాతఁ బ్రహారమార్పితుండును రథస్థుండు శగుడుగోష్ఠ్యధనుని యుద్ధ
రంగమునకుఁ దొలఁగించుచు సూతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సూతు—(తొందరగాఁ బోవుచున్నాఁడు.)

(తెరలో) కారవపక్షపాతమునఁ బ్రాణధనంబులు పిడికిలించుకొని భుజబలదర్శమున
మహాసమరదోహాలు లయి తిరుగుచున్న యోరాజన్యులారా ! మీరు పాటిపోక
దైర్యము తెచ్చుకొని నిలువఁబడుఁడు. దుశ్శాసనునిపక్షస్థలమును ప్రకృతించి
త్రాగఁగా మిగిలినరక్తమును, స్నానము చేసినట్లు శరీర మంతటఁ బూసికొని,
భీమసేనుఁడు మహాబీభత్సవేషముతోనుండుట విలోకించి, సేనలన్నియు విషాదమునఁ
దమతమయాయుధములను విడిచిపెట్టి తిరిగి చూడక పలాయనము నొందుచున్నవి.

సూతు—(చూచి) ఆహా ! ఇదిగో ! గాలిచేఁ గదలుచామరము పేమ
కమండలువు దాక, మనుజమాతంగతురంగసంఘంబులకశేబరంబులచేత మిట్లు
పల్లంబుగా నున్నపోకలనఁ బటపు చుండుటంజేసి గణగణ యని చిఱుగంటలు
మొరయుచుండఁ గొట్టికొనను బంధించిన బెడఁగుచుడగ యడియాలంబుగాఁ గాలులు
చున్నయరద మెక్కి, పరబలపరాక్రమప్రసరంబును శరవర్షమున నడఁచివేయుచుఁ
గృపాచార్యుండు మాసేనల కూటంబుగా నతిత్వరితముగాఁ బోయి యర్జునునితో
నెక్కటికయ్యంబు సేయుచున్నరాధేయునకుఁ దోడుపడియె. అమృత్యు! ఇప్పటి
ముట్టునకు మాబలములకుఁ గొంతయాధారము గలిగినది.

[తెరలోఁ గలకలానంతరము.]

భీము—ఓహో ! కారవచమాయోధులార ! ఓహో ! పాండవనరూధినీ
యోధులార ! నన్నుఁ జూచిన శియంబున ధనువులు, ఖడ్గములు, శక్తులు,
దోమరములు, గింద జాతి విడిచి పాటిపోయెద రేల ? వెఱవకు వెఱవకుఁడు.

నేను మఱి యెవ్వడను గాను. దుష్కాసనునిగుండెలు బద్దలుజేసి త్రాగినరుధిరాస పంబున మత్తిల్లి, కించి దవశిష్టప్రతిజ్ఞానుహాత్యనంబునకుఁ దత్తఱ పడుచున్న పార్థమధ్యముఁడను, భీమసేనుండను, దుర్యోధనద్యూతనిర్జితదానుండను. వినుండు మీ రందఱు సాక్షులు.

ఉ. మానధనుండు కార్యుకసమంచితుఁడై కురురాజు సూడ, వా
తీనిసఖుండు కర్ణుఁడు, మఱిం గురుబంధులు, శల్యుఁడుం గనక,
బానము చేసినా నిపుడె, పాండుపథూకచపస్త్రుకర్ణుక
బ్రాహ్మము లుండ గొళ్ళ నెద వ్రచ్చి, కవోష్ఠపుఁబచ్చి నెత్తుటిక
సూతు—(విని భయముతో) అరే ! కారవరాజకుమారమహారణ్యమున
కుత్వాతమారుతుఁడయినదురాత్ముఁడు భీముఁ డిదిగో ! సమీపించుచున్నాఁడు.
ఈరాజు మూర్ఖుఁడేలునంతకును దేరు దూరముగాఁ దోలుకొని పోయి నిలిపెదను.
ఒకవేళ దుష్కాసను నెడఁ బోలె నితినియెడఁ గూడ నీకుఁగిరుఁడు దురాత్మర్థము
చేయునేమో ? (త్వరితముగాఁ బోయి చూచి) ఆహా ! ఈచెరువులోనితామర
పువ్వులమీఁదనుండి పరిమళముతో వీచెడుచల్లగాలిచేతఁ బల్లవంబాలు గదల,
నుల్లసిల్లుచున్న దదిగోఁ బెద్దమట్టిచెట్టు ; యుద్ధవ్యాపారముచేత శరీరము సాలిసిన
వీరపురుషున కిది విశ్రామింపఁ దగిననట్టుగదా ! ఇక్కడ నపరియత్నోపవీరితి
తాలవృంతఃతలంబును పారించదనచ్చటాఁతలంబును సహజపరిమళమిలితంబును
నయి పాఠియు లేచి వచ్చినట్టు వీచుచున్న యీతిమిత్రులనిమీఁది చల్లగాలి మేను
సోఁకుటచేత నీమహారాజు మూర్ఖుఁడేలును. శత్రువుచేతఁ గెతనము నఱికివేయఁ
బడినదిగావున నీరథమును నిర్నిరోధముగాఁ జెట్టుకొందికిఁ బోగలదు. (అక్కడఁ
బ్రవేశించి) ఎవ రక్కడ ? (పాఠుఁడొచ్చి) ఏఁడీ ? సేవకుఁ డొక్కఁడను లేడు.
అవిధముగానున్న భీమసేనునిఁ జూచియు, నీవిధముగానున్న మహారాజును జూచియు
వాండ్రొందిలు నిశ్చయముగా శివరమునకే పాఠిపోయిరి. ఆహా ! ఎంతకష్టము !

చ. దొరఁకొని సింధురాజుతలఁ ద్రుంచెఁ గిరీటి, గురుండు గాచినకా;
హరిణమునట్లు చీరె నిపు డక్కట ! భీముఁడు, దుస్ససేను ; దు
ష్కరిపుఁబ్రతిజ్ఞలుకొ నుసుపుగాఁ బగవారికి నెగ్గఁ జేసెడుకా;
గురుకుమారునింక విధి కూరితఁ బాయఁడ యంచు నెంచెడుకా. ౨.
(రాజును జూచి) ఏమిది! మహారా జిప్పటికిని దెప్పిటిల కున్నాఁడు! ఆయ్యా ! ఎంత
కష్టము! (నిట్టూర్పువిడిచి)

తే. గీ. మదపుఁజేనిక యన్నికొమ్మలను విఱువఁ

జవర కొకకొమ్మతో నున్న చెట్టుఁ బోలెఁ;

గొమరు లందఱుఁ దెగినయాకులము, కట్ట !

దైవకృప నీవైమిగులుటఁ దప్పి చారి.

3.

హా ! హతవిధీ ! భరతకులవిముఖ !

తే. గీ. చెక్కు చెదరక పెనుగదచేతఁ బూని

సందియం బించు కంతయుఁ బొంద కున్న

పవనతనయునియాకొఱపఱితి న గూడ

నీబలంబున నెఱవేటు నిశ్చయంబు.

౪.

దుర్యో—(తెలివినచ్చి ధీరముగా) ఆ! దుర్యోధనుడను నేను జీవించియుం
డఁగా దురాత్ముఁ డయిన పవనతనయునిశత్రుజ్ఞ యెట్లు నెఱవేటును ? తమ్ముడా !
దుశ్శాసనా ! జడియకు జడియకు. ఇదిగో ! నేను వచ్చితిని. నూతుడా ! దుశ్శాసనుఁ
డున్నయెడకు రథముఁ హా నిమ్ము.

సూతు—అయుష్మంతుఁడా ! గుఱ్ఱములు రథమును వహింప లేవు. (వెనుకఁ
దిరిగి) నీమనోరథమును మేమును.

దుర్యో—(రథమునుండి దిగి గర్వముతో) ఈరథగమనాలస్యముతో నేమి ?

సూతు—(తెల్లఁబోయి సకరుణముగా) దేవా ! శాంతింపు శాంతింపుము.

దుర్యో—ఇస్సిరో ? నూతుడా ! రథం పేటికి? నేను కేవల మరాతిసమ్మర్ద
సంఘటనంచారి నగుదుర్యోధనుండను గదా ! గదామాత్రా సహాయుడ నయి యుద్ధ
రంగమునఁ బ్రవేశించెదను.

సూతు—దేవా ! ఆని నిజమే. ఏమి సంకేహము?

దుర్యో—అలా గయిన నీ విట్లు పలికెద వేమి? చూడు.

తే. గీ. ప్రకృతిదుర్గలితుం డగుబాలు ననుఁ

బాప హింసింపఁ గాంచి, యాపనికిఁ బోవు

నన్ను వారణ నేయంచున్నావు; నీకు

లేదొ క్రోధంబు ? దయ లేదొ ? లేదొ సిగ్గు ?

౫.

సూతు—(దుఃఖముతోఁ గాశ్యపిఁదఁబడి) దేవా ! ఇంతకు నాపాపపుష్పకో
దరుండు సంపూర్ణ ప్రతిజ్ఞుండయి పోయియుండును గాఁబట్టి యిట్లు విన్నవించెదను.

దుర్యో—(వెంటనే భూమిపయిఁబడి) హా ! తమ్ముడా ! దుశ్శాసన ! హా !
మదాజ్ఞావిరోధితపాండవ ! హా ! వికృమైకరస ! హా ! మదంకదుర్గలిత ! హా ! విద్విషత్సృ
కర మదద్విరదకంఠీరవ ! హా ! యువరాజ ! పలుకవేమి ? (నిట్టూర్పువిడిచి)

ఉ. ౧. పెద్దనాదుప్రోవునకు యోగ్యుడ వైనను, భోగసౌఖ్య మొ

క్కప్పుడు నే ఘటించును; వృథాగ్రజుండఁ గద నీకుఁ దమ్ముడా !

యిప్పుడు సంభవం బయినయినా పెనుముప్పున కేన కారణం;

బప్పుడు పంచి నా నవినయంతునకుక నిను; గావ నియ్యెడక.

౬.

(మూర్ఖిల్లుచున్నాడు.)

నూతు — రాజా ! ఊడిల్లు మూడిల్లుము.

దుర్యో—(తెలివి వచ్చి) ఇన్నీ ! నూత ! ఏమి పని చేసితివి ?

౯ తే. గీ. దుష్టమృగమున కెర యిచ్చి తొలగి వట్టు,

బాలు, నాజ్ఞానునర్తి, గావంగఁ దగిన

యనుజు దుక్కాసనుని నరి కప్పగించి,

కటకటా ! నాదుప్పొణము గాచికొంటి.

౭.

నూతు—మహారాజ ! మర్మభేదు లయినవలుఁగులచేతను, శక్తితోమర ప్రాసాదులచేతను మహారథు లందఱుఁ దెలివి దప్పి పడి పోవుటవలనను, దేవరయుఁ జేష్టులదక్కి వాగ్రిలుటవలనను రథమిట్లు మరలించితిని.

దుర్యో—నూతుఁడా ! ఎంతవిరుద్ధము చేసితివి ?

౧౦. అపాండవశువుగదా

వ్యాపారపుధ్యనులఁ దెలివి నందమి గల్గెక;

బాపని నెత్తుటిపెజ్జను

నాపాపియొ నేనొ యొఱగమా ? యది తప్పెక.

౮.

(నిట్టూర్పువిడిచి యాకాశము చూచి) పో ? హతవిధి ! కృపావిరహిత ! భరతకుల విముఖ !

తే. గీ. చంపుకొని పొమ్ము న న్నెటో సరగ నీవె,

పాపపువ్వుకోదరునివారిఁ బడఁగ నొల్ల;

నూతు—హరి ! హరీ ! ఏ మిది మహారాజా !

దుర్యో—సకల మగుబంధువర్గంబుఁ జంపుకొన్న

భగ్నిమృతకు నాకు జయ మేల ? రాజ్య మేల ?

౯.

(సఖిహారం డయి యొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

పురు—అయ్యో ! సారథిద్వితీయుం డగుదుర్యోధనమహారాజు నివ్వోట మీరు చూచినారా ? ఏ మిది ! ఒక్కఁడును మాట లాడఁడు ! కానీ, ఇదిగోఁ బరికరములను ధరించినకొందఱుపురుషు లక్కడ గుంపుగా నగవడుచున్నారు. అక్కడకుఁ బోయి యడిగదను. (చూచి) ఏ మిది ! వారందఱు గాథమగా దెబ్బలు దగిలినతమతేనిహృదయమునఁ జిక్కుకొన్న ఘనసన్నాహజాలదుర్భేద్యముఖంబు లయినశిశిముఖంబులనుగంకముఖంబులతోడ మెలపునఁ బుచ్చుచున్నారు; కాఁబట్టి వీరి కాగొడవ తెలియదు. పోనీ

మఱియొకచోటఁ గనుఁగొనియెదను. ఇదిగో! గొందఱు వీరపురుషు లిక్కడఁ జేరి యున్నారు. ఇయ్యోడకుఁ బోయి యడిగెవను. (చేరి) అయ్యలారా! కురునాథుఁడెందున్నాఁడో యెఱుఁగుదురా? ఏమిది! వీరు నన్నుజూచి పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నారు! (చూచి) వీరికిని దెలియదు. ఆహా! ఇక్కడ నెంతదుష్కరము జరుగుచున్నది! ఇదిగో! నీ వీరమాత తనకుమారుఁడు యుద్ధములోఁ జనిపోవుట నాలకించి, రక్తాంబరధారిణియు సమగ్రభూషణయు నయినతనకోడలితోఁ గూడఁ జచ్చుటకు చున్నది. (సక్లాఘముగా) బాగు! వీరమాతా! బాగు! నీ వింకొకజన్మయనఁ బుత్రి శోకము లేనిగాన వయ్యెదవు. కానీ. వేఱొకచోట నరసెదను. (మఱియొకవైపుచూచి) ఇదిగో! గాయములనిండ గాయములు పడినను, వానికిఁ జికిత్స చేసికొనక యాబోదులు, పట్టిసల్లముతో నిలిచియున్న యీగుఱ్ఱమును జూచి యేడ్చుచున్నారు. దీని నాలోపించి యుద్ధమునకుఁ బోయినవీరియేలిక చచ్చియుండును. ఇది నిశ్చయము. కాఁట్టి వీరికి నెఱుక లేదు. పోనీ. కొండొకయెడకుఁబోయి విచారించెదను. (పాటుజూచి) ఏమిది! సర్వజనులును దమతమయవస్థకుఁ దగినదుఃఖము ననుభవించుచు నదృష్టిహీనులై తిరుగులాడుచున్నారు. ఇం దెవని నడుగుదును? ఎవని నిందింతును? పోనీ. నేనే విచారించుకొనెదను. (నడిచి) కాదు. దైవమును నిందించెదను. ఓహో! దైవమా! పరునొకం డతోహింసలకు నధినాథుఁడవు, నూలుగురు సోదరులకునన్న గారు, ఓష్ఠ ద్రోణకర్ణశ్వధౌమశత్రుకృపకృతవగ్రుహములు లయినదొరలకును దక్కినరాజుచక్రింబునకును నియామకుఁడు, సకలవృధిసీమండలమునకు నిరంకుశపుగ్రుఁడు, నయిన దుర్యోధనమహారాజు నిప్పుడు వెదకించుచున్నావు. అతఁ డెచ్చట నుండెనో తెలియఁజాలకున్నాను. (ఆలోచించి నిట్టూర్పువిడిచి) దైవమును దూఱ నేల? ఇదియంతయు దీనివికృతియే గదా! విదురసీతినిరాకరణవీజంబును, ఓష్ఠహితోపదేశతిరస్కారం కురంబును, శకునిహతకప్రోత్సాహనాది నిరూఢమూలంబును, జిరకాలసంబద్ధవైరాలవాలంబును నగులాక్షగృహద్యూతవిషవృక్షంబు ద్రౌపదీకేతాంబరాకర్షణమిషంబునఁ బువ్వుపూచి, తుద కీచందంబున ఫలించినది. (ఓం శువలను చూచి) ఇదిగో! వివిధరత్నప్రభామిత్రితం బయి తరణికిరణవారంబునుం బోలె దిగంతముల నింద్రచాపములను బుట్టించుచు నొకయరదంబు ఖండితద్వజవేణుదండం బయి కానంబడుచున్నది. దీనిం బట్టి నిశ్చయముగా దుర్యోధనమహారా జిక్కడ విశ్రమించి యుండు నని నేను దలంచెదను. (పోయి చూచి) జయము జయము మహారాజా!

సూతు—(చూచి) దేవా! సమరములోనుండి సుందరకుఁడు వచ్చినాఁడు.

దుర్యో—(చూచి) ఓరీ! సుందరకా! అంగరాజునకుఁగుశలమే గదా?

సుంద—దేవా! కేవలశరీరమాత్రంబున.

దుర్యో—(తోందరగా) సుందరకా! ఏమి! అర్జునుఁ డతనిగుఱ్ఱములను జంపెనా? సారథిని వధించెనా? రథమును భగ్నము చేసెనా?

సుంద—దేవా! అతనిరథమునే కాదు; మనోరథమును గూడ భగ్నము చేసెను.

దుర్యో—(రోషముతో) ఓరి! ఏమిరా యిది? ఈరిసినపుండుల నుప్పు వెట్టి నట్లు లీవఱకే వ్యాకులపడుచున్న నామనస్సును నీసందిగ్ధపుమాటలచేత మఱింతవ్యాకుల పఱుచుచున్నావు. ఆ దేహా స్పృహముగార జెప్పఁగదర!

సుంద—అయ్యో! చిత్తము. దేవగౌరవిమకుటమణిప్రభావముచేత నాగాయముల వేదన యుపశమిల్లినది. (గర్వముతో నడిచి) దేవా! చిత్తగింపుఁడు. ఇదిగో! దుశ్శాసన కుమారునివధ—

(ఇట్లుసగము చెప్పి నోరుమూసికొనుచున్నాఁడు.)

నూతు—సుందరకా! చెప్పచెప్పు. అది రాజుగా రీవఱకే విన్నారు.

దుర్యో—సుందరకా! చెప్పుము. అది విన్నాము.

సుంద—దేవా! చిత్తగింపుఁడు, ఇదిగో! దుశ్శాసనకుమారునివధ నిరీక్షించి క్రోధావేశంబునఁ బ్రభువరేణ్యుం డయినకర్ణుండు భీష్మణ్ముగా నెమ్మొగమ్మునఁ గను బొమ్ములునుడివయించి, హుమ్మని యతిలాఘవమ్మున సంధానమోక్షణమ్ములు తెలియ నలవి గాకుండ, నఖండబాణవర్షము గురియించుచు దురాచారం డగునాభిమనేనవాత కుని నెదురుకొనెను.

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—ఆనంతర మోదేవా! ఇరువీడులందును గ్రంధుకొనుచున్నకరితురగప దాతి సముదయంబులపదఘట్టనముల నెగసినధరాపరాగంబుచేతను, నటునిటు నడగొం డలవలె, దిరుగులాడెడు వేదండతండములచేతను, సంభవించి కాలుగ్రమ్మిన చిమ్మచీక టికతమ్మున నుభయబలమ్ములు నంధీభూతంబులయి భూతలంబును జూడలేకపోయెను.

ఇద్దఱు—తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—తరువాత నోస్వామి! ఆకర్ణాంతము పూర్ణముగా నారి నాకర్ణించి విడుచుటవలనఁ గలిగినభీష్మణధనుష్టంకారంబులు, ప్రళయధారాధరగంభీరగర్జారవాసు కారంబు లయి, శ్రీవణపుటంబులు ప్రక్కలించు చుండెను.

దుర్యో—తరువాత?

సుంద—తరువాత నోమహాప్రభూ! వారిరువురకును భగ్నివర్తిల్లినదారుణరణం బునఁ బరస్పరసింహానాధంబు లనియెడునుఱుములును, ననోన్యస్యపరిమక్తవివిధాయుధ సంఘట్టనంబున మండెడుమయిమఱుపు లనియెడు మెఱుములును, బహుల రుధిరబింబువు

లనియెడుఖద్యోతబృందములును గలిగి, నిరంతర స్తనితధనుర్జలధరపృస్థతకరధారా వర్షంబున దుర్గిరసం బయి, దుర్గినంబు సంభూతం బయ్యె.

దుర్యో—తరువాత ?

నుంద—పిమ్మట నో దేవా ! ఇంతలోఁ దనయన్న గారికిఁ బరాభవ మగు నని భీతి యెత్తి. వజ్రనిర్ఘాతనిర్ఘోషసదృశం బగుచక్కఁగేమిసంఘట్టినధ్వజంబు ఘోటక హేషారవంబుల నినుమడింప, శిఖరావబద్ధకపిద్వజప్రభలు కన్నుల మిఱుమిట్లు గొలుప, శంఖచక్రగదాశిఙ్గలాంఛితచతుర్భుజం డగుకృష్ణాంధు యుగ్ధంబులపగ్గంబులు నడల విడిచి నొగలపయిం గూరుచుండఁ, బిట్టపిడుగులుం బోలే బిట్టొత్తిన పాంచజన్యదేవ దత్తంబులపెద్దయులివు దిబ్బండలంబు చెవుడు పఱుపఁ, జూపఱుకు భీతికొలిపెడు తనయరదంబును బరు నెత్తించుకొని కడురయంబునఁ గిరీటి యటకుఁ జనుదెంచె.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాత ?

నుంద—దేవా ! అటుతరువాత నీవిధమున భీమార్జును లిద్దఱును దన తండ్రిని దాఁకుట యాలోకించి, తత్తటపాటుతోఁ దలనుండి జాతీనరతనాలకుక్కాయి నైన గణియింపక, చెడియంట వింటివారిని దివిచి, లక్ష్మ్యలాఘవంబులు దీపింపఁ, బుంఖాను పుంఖంబులుగాఁ బఱపి, యంపవానల నరిబలంబుల ముంచివేయుచుఁ, బదపదమని సాగఁగని దొర పెట్టుచుఁ, దక్షిణంబ వృషసేనకుమారుం డెవ్వోటికి విచ్చేసెను.

దుర్యో—(గర్వముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

నుంద—తరువాత దేవా ! అట్లు వచ్చి వెంటనే యావృషసేనకుమారుండు, నూతనకాటుకతీరున నునుపుదేరి నిగనిగ లాడుచుండెడుపుంఖమలయందు సాగనుగా గిద్దఱొక్కలు బిగియించి కట్టి, కొత్తగా సానబట్టినమెఱుఁగారువెడఁదవాటిదొడ్డ నారసంబులు గుప్పఁగూరలుగాఁ బఱపి, ముహూర్తమాత్రములోపల నాకవ్వడి యరదంబును బువ్వలు పూచినచెట్టులాగున నలుగులతోఁ గప్పివేసెను.

ఇద్దఱు—(సంతోషముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

నుంద—అటుపిమ్మట దేవా ! అయ్యర్జునుండు తీవ్రముగా బల్లెములపంటివాఁడి కోలలు వేసవేలు పఱపి చిఱునవ్వు నవ్వి యతని కిట్లనియె. ఓకోరివృషసేన ! నీతండ్రి యట్టివాఁడే నాయెదుర దురమున నిలువలేక యున్నాఁడు. నీ వెంతరా పిల్లవాఁడవు? వేటాకయెడ కేగి నీయీడుకుమారులతోఁ బోరు నలుపుము. అనవుడు నానుడువు లాలించి తనజనకునినధిక్షేపించినాఁడనుకోపంబున మొగమంతయుఁజేవుఱింప,బొమ్మ ముడితో హుమ్మని యవుడు కఱచి, వృషసేనకుమారుండు గాండీకి నాకర్ణాకృప్త

ముక్తంబు లయి మర్మంబులు భేదించుతీవ్రినారాచపరంపరలఁ బ్రత్యుత్తరం బిచ్చెఁ గాని పరుషవచనంబుల నీయఁ డయ్యె.

దుర్యో—వహావా ! వృషనేనుఁడా ! వహావా ! తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—దేవా ! అనంతరము శాతశ రాభిఘాతవేదనా పృథ్విఘాతకోధాతి రేకుండును, శరవన్నతిరోహితుండును నగునయ్యర్జునుండు గాండీవశ్యాశ్లనిర్జితగర్జితారవుం డయి యెల్లవారు తీచ్చి వడునట్లు తనయఁద్రుశిఁపాండిత్యంబునకు, బాహు బలంబునకు ననురూపం బయినవ్యాపారము చేయఁజాగెను.

దుర్యో—(అభీప్రాయగర్భముగా) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—మహాపృథ్వి ! అటుపిమ్మట నట్లు మహాశ్చర్యంబుగా సమర చాతుర్యంబును జూపుచున్న తనశత్రువును జూచి వృషనేనకుమారుండును దూడీర మనఁ బాణి యుంచుటయు, నారి తివియుటయు నలుఁగు దొడుగుటయు, నేయు టయు సహస్రాగ్రేవున కయినఁ డెరియ నలవి గా కుండ నతివిచిత్రంబుగాఁ దనకర లాఘవశరలాఘవంబులు నూపఁ దొడఁగెను.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—స్వామీ ! అన-తర మేమి చెప్పుదు ? అప్పు డెల్లవారును దమతమ యుద్ధంబులు నిలిపివేసి, చిరకాలమునుండి మనంబులరగులుకొనుచున్న క్రోధానల బను జల్లార్చుకొని యాయుధయవీరులు నేయుపచిత్రసమరంబును మహాశ్చర్యంబుతోఁ జూచుచుండి యిరువాగువారు నొక్కమాటుగా 'వృషనేనుఁడా ! బలి బలి !' యని మిన్న ముట్టి మహాకలకలంబు గావించిరి.

దుర్యో—(అశ్చర్యముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—తరువాత దేవా ! ఇట్లు మేటివిలుకాండ నందఱ నతిక్రమించి తన కుమారుఁడు బాహుపరాక్రమంబు చూపుచుండినతఱి స్వామి యైనకర్ణుండు హర్షగోష కరుణాశంకాసంకులమానసం డయి భీమనేనునిపయి సహస్రంబులు తూపులును, వృష నేనునిపై సాస్రంబులు చూపులును బ్రసరింపఁ జేయుచుం డెను.

దుర్యో—(భయముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—దేవా ! తరువాత నట్లావృషనేనకుమారుని నిరుపేక్షులవారును బలిబలి యని ప్రశంసించుటచేత గాండీవి మండిపడి మెఱుంగులు గ్రక్కుచున్న కఱకుటయ్యల నొక్కమొగ నక్కుమారుని తేరిమీఁదను, సారథిమీఁదను, గుఱ్ఱములమీఁదను, వింటి మీఁదను, నారిమీఁదను, రాజబాంధవ మగుచెల్లగొడుగుమీఁదను వీరావేశంబున వన్న ధారలవలె లెక్క లేక కురియించెను.

దుగ్యో—(భయముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

నుంద—దేవా! తరువాతవృషసేనకుమారుండు భగ్నరథుండు ఖండితకోదండుండునయి గుబాలున భూతలంబునకు లంఘించి తనశత్రువు ప్రయోగించెడు వాలుటమ్ములను జక్రమువోలె గిట్టునఁ దిగిరి తప్పించుకొనుచుండెను.

దుగ్యో—(అడలుతో) తరువాతఁ దరువాత ?

నుంద—అటుపిమ్మట దేవా! తననందనునిస్యంహనము చక్కు చేసె నను నక్కనునం బ్రభు చైనకర్ణుండు భీమసేనునితాకుడు నొకగణన సేయక వాడిసాయ కంబుల నర్జునునిపయి నిగిడింపఁ జాగెను. ఇంతలోఁ దనపరిజనుండు కొనివచ్చిన వేటొక లేరి వాగోహించి వృషసేనకుమారుండు వెండియు గాండివిసే తలపడి, యోగోరి మదీయజనకాధిక్షేపవాచాట! మధ్యమపాండవా! నాశరంబులు నీశరీరంబును విడిచిపెట్టి వేటొకయెడకుఁ బోవ నిష్ఠపడకున్నవి. ఇదిగో! గాచుకొ మ్ముని వేసవేలు వాలుటమ్ము లతని సెమ్మేను గ్రమ్ముకొనం బ్రయోగించి యులు ముఱిమి నట్లు పెద్ద సింహనాదంబు గావించెను.

దుగ్యో—(విస్మయముతో) ఔరా! అతిలేతినవాఁడు గాకపోయినను గుఱ్ఱ వాఁ డెంతపరాక్రమము చూపెను! తరువాతఁ దరువాత ?

నుంద—పిమ్మట దేవా! ధనంజయు డు తనమీఁదికి వచ్చుబాణములనెల్ల నింత లింతలు చిదురుకులు గావించి రోహవేశమునఁ గనత్కనకకింకిణీజాలర్పుంకారవిరా విణియు, మేఘావగోధముక్తనభోమండలనిర్మలాకారిణియు, నిశితశ్యామలస్నిగ్ధము ఖియు, వివిధోత్పప్రభాభానురగ్ధీషణస్వరూపిణియు, రమణీయదర్శనయు నయి తన యరదంబునఁ బ్రవృత్తింపుచున్న శక్తి నట్లే యంది పుచ్చుకొని నవ్వచు నక్కుమారున కభిముఖముగా ఓడిచిపెట్టెను.

దుగ్యో—(విషాదముతో) అయ్యయ్యో! తరువాతఁ దరువాత ?

నుంద—అటుపిమ్మట దేవా! నింగి యంతయు మ్రింగివేయునట్లు బృహద్ధన మండుచుఁ గుమారునిదెనకు వచ్చుచున్నయాశక్తిని జూచినతోడనే స్వామి యయిన కర్ణునికీ జీతీనుండి ధనుర్బాణంబులును, వృద్ధయంబునుండి వీరసులభోత్వా హంబును, గన్నులనుండి బాష్పబిందుసంహంబును, వదనంబునుండి వికాసంబును నొక్కమాటుగా జాఱిపోయెను. అర్జునుండు హసించెను. భీమసేనుండు సింహనాదంబు చేసెను. అతిదారుణ మతిదుష్కర మని మనబలంబులు హాహాకార మొనరించెను.

దుగ్యో—(విచారముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

నుంద—అటుపిమ్మట నోస్వామీ! వృషసేనకుమారుండు దానికి లేత మైన భయం బొందక వాడి యయినయొక యర్థచంద్రబాణమును వింటఁ దొడిగి, గుఱివెట్టి

చెవి యంట గొనయంబు లాగి, యాశక్తికి నూటిగా దానిని కడిచిపెట్టిన, ఫాలాక్షునిచేత భాగీరథియుంబోలె మధ్యభాగముననే యది ముత్తునియగాఁ జేయఁ బడియె.

దుర్యో—సెబాసు! వృషసేనుఁడా! సెబాసు! తరువాతఁ దరువాత!

నుంద—తరువాత నోదేవా! హల్లకల్లోఁ బగుసయవర్తింబులగునఁ గోలా హలంబు గావించెడువీరవాంబులసాధువాదంబులకతింబునఁ దూర్వారావంబులు వినం బడ వయ్యెను. అంతరిక్షమున వీక్షించెడుగరుడగంధర్వసిద్ధసాధ్యాది వియచ్చురులు గురిసిన పుష్పవర్షంబున సమరాంగణంబు సంఘన్నం బయ్యె.

దుర్యో—ఆహా! బాలకునిచరాక్రిమము! తరువాతఁ దరువాత!

నుంద—తరువాత దేవా! సామి యయినకర్ణం డివ్వెదంబునం బలికె. ఓవృకో దరా! నీకు నాకును యుద్ధ మింకను ముగియలేదు; అయినను ముహూర్త మాత్రిము న న్ననుమతింపుము. కొంచెముసేపు నాకుమారునియు నీతమ్మునియు ధనుర్వేదశిక్షా నైపుణ్యము చూడ వేడక పొడముచున్నది. ఇది నీవును జూడఁ దగినదే గదా? అని కర్ణుఁడును భీమసేనుఁడును రణవ్యాపారనిర్భంధమునుండి విముక్తులయి, ముహూర్త మాత్రిము పరస్పరచైరిముల నఁచివేసికొని, వృషసేనధనంజయులు సలుపుద్వంద్వ యుద్ధంబు నిరీక్షించుచుండిరి.

దుర్యో—(సాభిప్రాయముగా) తరువాతఁ దరువాత!

నుంద—తరువాత దేవా! శక్తినిఁజిందిచినాడనురోసమున నాసమయమున గాండీవి యిట్లనియె. ఓరోరిదుర్యోధనాది—(సగము చెప్పి సిగ్గుపడుచున్నాడు.)

దుర్యో—నుందరకా! చెప్పుము. అది పరుఁ డెన్నిమాట గదా!

నుంద—దేవా! యవధారు. ఓరోరిదుర్యోధనాదికౌరవసేనా ప్రభువులారా! ఓరియవినయార్ణవకర్ణధార! కర్ణ! మీరు నేను దగ్గఱలేనియప్పుడు నాకొడుకు నభిమన్యుని నధర్మముగా నేకాకిని జేసి, చంపితిరి గదా! ఇదిగో! నేను మీ రందఱుఁ జూచుచుండఁగా ధర్మయుద్ధమున నీవృషసేనకుమారుని నామైకశేషునిఁ గావించెదను. అని పలికి దర్పాతి రేకంబున నిర్ఘాతఘోషభీషణమార్ద్రచండనాదం బగుగాండీవంబు సారించిన, సామియైనకర్ణుఁడును గాలశృఙ్గం బనునిజకార్యుకంబు నెక్కుచెట్టె.

దుర్యో—(సావహిత్యముగా) తరువాతఁ దరువాత!

నుంద—తరువాత నోదేవా! కర్ణునితో చెందియు యుద్ధంబు సేయఁబూనెడు భీమసేనుని వారించి, యర్జునుడు తా నొక్కరుండ కర్ణవృషసేనుల తేరు లనెడు

కూలముల నొరసికొనునట్లు బాణాఘద్యయంబును బ్రవహింపజేసెను. అంత వారిరువురును బరస్పరస్నేహంబునఁ దమధనుర్విద్యాపాండిత్యవిశేషంబును జూపుచు నయ్యర్జునుం దలపడిరి.

దుర్యో—తరువాతఁ దరువాత ?

నుంద—తరువాత సేమిచెప్పుదు దేవా ! పాండవమధ్యముండు 'కుండగాండివ' మార్వీనిగోనుమాత్రానిజ్ఞాతం బగుశక్తివర్షంబు నమన్వంబునఁ గురియించుడు, దానికతన భూమియు నాకవంబును, గర్జనంబుఁ గుమారుండును, వారువంబులు వీరవారంబును, దేరును సారథియును, శేతనంబు నాతపత్రంబును, దిక్కులు గిక్కులును గన్నుల కగోచరంబు లయ్యె.

దుర్యో—(ఃస్మయముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

నుంద—దేవా ! పిమ్మట నొకక్షణమాత్రములో నాయంబువాన వెలిసెను. అంతలోఁ బాండవవైద్యులనుండు హస్తముతోఁ బెద్దసింహనాదంబులును, గౌరవ వైద్యులను వృషసేనుండు చచ్చెఁజచ్చె ననుహాహాకారంబులును, నొక్కపెట్ట యెగ సెను.

దుర్యో—(సబాష్టుగోమం డయి) తరువాతఁ దరువాత ?

నుంద—తరువాత దేవా ! హస్తసారథితురంగముండును, ఖండితచ్ఛత్రా చామరచాప కేతనుండును నయి హృదయమర్మభేదక మృగునొకవాలుటమ్మున మేను వీరిలి, స్వర్గభ్రష్టుం డయినసురకుమారుండునుం బోలెఁ దేరిమిఁదఁ బడియున్న యావృషసేనకుమారునిఁ జూచి పచ్చితిని.

దుర్యో—అహహా ! వృషసేనకుమార ! అటుపిమ్మట వినుట చాలును. హా ! వత్స ! హా ! వృషసేన ! హా ! మదంకదుర్గతి ! హా ! మరాజ్ఞానుసారి ! హా ! గదాయుధప్రియశిష్య ! హా ! శౌర్యసాగర ! హా ! రాధేయకులపరిరోహ ! హా ! ప్రియదర్శన ! హా ! దుశ్శాసననిర్విశేష ! హా ! సర్వగురువత్సల ! పలుకవేమిరా కుమార.

తే. గీ. కొలిచినను జేరలకు మీఱఁ గొప్పకనులు,

మోను లెత్తెడునూనూఁగుమీసములును,

గలిగి శశిఁ బోలునీముఖికమల మకట !

కర్ణుఁ డెటు గాంచె, నీవు మ్రోగన్ను చెట్టి ?

౧౦

నూతు—దేవా ! దుఃఖసాగరమున మునుంగకుము.

దుర్యోధ—నూతుడా ! దుఃఖవంతులను బుజ్జాత్మలే నమి. ఇంక మాకో—

తే. గీ. కనులయెదుర బంధుగణ మెల్ల వాత మయ్యె,

ననెడుపరిభవపు దవానలమున

హృదయ మెప్పుడును దహించుక పోయెడు;

నేటిదుఃఖ మింక నేటిబాధ ? (మూర్ఛిల్లుచున్నాడు.) ౧౧

నూతు—ఊరిడిల్లు మూఱిడిల్లుము. (చేలచెరింగున వినరుచు) దేవా ! అతిదుఃఖమును బొందకుము.

దుర్యోధ—(తేలివి వచ్చి) సుందరకా ! నాచెలికాడు కర్ణుడప్పుడేమి చేసెను ?

సుంద—తరువాత దేవా ! అత్తెరింగున జీవంబులు విడిచినకొడుకును జూచి, యంగరాజు, కాలుపలు గట్టుకన్నీరు చేతులతోఁ దుడుచుకొనుచు, దనశరవేదనను గణియింపక వెండియు గాండీవిని దలపడియె. అట్లు పుత్రవధామర్షంబున జీవితంబుపై నాన రోసి పరాక్రమింపవచ్చినయాకర్షనిఁ జూచి, భీమసేననకులసహ దేవులును, బాంచాలప్రముఖబంధుగణంబును నయ్యర్జునునరదంబును బొదిపకొనియె.

దుర్యోధ—తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—దేవా ! తరువాత నయ్యర్జునుచేతిగాండీవం బనుమహాప్రళయ పయోధరంబు, తెఱపి యీకుండ నఖిండశరధారావర్షంబున దశదిశలును ముంచుండఁ, గనుంగొని యంగరాజుతో శల్యుం డిట్లనియె. అంగరాజా ! గుఱ్ఱంబులు వచ్చినవి. నొగలుఁ జక్కనేమియు వితీగినవి. ఇట్టిరథ మెక్కి నీవు భీమార్జునుల నెదురుకొనుట మేలు కాదు. అని చెప్పి మరిలించి యాయనను రథమునుండి దింపి పలుదెఱంగుల నూఱిడించెను.

దుర్యోధ—తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద—దేవా ! గొండొకతడ వాలసించి తరువాతఁ దనపరిజనునిఁ జూచి యంగరాజు, నీవు త్వరితముగా వేటొకయరదము గొనితెమ్మని నెలవిచ్చిన, వాడు నట్లు కావించె. అప్పుడాయన నావైపు చూచి, సుందరకా ! ఇటురమ్మని పిలిచిన, నేను వినయముతో నమీచమునకుఁ బోయి నిలిచితిని. అంతటఁ దనముఖపట్టమును దీసి చేతఁ బట్టుకొని, నెత్తుటితో నిండి యున్న గాయములయందు బాణాగ్రమును ముంచి దేవరవారి కీజాబును వ్రాసి పంపెను. (పట్టిక సమర్పించుచున్నాడు.)

దుర్యోధ—(పుచ్చుకొని చదువుచున్నాడు.)

స్వస్తిప్రీతి మహారాజదుర్యోధన !

ఈగడియవఱకు గాఢముగాఁ గంతాశ్రేయము గావించుకొని యుద్ధరంగము నుండి కర్ణుండు సలుపువిజ్ఞాపనము.

మ. పరదివ్యాప్రవిశారదుం డితిని కెవ్వం డీ డనిక ? నాకు నూ

ర్గురునైవోదులకంటె నెక్కు, డితఁడే కూల్చుం బృథానూనులక,

దురమం దంచు, బహుకరింతు నను; నే దుశ్శాసనారిక భయా

తురతం గూలుపనైతి; నీఁగు వగ నీదోశ్శ్రీనొ కన్నీటనో. ౧౨

దుర్యో—వయస్యా ! కర్ణుఁడా ! ఏమిది ! నూఱుగురుతమ్ములును జచ్చి దుఃఖపడుచున్న నన్ను నీవదోభల్లహుతములచేత మఱింత దుఃఖ పెట్టుచున్నావు. నుందరకా ! సరే. ఇప్పు డంగరాజు ప్రియత్న మేమి ?

నుంద—దేవా ! ఆయన యిప్పు డాత్మవధయందుఁ గృతనిశ్చయఁ డయి కవచవిసర్జనంబు గావించి యుద్ధమునకుఁ బోవ నుండెను.

దుర్యో—(విని యదరిపడి లేచి) నుందరకా ! నీవు త్వరితముగాఁబోయి మిత్తుఁ డైనయంగరాజుతో నావచనంబులుగా నిట్లు పలుకుము. “మిత్రమా ! నీ విప్పుడు జయకాంక్షను వదలుకొనుము. మనయిరువురసంకల్పము నొకటియేగదా !

ఉ. పాండవులక వధించి, హతబంధుల కిచ్చి నివాహవారి, చా

కుండినవాండ్రితోఁ గలసి యొక్కమ తేడిచి, యింక మీఁద నె

న్నండును లేదు గావున ఘనంబుగ నొండొరుఁ గొఁగిలించి, యీ

మొండిశరీరముల్ విడిచి పోదము, దుఃఖ మొ సౌఖ్యమో తుదిన్. ౧౩

ఇంక దుఃఖమును గుఱించి నిన్ను నే నేమని యూహింతును ?

క. నూనుఁడు గాఁ డనుకో వృష

నేనుఁడు నీ; కట్ల దుస్సనేనుఁడు నాకుక

దా నను జన్ముఁడు గాఁ; డీక

నే ని క్షేమందు ? నన్ను నే మనె దీవుక ?” అని ౧౪

నుంద—చిత్తము దేవా ! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

దుర్యో—ఓయీ ! బంధికండ్లచప్పుడులా గున్నది.

నూశు—(ఆఱికించి) దేవా ! అది యిప్పు డధిక మగుచున్నది.

దుర్యో—సరే, పరిజనుఁడు రథమును దోలుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. నీవు పోయి దాని నాయితంబు సేయుము.

నూశు—చిత్తము దేవా ! (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రేకించుచున్నాఁడు.)

దుర్యో—ఏమిది రథ మెక్కి రావలెననివి ?

నూతు—దేవ ! ఇదిగో ! అమృతగారును నాయనగారును సంజయనితో రథాధూఢు లయి తనుయొద్దకే వచ్చుచున్నారు.

దుర్యో—హాహా ! ఔవ మెంతభీభత్సము చేసెను ! నూతుడా ! నీవు త్వరితముగా రథము నాయితంబు చేసికొని రమ్ము. నేనును నాయనగారి కగపడ కుండ దాగి యుండెదను.

నూతు—దేవా ! వారికి నీవుతప్ప మఱి యెవ్వరుఁ జుట్టంబులు లేరుగదా ! దేవర కూడ వారి నూటడింపక పోవుట యుచిత మగునా ?

దుర్యో—నూతుడా ! అదృష్టహీనుడను నేను వారి నేమనియూఁడింతును ? చూడు,

చ. అని కిటు వచ్చుచుండ, మము నమ్మయుఁ దిండియి, బాష్పబిందువుల్
గనులను రాల మూర్ఛములు ఘోరము చేసిక యఁపి; రిప్పు డే
మనుదు నొకండ డగ్గటి ? కటాకట ! మింగితి దుస్సనేను; న
త్తిసయని యట్టిదారుణవధ న్విని, యాముదియంధు లోర్తురే ? ౧౫
ఐనను దల్లిండు ? లవశ్యము వందనీయులు గదా ! (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది కీర్తిపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసిరసకవితాధురంధర వడ్డాది సామంతశ్రీర
నీరాకరరాకానుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్ర పారితసగోత్ర పవిత్రగుణకవంబ
లక్ష్మీంబాగర్భకుక్తిముక్తాఫల నూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధ
విగ్రహ నుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార
నాటకంబునందుఁ జతుర్థాంకము.

శ్రీ రస్తు.
శ్రీపరమాత్మనేనమః

వేణీ సంహారనాటకము.

—(0)—

పంచమాంకము.

[తరువాత రథ మెక్కి గాంధారియు సంజయుఁడును ధృతరాష్ట్రుఁడును
బ్రవేశించుచున్నారు.]

ధృత—వత్స ! సంజయ ! కురుకులవనంబున నొక్కయొక్కలగున విగిరియున్న
నాకొడుకు దుర్యోధనుఁ డేమయిన ప్రితికి యున్నాడా ? లేదా ?

గాంధా—సంజయా ! నిజముగా బ్రతికి యుండె నేని యొక్కడనున్నాడో
చెప్పును.

సంజ—ఇదిగో ! మహారా బొక్కఁడు నీమట్టిచెట్టునీడను గూరుచున్నాఁడు.

గాంధా—కుష్టువాఁ డొక్కఁడే యని చెప్పుచున్నావు. ఇప్పుడు నూలుగురు
తమ్ములును వానిపార్శ్వభాగమున లేగా ?

సంజ—నాయనా ! అన్నా ! రథము నిన్ముఖముగా దిగుండి.

ఇద్దఱు—(దిగుచున్నారు.)

[తరువాత దుర్యోధనుఁడు ప్రవేశించి సిగ్గుతోఁ గూర్చున్నాఁడు]

సంజ—(దగ్గఱఁ బోయి) జయము జయము మహారాజ ! ఇదిగో ! నాయనగా
రిమ్మిగారితోఁగూడ వేంచేసినారు. వారిని జూడ వేమి మహారాజా ?

దుర్యో—(తెలతెలబోవుచున్నాఁడు.)

ధృత—చ. ఘనకవళంబు దీయఁగ నె, కంఠముఖంబున నల్ల లూడ్చి, వే
గను వ్రణపట్టికిల్ పయిచి కట్టుడు, దిండున నత్తమిల్లి, ద
వ్వన జితశత్రులకొన్పులఁ బుత్రక ! నీవు ప్రియంబునం గనుం
గొనఁ, జెరి జేరి వేదననుగూరిచి ని వ్నడుగొడురాత్ముడక.

(ధృతరాష్ట్రుఁడు గాంధారియుఁ దడవి చూచి కాఁగిలించుకొనుచున్నారు.)

గాంధా—కుమారా ! తీవ్ర మయిన గాయముల వేదనచేత తోభపడుచు మా
తోఁగూడ మాట లాడఁ జాల కున్నావా ? తండ్రీ.

ధృత—వత్స! దుర్యోధన! ఏమిది? మును పెప్పుడు నిట్లు కావే! మాతోఁ గూడఁ బలుక వేమి?

గాంధా—కుష్టా! నీవే మాతో మాట చాడకపోయిన, నిక దుశ్శాసనుఁడును దుర్మర్షుఁడును దక్కినకొడుకులు నిప్పుడు మాట లాడదురా యన్నా?

(రోదనము చేయుచున్నది.)

దుర్యో—ఉ. తమ్ముతచావు చూచితిని దిత్వృతికారము నేయ లేక; నే నమ్మరా! నీకు నయ్యకును నానిదుఃఖము దెచ్చినాను; స్వచ్ఛ మృగుచున్న యీ భరతసంతతి మాపగఁ బుట్టపాతికొక; నమ్ముడి మీకు నేను సుతనాకుండఁ గాని మఱుండఁగాఁ జుడ్డి.

గాంధా—బిడ్డా! ఏలయిట్లు పరిణేపనంబు చేసెదవు? నీ వయిన నీయంధుల కిద్దఱకును దారిఁ జూపుటకుఁ జిరంజీవి వయి బృదుకుము. నాకు రాజ్యముతో నేమి? వైరముతో నేమి?

(రోదనముచేయుచున్నది.)

దుర్యో—లే. గీ. అమ్మరో! యిట్టివెడమాట లాడఁ దగునె? పుట్టినది రాచపుట్టువు పొగలె నేల? సుతశతము రూపు మాయుట చూడ; వెంక కరినురాలవొ శిలు నన్నుఁ గావఁ దలఁతు.

ఇది నిశ్చయముగాఁ బుత్రిశోకమువలనివికారము.

సంజ—మహారాజా! చేద నూతలబడినఁ బ్రాడు కూడ నక్కడఁ బాఱవేయఁ గూడ దనులోకోక్తి యబద్ధమా యేమి?

దుర్యో—ఈయుక్తి చాల దోయి. ఉపక్రియప్రమాణము లేనియప్పు డుప కరణముతో నేమి పరియోజనము?

(రోదనముచేయుచున్నాడు.)

ధృత—(దుర్యోధనునిఁ గౌగిలించుకొని) అబ్బాయీ! ఊడిల్లము. మిక్కిలి దీనుల మయినతలిదండ్రులను మ మ్మాఱడింపుము.

దుర్యో—తండ్రి! ఇప్పుడు మి మ్మాఱడించుటకు దుష్కరము; కాని—

ఆ. వె. కుంతి నిప్పు డేను గొడుకులు సచ్చిన
దానిఁగా నొనర్తుఁ దధ్యముగను;
మీరు దానితోఁ గుమారులకొఱ కేడ్చి,
యూఱడించుకొనెద రొకరి నొకరు.

౪

గాంధా—బిడ్డా! నీ వొక్కడ వయిన బ్రతికిన సంతె చాలును; నే నెవరిని గూర్చి శోకింతును? కొడుకా! ఇది యుద్ధమునకు సమయము గాదు. శాంతింపుము

ఇదిగో! దోసిలి పట్టి బతిమాలుకొనుచున్నాను. సమరవ్యాపారము విడిచిపెట్టుము. నామాటలు పెడచెవిని బెట్టకు తండ్రి!

ధృత—వత్సా! ఎల్లచుట్టములును జచ్చిపోయి దుఃఖించుచున్న మీయమ్మ మాటను నామాటను విను. తండ్రి! చూడు.

ఉ. ఏరిబలాన దాయలను నెంచవో లేరల దోణభీష్ము, లా

తీరునఁ గర్ణపుతుని వధించినకీడికి జంకు లోకముల్;

వైరి వధించె నూఱుగురు వత్సల; నీనె మిగుల్ పృతిజ్ఞకున్;

బో రిక మాను తండ్రి! మముఁ బోవుము కన్నులు లేని దీనులన్. ౫.

దుర్యో—యుద్ధము మాని నేను జేయునది యేమి?

గాంధా—పుత్రీకా! మీతిండిగారును విదురుఁడును జెప్పినట్లు చేయుము.

సంజ—రాజా! ఇది సత్యము.

దుర్యో—సంజయా! ఇంకను నుపదేశించఁ దగినయంత మున్నదా?

సంజ—రాజా! జయము గోరువారికిఁ బ్రాణమున్నంతవఱకుఁ బ్రజ్ఞావంతులు పదేశించ వలసినదే.

దుర్యో—(కోపముతో) ఆ ట్లయినఁ బ్రజ్ఞావంతుల రగుమీహితోపదేశమేమో యిప్పుడు నెన్నగా విందము.

ధృత—కొడుకా! యుక్తముగాఁ బలికినయాసంసయమునిమిఁదఁ గోపపడియెవ వేమి? నీవు శాంతించితివేని దానిని నేనే చెప్పెదను విను.

దుర్యో—నాయనా! నెల విమ్ము.

ధృత—వత్సా! పెక్కుమాట లేల? ఇప్పుడు యుద్ధిరునకుఁ గోరిన పణంబు నిచ్చి సంత చేసికొనుము.

దుర్యో—తండ్రి! పుత్రులయందలి ప్రేమపరిభయమునంతేసి యంబయును, బాలిశత్వమునంతేసి సంజయుఁడును నట్లు పలికినఁ బలికిరి గాక, మీకుఁ గూడ నిది యేమి వెట్టి? కాకపోయినఁ బుత్రులతోకజ్వర మెంతకుఁ బాలదు. నాయనా! నూఱుగురుతమ్ములతో నిండియున్నప్పుడు, నాడెన్నివిధంబుల సామవాక్యములచేతఁ గృష్ణుండు నన్ను బతిమాలుకొనిన నిరాకరించి, యిప్పుడు భీష్ముండును ద్రోణుండును దమ్ములును సకలరాజభక్తంబును జేరుమాయుట చూచి, కేవల మీతుచ్చశరీరము మీఁదియపేక్ష చేత, నుదాత్తపురుషులజ్ఞాకరంబును, ననుభావపాంబును నయిన పాండవులతోడిసంధికి, దుర్యోధనుఁడెట్లు లంగీకరించును? ఇంక నొకిటి చెప్పెద. నయకొ విదుఁడా! సంజయా!

ఆ. వ. ధీను లయినరిపులతో నెట్లు రాజులు
సంధి చేసికొందు చక్కఁ జెపుము;

నేను భార్యశతము లేనివాడను గద !

పాండునుతలు కొఱత పడనివారు.

ధృత—వత్సా ! ఇట్టియవస్థయందయినను నాపార్థివమును ధర్మరా జవ్య ధాకరింపఁ డిది నిశ్చయము. ఇంకొకటి. యుధిష్ఠిరుఁడు నిన్ను హీనునిగా నెంచు నని నీ తాత్పర్యము. అది సరి కాదు. అతఁడు సర్వదా తన్ను నీకంటఁ దక్కువ వానిగానే తలంచుకొనుచుండును.

దుర్యో—అది యెట్లు ?

ధృత—ఇదిగో ! విను. తనతమ్ములలో నొక్కనికేని కీడు మూఁడినఁ, దాను బాణములఁ బాయువాఁడుగా యుధిష్ఠిరుఁడు శపథముఁ జేసివాఁడు. అందుచేతఁ యుద్ధమునం దెల్లప్పుడు నొక్కతీరున సాగి రారు గావునఁ దమ్ములదెస నేవేళి కేమి పుట్టునో యనుభయంబున నీ కనుకూల మయిన తెఱంగుననే యతఁడు సంధి నేయుట కిచ్చగించును.

సంజ—ఇది యథార్థము.

గాంధా—బ్రాహ్మ ! యుక్తియుక్తముగా నున్న మీతండ్రిగారిమాట దాఁటక నడుచుకొనుము.

దుర్యో—నాయనా ! అమ్మా ! సంజయా !

చ. అనుజాఁ డొకండు చచ్చినను నాతఁడు సావఁ బ్రతిజ్ఞ పట్టె; నా
యనుజులు నూర్వరం దెగిన, నక్కట ! పాణిముఁ బాయునైతి; నే
ననిమొన దుస్సనేనుఘృదయంబుననెత్తురు ద్రావుభీము, నా
పెనుగద నుగ్ధ నేయ కటు బేలనె సంధిని జేసికొంటుకున్ ?

గాంధా—హా ! దుశ్శాసనకుమార ! దుర్మర్ష ! హా ! షిక్క ! అహా !
వీరశతమును గన్నగాంధారీ ! దుఃఖిశతము నే గాని సుతశతమును గన లేదా ?
అయ్యో ! మందభాగ్యురాల నయిన నాయిట్టియాపద లోకమునందుఁ గన్నదా ?
విన్నదా ? (అందఱు రోదనము చేయుచున్నారు.)

సంజ—(కన్నీరు దుడుచుకొని) నాయనా ! అమ్మా ! మహారాజునకు
దుఃఖశాంతి చేయుట కయి మీ రిక్కడఁకుఁ వచ్చితిరి. మీఁడు మిక్కిలి మీరు కూడ
నర్హర్యపడియెద లేమి ? ఊఁడిల్లుఁడు.

ధృత—కుమారా ! మనయదృష్టము లిట్లుండెను. నీవు వైరులయెడల
లోషమును విడిచి పెట్టవయితివి. నీబ్రతుకునే యాధారము చేసికొని యిట్లు
పొక్కుచున్నమియమృతును నాకును మఱియెవరు దిక్కు? ఎట్లు బ్రదుకుదుము ?

దుర్యో—నాయనా ! వినుండు.

అ. వె. విరివిసిరుల ననుభవించి, యశేకరా

జన్యమకుటదీ ప్తచరణు లగుచు,

శుతులు నూర్చు రరుల సోలించి వాల్చిరి;

బ్రతుకుఁ డీరు సగరుపగిడిఁ, దిండిరి!

౮

ఓండుదెఱుం గయిన నాకు రాచపాడి తప్పట సంభవించును గదా?

(తెరలోపలఁ బెద్దకలకలము.)

గాంధా—(పిని భయముతో) సంజయా! ఏమిది? హాహాకారముతోఁ
దూర్యధ్వను లెగయుచున్నవి!

సంజ—అమ్మా! మీవంటిభీరుజనమున కిది నిలువ వలసినచోటు గాదు.

ధృత—వత్సా! సంజయా! ఈహాహాకార మంత కంతకు నెక్కువ యిం
భయము పుట్టించుచున్నది. అది యేమో తెలిసికొనుము. దీని కేవో గొప్పకారణ
ముండక పోదు.

దుర్యో—తండ్రి! అనుగ్రహింపుము. మనయెడల దైవము పరాజ్ఞులి
మయ్యెను గదా! మరల నేదేని మహోపద్రవము చెవిని బడక మునుపే, నాకు
యొద్దమునకుఁ బోవ ననుజ్ఞ యిండు.

గాంధా—బిడ్డా! మందిభాగ్యురాల నయిననన్ను ముహూర్తమాత్ర మూఱ
డింపవోయి తిండిరి!

ధృత—అబ్బాయీ! నీవు యొద్దమునందే కృతనిశ్చయమైన వయితినేని,
శత్రువులను రహస్యముగాఁ గడతేర్చునుపాయ మాలోచింపుము.

దుర్యో—ఉ. ఏఁ గన వాడుబంధువుల నెల్ల వధించినవారిఁ, జాటుగా

బాగె వధింప? యొద్దమున వైరులు మెచ్చనిచంపు చం పోకో?

గాంధా—బిడ్డా! నీ వేకాకే వయితివి గదా! ఎవ్వరు నీకుఁ దోడుపడు
వారు?

దుర్యో—ఈగతి నేన నీనుతుల నెక్కటి చంచనె? వైరు లెంత? య

వ్యా! గను మిప్పుడే జగ మపొండవమా; నిఁకఁ దోడు దైవమే.

(తెరలోఁ గలకలానంతరమున)

ఓహో! యోధులార! ఇప్పుడు జరిగినమహాయొద్ధమును గౌరవేశ్వరునకు
విన్నవించుడు. అపీయము వినఁ జాల కున్నఁ దప్పి పోవువా? ఇప్పుడు కాలాను
రూపముగా నేమి ప్రతివిధానము చేసికో వలసి యుండునో?

మ. మునికోల న్నిడి; యర్జునాంకభుశరంబుల్ స్వాంగముం గాడె, వ
 చ్చినజాడె రథ మీడ్చుకొంచుఁ జన దేజీల్, మెల్ల శల్యుండు, లో
 చనబాష్పంబులె కర్ణవార్త పృజకున్ స్పృష్టంబుగాఁ దెల్పె, జో
 చె నిదే శూన్యరథంబుతో శిబిరమున్, జింతిల్లఁగాఁ గౌరవుల్. ౧౦
 దుర్యో—(భయముతో) సూతుడా ! సిదుగువలె వినబడుచున్నయీనుడు
 చెవఁడు పలికెనో తెలిసికో వలయును. ఓరీ ! యెవఁడురా అక్కడ ?

(తర్జుణపాటుతో సూతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సూతు—హా ! చచ్చితిగద ! (భూమిమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

దుర్యో—చెప్పు చెప్పు.

సూతు—దేవా ! మఱి యే మున్నది ?

ఆ. చె. ఆలమనోరథంబువలె శూన్యభావంబు

నెనయుకర్ణరథము నెక్కి వచ్చి,

శల్యరూపనునను శల్యుండు చొరఁబడి,

జనము నెల్ల మూర్ఖ మునుగఁ జేసె. ౧౧

దుర్యో—హా ! పయస్య ! కర్ణ ! (మూర్ఖిల్లుచున్నాఁడు.)

గాంధా—బిడ్డా ! ఊఱడిల్లు మాఱడిల్లుము.

సంజ—ఊఱడిల్లు మాఱడిల్లు మహారాజ !

ధృత—అయ్యో ! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము !

క. ఆలమన దోణభీష్ములు

గూలుటనే ప్రాపు దక్కె గురుసైన్యంబుల్ ;

మే లయినసఖుండు కర్ణుండు

నీలీలను నివాతుఁ డయ్యె; నిక నెట్లొక్కొ. ౧౨

క్షమాగా ! ఊఱడిల్లు మాఱడిల్లుము. ఓమాయదైవమా !

ఉ. కన్నులు లేవు; పుత్రశతకం బనిఁ జచ్చె; నగాధశోకవా

రాన్నిధి నింతితోడుతఁ గరంబు మునింగితి; నయ్యయో ! యిఁ కే

మున్నది ? బందుగుల్ చెలులు నొజ్జలు నాదిగ శూన్య మైరి నీ

పన్నుగడె; నుయోధనునిపట్టునఁ గూడను నాన వీడితిన్. ౧౩

వత్సా ! దుర్యోధన ! దీనురా లయినమీయమ్మ మాఱడింపుము.

దుర్యో—(మూర్ఖుడై) దరిసి

తే. గీ. కర్ణుడా ! నీకు నామీఁదఁ గలుగుపేమ

పయికిఁ బొరలంక, నింపుగఁ బలుకఁవేమి ?

పాయ నెన్నడు; నీ కెన్ని నేయ; నైన,
మిత్రు విడిచితె వృషసేనుమిదిపేమ?

౧౪

(మరల మూర్ఖిల్లుచున్నాడు.)

అందఱు—(ఊరిడించుచున్నారు.)

దుర్యో—(ఊరిడిల్లి)

తే. గీ. అకట! నాప్రాణములకంటె సధికుఁ డయిన

యంగరా జీల్లు టాఁచి, ప్రాణములను

విడువనందుకె, కడు సిగ్గుపడుచు నుంటి:

నింక నే నూరిడిల్లుట యెట్లు తఁడి?

౧౫

మఱియు—

తే. గీ. వగవ వలసిన వగవ, నే బాలుఁడైన

దుస్ససేనునివధకు, బంధువులమృతికి;

నాకు నత్యుపకార మొనర్చినట్టి

కర్ణకుల మెల్ల, మాపితిఁ గాన వగతు.

౧౬

గాంధా—బిడ్డా! క్షణమాత్రము కంటఁ దరి వెట్టకుము.

ధృత—కుమారా! నీ వొక్కమాటు కన్నీరు దుడుచుకొనుము.

దుర్యో—తే. గీ. నానిమిత్తము తనదుప్రాణములు విడిచె,

నెంత లెంతలచేతను నీడఁబోక;

యట్టికర్ణునికొఱకు, నే ననద నగుచు

నశుజలమును విడువ, న న్నాఁగఁ దగునె?

౧౭

సూతుఁడా! నే నెన్నడుఁ దలఁచుకొనిదియు, నాకులమున కంతక వయినదియు
నగునీఘోరకర్మ మెవఁడు చేసెనో?

సూతు—దేవా! జను లీలాగునఁ జెప్పుకొనుచున్నారు.

“అ. వె. తేరికట్లొకింత ధారుణిఁ గుంగ, రా

ధీయుఁ డెత్తికొనెడితెఱపిలోన,

మనబలంబు రూపు మాపినయర్జును

నలుఁగు లతనియునులు లపహరించె.

౧౮

దుర్యో—క. అలకర్ణమోముచందురుఁ

దలఁచిన, శోకాబ్ధి పొంగుఁ; దక్షిణ మది, నా

యలుక యనుతీవ్రబడబా

నలకిలను మరల శోషణంబును జెందుకొ.

౧౯

తండ్రి! అమ్మా! మీ రూఠిడిల్లాడు.

ఆ. వె. శోకమునను బుట్టి, మఱచుట నిపుడు నా
యుల్ల మేర్పుమంట కోర్వఁ జాల;
సమవిపత్తులందు శంక మీ కేల? నా
కామమనకుఁ బోవ నాన తిండు.

—౨౦

ధృత—(దుర్యోధనునిఁ గౌఁగిలించుకొని)

ఆ. వె. సాహసంబులందు శంక నాకు నిజంబై;
తల్లిడిల్లు గుండె తలఁప భీము;
మానకొండ! నీకు మాయ గిట్టదు; కూట
నమర మరుల; దెట్లు చతు నేను?

—౨౧

గాంధా—బిడ్డా! నూఱుగురుబిడ్డల మంటఁ గలిపినయాభీమునితోనే మరల
నిష్ఠుడు యుద్ధము నేయఁ జూచుచున్నావా!

దుర్యో—అమ్మా! భీమునిమాట యటుండనీ,

ఆ. వె. నాకునోరధంబు, నామేనిగందంపుఁ

జర్చ, నాదుకనులచందమామఁ,
దల్లి! నీకుమారుఁ, దండ్రి! నీనయశిష్యుఁ
గర్జుఁ జంపినట్టిఖిలు వధంకు.

—౨౨

నూతుఁడా! ఇంక నిష్ఠు డాలస్య మెందుకు? నారధమును సన్నద్ధముచేసి తీసికొని
రా. నీవును బాండవులకు భయపడితివేనీ నిలిచి పొ. గదామాత్రాసహాయుండ నయి,
నే నొక్కడన యుద్ధమునకుఁ బోయెదను.

నూతు—దేవ! నీ వన్యధా తలంపకుము. ఇదిగో! నేను విచ్చుచున్నాను.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ధృత—నాయనా! దుర్యోధన! మమ్ము మండఁ బెట్టుటకే నీవు నిశ్చయించు
కొంటివేనీ, యున్న పాటివీరులలో నేనానిఁగా నెవ్వని నయిన నభిషేకింపుము.

దుర్యో—అభిషిక్తుఁ డయి యున్నాడే.

గాంధా—బిడ్డా! హతాశురాలిని నన్ను మరల సావలంబననుగాఁ జేయఁ
గలిగినయతఁ డెవ్వఁడో చెప్పుము.

ధృత—అబ్బయీ! శల్యుఁడో? ఆశ్వత్థామయో?

సంజ—క. కూలఁగ భీష్ముఁడు, దోబుఁడు

కాలము నేయంగఁ, గెడయఁ గర్ణుండును, భూ

పాలా! బలవతి యాశ. యి

కాలములో శల్యుఁ డోర్పు నప్పొండవులన్.

—౨౩

దుర్యో—నాయనా ! శత్రుఁ డెందుకు ? అశ్వత్థామ యెందుకు ?

ఆ. వె. కర్ణుఁ గాఁగిలింపఁ గలిగెను, పార్థ

జీవములు హరి. పఁ జేకుఁతిడునా;

కాల్వ లగుచుఁ దొరఁగుకన్నీటిచే నభి

షేచనంబు నాకె చేసికొంటి.

—౨౪

(తెరలోఁ గలకలధ్వని చేసి) ఓహో ! కారవబల్లప్రధానయోధులార ! మమ్ముఁ జూచి భయపడి యట్టిటు పాతిపాయెదిరేమి ? దుర్యోధనుఁ డెక్కడ నున్నాఁడో చెప్పుఁడు. (అందఱు నదరిపడి యాలకించు చుండఁగా నూతుఁడు తత్తఱపాటుతోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

నూతు — దేవా !

తే. గీ. ఇరువు రొక్కరథం బెక్కి, యిందు నందు

నిన్ను నడుగుచు వచ్చుచు నున్నవారు;

అందఱు ఎవ రెనరు ?

నూతు — కర్ణప్రాణంబుఁ బాపినఘాతుకుండు,

నుగ్రహవృక్షకర్ముఁ డయిన వృకోదరుండు.

—౨౫

గాంధా — (భయముతో) బిడ్డా ! ఇందుకుఁ జేయునది యేమి ?

దుర్యో — అమా ! ఇనిగో ! గద నాదగ్గఱనే యున్నదిగద !

గాంధా — హా ! అడ్డుప్రహీనురాలను నేను జచ్చితినిరా బిడ్డా !

దుర్యో — అమా ! నీ విప్పుడు దైన్యపడకు. సంజయ ! సంజయ ! నాదుఃఖమును బోఁగొట్టు చెఱికాండ్రి వచ్చినారు. ఈతెల్లిదండులను రథ మెక్కించుకొని పోయి, కిరీరమునఁ బ్రవేశపెట్టుము.

ధృత — నాయనా ! వీరిభావ మేమో తెలిసికొనియొడ; క్షణమాత్రము నిలవ నిష్టు.

దుర్యో — ఈతెలిసికొనుట కేమి ? తండీ ! పొండి.

ధృత ఓ గాంధా — (కొంచెము నడచి కూరుచున్నారు.)

[తరువాత రథారూఢు లయినభీమార్జునులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

భీము — ఓదుర్యోధనపరిజనులారా ! మీరు తొట్టుఁపాటుతో నెలవెలఁ బోవుచుఁ దిరిగెద రేల ? మావలన వెఱవకుఁడు.

సీ. కపటంపుజూదంబు కల్పించినఖిలుండు, లక్కయి ల్లాల్చినమొక్కలీఁడు,

పాంచాలికోప్పను బైట దూల్చినగాలి, యట్టిట్టు గాని మహాభీమాని,

బానిసీలగఁ బాండునూనులఁ గొనుపాపి, దుక్కాసనపరీభృతులకు రాజు,

గులువ లొనూర్చు తోబుట్టువులయన్న, యంగరాజునకును బ్రాణసఖుఁడు,

నగుమహారాజుగారు మీయధిపు లిప్పు
డెందుఁ గొలు వున్నవారో మా కెఱుంగఁ జెప్పుడ;
మేము పగచేత రా లేదు; మిన్న కఠని
వదనమును జూచి పోవంగ వచ్చినాము.

ధృత—సంజయ ! ఈక్రూరుని యెత్తిపొడుపు మహావీరుణముగానున్నదిగదా!

సంజ—తండ్రీ! వా రీవఱకే పనిచేత మిగులులేకుండఁ దమయప్రియమంతయుఁ
దీర్చుకొన్నారు. ఇప్పుడు మాటలచేత మనకు మరలఁ జేయుచున్నారు.

దుర్యో—నూతుఁడా! నే నీయిద్దఱయొద్దఁ గూరుచున్నా నని చెప్ప.

నూతు—చిత్తము (పోయి) ఓభీమార్డునులారా ! మహారా జిదిగో నాయన
గారితోడను నమ్మగారితోడను, నీమట్టిచెట్టునీడను గూరుచున్నాఁడు.

అర్జు—అన్నయ్యా ! పుత్రశోకసీడితు లయినతల్లిదండ్రులను మనదర్శనముచేత
మఱింత యడలఁ బెట్టుట బా గుండదు. పోవుద మనుగొనింపుము.

భీము—మూఢుఁడా ! సచాచారము దాఁటఁ గూడునా ? తల్లిదండ్రులు వంద
నీయు లన్నమాట నీచేవి నెప్పుడుఁ బడ లేదా యేమి? (దగ్గఱఁబోయి) సంజయ .
మాతాపితలకు మానమస్కారము చెలుపుము. కా దుండు. మేమే తెలిపెదము!
(లేరు దిగినారు.)

భీము—తమ్ముఁడా! నామకర్మములను చెలుపుకొనుచు గురులకు నమస్కరింప
వలయును జామీ !

అర్జు—(దగ్గఱఁబోయి) నాయనా ! అమ్మా !

చ. అరులను నందఱం గెలుచు నంచును మీనుతు లేని నమ్మిరో,

గరువముచేత నెవ్వఁడు జగం బభిలంబు తృణీకరించెనో,

దురమున నట్టికర్ణుపనఁ దూల్చినపాండవమధ్యునుండుఁ, మీ

యిరువురు తల్లిదండ్రుల కిదే ప్రణమిలైదు భక్తితోడుతక.

—౨౭

భీము—తే గీ. కురుకుమారుల నెల్ల నున్దుగ నొనర్చి,

దుస్సనేనునిటొమ్ము నెత్తుటను బలిసి,

యింక నుయోధనుతోడలు ఛేదింప నున్న

భీముఁ డిదె మొక్కిక్కుచున్నాఁడు పితల కిపుడు.

—౨౮

ధృత—దురాత్మా! వృకొదరా! శత్రువుల కపకారముఁ జేసినవాడవు నీవు
మాత్రమే కావురా. శత్రుకులంబు పుట్టిన దాదిగా వీరులు సమరమున జయాపజయం
బులఁ బొందుచునే యున్నారు. ఎందు కీప్రతాపోక్తులచేత మమ్ముడలఁ బెట్టెదవు?

భీము—తండ్రీ! కోపపడకు.

ఉ. పాండవపత్నిఁ గృష్ణసు భవత్సభ కీడిచి తెచ్చి, యామెయు

ద్వండరుహిని మృగై మిడుతల్ బలె రాడ్డణ మంటి గాని, నా

దండితనంబు మెప్పునకు దర్పముచేతను జెప్పఁ; దండి! నీ

పుండవె పుత్రపౌతులు మహోద్ధతిఁ జేసెడి వెల్లఁ జూచుచున్. ౨౯

దుర్యోధనుఁ ఓరొరిచురుత్తనయ! ఏమిరా యిది? నింద్యమయిననీకర్మమును వృద్ధ

రాజునొద్దఁ బొగడుకొనుచున్నావు?

మహాస్రగ్ధర. పసరంబుల్ నీకు, నీ, కప్పతికిఁ, గవలకున్, భార్య యాద్యూతదాసిన్,

బొసఁగక రారాజ నా నాముదల, కొని సభక ముందలం బట్టినా; రీ

యసద్వ్యక్తైరంబునం దాహతు లగువృపు లేయిప్పియుల్ చెప్పు రా; నీ

పసఁ జూతున్, భూరిబాహుబలధనమశదుర్వారు, నక గెల్పు మాజిన్.

ఆ! దురాత్మ! ఇదిగో నీవు లేవురా. (కోగ్రధమునఁ జంపఁ బోవుచున్నాడు.)

ధృత—(పట్టుకొని కూరుమండఁ బెట్టుచున్నాడు.)

భీము—(కోగ్రధము నభినయించుచున్నాడు.)

అర్జు—అన్నయ్యా! ఇప్పుడు కోగ్రధమున కేమి కారణము?

తే. గీ. చెయ్యముల సక్రియం బేమి నేయ లేక,

వీడు మాటలఁ జేయుచున్నాడు నుమ్మి;

యైనతెమ్మలు నూర్దురు నడవిఁ గలిసి,

దుఃఖమునఁ బోలుకొనుపీనితోడి దేమి?

భీము—ఓరొరి భరతకులకలంక!

తే. గీ. ఇప్పుడే పట్టి వధియించి, యేను దుస్స

నేనునొద్దకు నినుఁ బంప లేనె, తులువ!

మద్దదాకోటినిర్భద్యమానయుష్మ

దశిశబ్దంబు విని గురు లడలరేని?

3౨

మఱియు నోరిమూఢా!

ఉ. ఆడుది వోలె నీవు నెగు లక్రజలంబులఁ దీర్చుకొంట, నై

దోడునురంబు వచ్చితే, దూరముగా నిలుచుండి చూచుటకన్,

బాడువృపుండ వీ వునులు పాయపు, మిఱుల మన్నతమ్మిలే

దూఁడుల కేనుఁ గైసపటుదోర్బలభీముఁడు భీముఁ డల్లినకన్. 33

దుర్యోధనుఁ దురాత్మా! భరతకులాధమి! ద్యూతదాస! పాండవపశునా!

నీవలె నేను వ్యర్థపరిలాపములను వచియింపఁ జాలనరా. మఱిమన్న—

లే, గీ. నాగదాదండమునను భిన్నంబు లైన
అొమ్ము నెమ్ములు వెఱఁబూపణమ్ము లుగను,
యొద్దమునఁ బెద్దనిద్దర నొకగునిన్ను
నిపుడె నీసోదరులు చూచి యేడ్వఁ గలరు.

38

భీము — (నవ్వి) అటు లంటన నీవిషయమున మే మశ్చిద్ధతో నుండ రాదు.
ఇదిగో ! విను నాపత్రిజ్ఞ.

మహాస్థగర. బెదిదం బాకేలవోయిక్ బిఱబిఱను గదం బిట్టుగాఁ ద్రిప్పి, యూరులో
పొడిగా ని న్నోడి, పొడంబును దల నిడుదుం బ్రొద్దుటం, జూడఁతొండలో;
కడిమిం ద్యన్ముఖ్యులం జ క్కడఁచి గలదస్పక్పందనం బానభాగ్గిం
బొడల స్నేఁ బూసికొం చభ్యుదయభయదభూషాజ్వలనూత్రి నాదుక్.
(తెరలో) ఓహో ! భీమార్జునులారా ! ఇదిగో ! నివారణేషవిషయముచేత్రుండును
నాక్రాంతపరశురామాభిరామయశోవికాలుండును, బ్రతాపసంతాపితదిబ్బుండలస్థాపిత
స్వశనుండును, నజాతశత్రుండును నగుచేవర యొద్దిరమహారాజుగా రిట్లు లాభాపించు
చున్నారు.

ఇద్దఱు — మహారాజుగా రే మని యాజ్ఞాపించుచున్నారు ?

(మరలఁ దెరలో)

చ. అనిఁ దెగువారియంగముల కాపు లొసంగుండి యగ్నిసంస్కృతుల్;
కనుఁగవనీశ్వతోడ నువకంబును బంధుల కెండు బాంధవుల్;
కనుఁడి హతప్రజాటవిని జ్ఞాతులకంకేవిఖండితాంగముల్;
గొనకొని, పొద్దుతో రిపులుఁ గుంకిరి; సైన్యములక్ మరల్పుడీ.

39

ఇద్దఱు — మహారాజానాజ్ఞ నెఱవేలుఁ గాక. (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(తెరలో) ఓరోగిగాండీవాకర్ణణబాహుశాలీ ! అర్జునా ! అర్జునా ! ఇప్పు డెటఁ
బోయెదవురా.

కపిరాజవిరాజితము. విడిచితి నీవజుకు న్నిముఁ గెల్చెడువి ల్లిది, కర్ణునిపైపగచే;

నడవని బోరి విహారరణంబునఁ బౌధపరాక్రమ మయ్యెను మీ;

కడిదము వీడినమద్గురుమూర్ధము నంటుట నెంచుచు వచ్చితి; ని

ప్పుడు దుగ్ధపదాన్వయశుష్కరుఁ డొగురుపుత్రుఁడు త్రుంపఁడె పొండవులన్ ?

ధృత — (విని సంతోషముతో) అబ్బాయీ ! దుర్యోధన ! దోణపదపరి

భవోద్దీపితకోగ్ధానటుండును, దండిరికంబెను బరాక్రమవంతుండును, శిఖా

వంతుండును, నమరసమానుండును నగునశ్వతోమ యిదిగో ! వచ్చుచున్నాఁడు;

నీ వీవీరున కెదురు వోయి సంభావించుము.

గోంధా—కుమారా ! ఈమహాభాగున కెదురు పొమ్ము.

దుర్యోధ—నాయనా ! అమ్మా ! కర్ణునిచావు గోరినయ్యావృథాయకావన శక్త్రు బలభరునితో నేమి ప్రయోజనము ?

ధృత—కొడుకా ! ఈసమయములో నిటువంటిపరాక్రమవంతులకు వెగటుగా మాటలాడఁ గూడదు.

(అశ్వత్థామ ప్రవేశించుచున్నాడు.)

అశ్వ—జయతుజయతు కారవేశ్వరః.

దుర్యోధ—(లేచి) గురువుతరి ! ఇటు కూరుచుండుము. (కూరుచుండఁ బెట్టు కొనుచున్నాడు.)

అశ్వ—రాజా ! కారవేశ్వర !

తే. గీ. కర్ణముల కింపుగాఁ బల్కి, కర్ణుఁ డాజి
యందుఁ జేసినవని, తెల్ల మయ్యెఁ గాదె ?
ద్రోణి యిప్పు డభిజ్యోశరానుఁ డగుచు
వచ్చె; నీచైరులను దాకు ? వగవ కింక.

3౨

దుర్యోధ—(అనూయతో) ఆచార్యపుతరి !

ఆ. వె. అంగరాజా చచ్చివంతట గడ, నీవు
యౌధ్ధ మొనరఁ జేయ నుడినావు;
నేను జన్మువలకు నీవు ప్రతీక్షింపు;
కర్ణునకును నాకుఁ గలదె వేలు ?

3౩

అశ్వ—ఏమి ? ఇప్పటికిని గర్జనియందుఁ బక్షపాతమును, మాయెడలఁ దిరస్కారమునా ? రాజా ! కారవేశ్వరా ! తథాస్తు. (నిష్క్రమించెను.)

ధృత—కుట్టా ! నీ కిది యేమి వెట్టి ? ఈసమయములో సంతమహాభాగుఁ డయినదుశ్వత్థామకు, నీవు పుల్లనిలుపుమాటలచేత మనసు విలుగఁ జేసితివి.

దుర్యోధ—ఇతని కేమి యపియము ? నే నసత్యము పలికినాడనా ? ఇది నాకుఁ గోరిధస్థానము గా దేమి ? చూడు,

చ. ధనువులు పూనురాజులకుఁ దల్ప నశక్యపుఁ బేర్చివాని, నీ

కొనరినభాగ్యదోషమున యౌధ్ధమునఁ దెగినట్టివాని, నిం

దన మొనరించె, నాయెదుర, నాపియమితుని, సంగరాజా; న
ర్జునునకు ద్రోణపుత్రునినకుఁ, బాడ విశేష మదేమొ చెప్పమా.

౪౦

ధృత—నాయనా ! నిన్నవలసిన దేమి ? భరతకులమున కిది యవసాన సమయము. గాంధారీ ! మందభాగ్యుడను నే నిప్పుడేమి చేయుదును ? (అలోచించి) కానీ. సంజయా ! భారత్వాజుడయినయశ్వత్థామతో నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము.

చ. తడవుగ వీనిలోఁ గుడుచు స్రస్యము నేమతినాఁడవయ్య ? నీ
వొడలను బ్రాఁక, నావలువయున్ బుర దయ్యెను నీదుబాల్యమం
దుడుగనిభాగ్యద్రుఃఖముననో, చిరమైతినినో, వ్యత్యయంబుగా
నుడివినపీఠిచో, గురుతనూభవ ! పెంపకుమయ్య కోధమున్. ౪౦

సంజ—చిత్తము. (లేచుచున్నాఁడు.)

ధృత—మతీయు నిట్లని కూడ వచియింపుము.

చ. అన్యతము వించు నీజనకుఁ డట్టులు శస్త్రము నుజ్జగించుటన్,
గనుఁగొన నంతవానికిని గల్గినతాదృశ మానవజ్ఞ యున్,
దనయుఁడ వైననీదుబలదర్పములుం, దలపోసిలే, నుయో
ధనుపలు కెంతువా ? పృథివిధానము నేయుదు గాక దోగిణజా ! ౪౧

సంజ—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

దుర్యో—నూతుఁడా ! మాయుద్ధరధమును సన్నద్ధము నేయుము.

నూతు—చిత్తము దేవా ! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ధృత—గాంధారీ ! మన మీలాగున మద్యాధిపతి యయినశల్యునివిడిదికిం బోవుదము. అహ్మయీ ! నీవు నిట్లు చేయుము. (చెవిలో) ఈలా గీలాగు (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది క్రిపర మేశ్వరవరప్రసాదలభ్యసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీర
నీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరితనగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ

లక్ష్మంతాగర్భకుక్తిమక్తఫల నూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధ

విగేయ నుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీకృత వేణీసంహార

నాటకంబునందుఁ బంచమాంకము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీపరమాత్మనేనమః

వేదోనంహారనాటకము.

షష్ఠాంకము.

—:0:—

[తరువాత నాననన్ధుఁ డయి ధర్మరాజును, ద్రాపదియుఁ, జేటియుఁ,
బురుషుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

యథిష్ఠిరుఁడు—(విచారముతో నిట్టూర్పు విడిచి)

ఉ. ఎట్టెటా భీష్మసాగరము నీదియు, దోణిమహాగ్నివార్పియున్,
గట్టిఁడికర్ణపన్నగము గాసిలఁ జేసియు, శత్రుఁ గూల్చియున్,
గట్ట! యొకింత తక్కువగఁ గాంచుజయంబున, మాకు నెల్ల ని
ప్పట్టున, భీమసాహసపుఁబల్కున జీవితశంక పుట్టెఁగా!

ద్రాపది—(కన్నీళ్ళతో) మహారాజా! పాంచాలిచేత నని యెందు కనరు?
యథి—ద్రాపది! నాచేత నే నుమీ! (పురుషునిఁ జూచి) బుధక!

పురు—దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

యథి—నీవు పోయి నహదేవునితో నిట్లు చెప్పుము. భీమనేనుండు కోర్కె
వేశంబున “నే నీదినంబునఁ దప్పక నుయోధుని వధించెదను; లే కున్న నేను
జచ్చెద” నని చేసినదారుణప్రతిజ్ఞను దెలిసికొని, మహాభీమాని యయిన దుర్యో
ధనుఁడు మాయ మయ్యెడు. కావున వానిజాడ నెఱింగి వచ్చుటకు, మిక్కిలి నిపుణ
మయినబుద్ధి గలిగినట్టియు, నయ్యయికందువల నెఱింగినట్టియు, ధర్మవిశ్వాసములు
గలిగినట్టియు సచివులు, తప్పటలతోడఁ జాటింపుచు, శమంతపంచకమునఁ జరింప
వలయును; దుర్యోధనుజాడఁ దెలిసి వచ్చినవారికి, ధనము మొదలగాఁ గలపనదనంబు
లీయఁబడు నని, స్పష్టముగాఁ జెలుప వలయును.

మఠియు—

సీ. నీశ్వబాడలు దీయ నేర్పుజాలరు లూచినేలలం దినుకల నెమక వలయు;
నల్లిబిల్లిగఁ దీఁగ లల్లుడొంక రెఱుంగుగొల్లలు పొదలఁ గన్గొనఁగ వలయు;
నిజవరవరజాంకనిపులు రె నెఱుకులు వ్యాఘ్రాటపులయందు నరణువలయు;
రంధ్రిజ్ఞు లైనమేల్మణిధులు జడదారివేసాల మునులొద్ద చెడుక వలయు;

పురు—దేవా ! చిత్తము.

యుధి—మఱియు నిట్లని కూడఁ జెప్పుము.

తే. గీ. అలుకుచు రహస్యమున మాట లాడువారి,

నుపులను, రోగులను గూడఁ, జూడ వలయుఁ;

బులుఁగులయెలలంగు, మృగములకలఁత, రాచ

గుఱుతునడుగులు, నడవిలో నెఱుంగ వలయు.

పురు—చిత్తము దేవా ! (నిష్క్రమించి మరల వచ్చి సంతోషముతో)

దేవా ! పాంచాలకుఁడు వచ్చినాఁడు.

యుధి—కిక్కుముగాఁ దీసికొని రా.

పురు—(నిష్క్రమించి పాంచాలకునితో మరల వచ్చి) ఇదిగో ! రాజుగారు;
సన్నిధికిం బొమ్ము.

పాంచా—(సమీపించి) దేవా ! జయముజయము. దేవరకును దేవేరికినిఁ
రియముఁ దెలుప వచ్చితిని.

యుధి—భద్ర ! పాంచాలక ! దురాత్ముఁ డయినయాకారవాధమునిజాడ్చు
యే మయినఁ దెలిసినదా యేమి ?

పాంచా—దేవా ! జాడ మాత్రమే గాదు; దేవీకేశాంబరాకర్షణమహాపాతక
పాతకభూకుం డగునాదురాత్ముఁడే తెలిసికోబడెను.

యుధి—(సంతోషముతోఁ బాంచాలకునిఁ గౌగిలించుకొని) భద్ర ! మేలు
మేలు ! ప్రియ మెఱింగించితివి. మఱి కంటే కగపడినాఁడా ?

పాంచా—దేవా ! యుద్ధమున కగపడినాఁడా యనుండు.

ద్రౌప—(భయముతో) ఏమి నానాభుఁడు సమరగోచరుడై యున్నాఁడా ?

యుధి—(సంతోషముతో) నిజముగా మాతమ్ముఁడు యుద్ధములోనే

యున్నాఁడా ?

పాంచా—మహారాజుగారితో నేను మఱియొకలాగు మనవి చేసికొందునా ?

యుధి—తే. గీ. కారణము లేకయే మది కలఁత్రపడుచు,

నూరక వివేకహీనత నొందు చుండె;

గడ్దను ధరియించుభీమావికృమ మెఱిగియు,

సందెయముఁ బొందుచున్నాను జయమునందు.

(ద్రౌపదివంకఁ జూచి) యా మెహెమునుండి కన్నీళ్లు దుడిచివేయుచు)
ఓనుత్తతియ్యరాలా !

చ. గురువులు బంధువుల్ నృపతికోట్లు గనక, మన కైనవాఁటిదు
మృరిభవ ముత్తరించ నిరుపద్ధతు లున్నవి; యెవ్వి యన్న, నుం
దరి ! మన మైన నందఱముఁ, దప్పక పొగ్గము పాయఁగా వలెన్ ;
గురుకులపాంసనుం డయిన, గొబ్బనఁ జావ వలెక రణంబునక.

ర

అయినను సందేహ మెందుకు ?

తే. గీ. పృథివ చెడు నేమొ యని, భయపడుచు నున్న
యమ్మహాపీరుచే నిశ్చయముగఁ జచ్చు,
నిండుఁగొలుపున నీతలవెండుగ్రీకలను
బట్టి, ని న్నిడిపించినపాపపశువు.

౫

పాంచాలకా ! చెప్పచెప్పు. ఆదురాత్ముఁ డెట్లు లగపడెను ? ఇప్పు డెక్కడ
నేమి జరుగుచున్నది ?

పాంచా—దేవా ! దేవీ ! చిత్తగింపుఁడు. దేవదారిచేత నట్లు మఁద్రోకుం
డయినశల్వుండు దెగుటయు, శకునిశలభంబు సహదేవానలంబునం బడి మ్రగ్గుటయుఁ,
దక్కినకొలఁదిపాటిజోదులు, తమదళవాయిచావును జనములయాక్రందనమును జూచి,
రణరంగమునకుఁ దొలంగిపోవుటయు, మనసైన్యంబులు శత్రుపరాజయంబు గాంచి
పొంగుచు, విచిత్రపరాక్రమంబున ధృష్టద్యుమ్నాధిష్ఠితంబు లయి యుండుటయుఁ,
గృపకృతపరాశ్రవ్యథౌముల విచ్చుమొగ్గుటయు నాలోకించి, దురాత్ముఁ డక్కార
వాధముఁడు బెంగగొని, భీమసేనునిదారుణప్రతిజ్ఞకు నడలి యెక్కడనో యడఁగి
పోయెను.

యుధి—చీ ! యేమి పని చేసెను ? తరువాతఁదరువాత ?

ద్రౌప—ముందుసంగతి చెప్పు.

పాంచా—దేవా ! దేవీ ! అవధరింపుఁడు. తరువాత భీమార్జును లిద్దఱును,
వానుదేవాధిష్ఠితం బయినరథం బెక్కి, శమంతపంచక మంతటను వెదకి; గాని
వానిజాడ కొంచె మయినను దెలియ రాదయ్యెను. పిమ్మట మాబోఁటిభృశ్యులు దైవ
మును దలంచి శోకించు చుండిరి. అర్జునుం డున్న రని వేఁడినిట్టార్పులు పుష్పమండె.
వర్షకాలమున నంధకారబంధుర మగురాత్రివేళ, దళతళ మనియెడు మెఱుంగులతెఱుం
గున వెలింగెడుపింగళేక్షణంబుల, భీమసేనుండు నిజగదాదండంబును బ్రజ్వలించు
జేయుచుండె. భగవంతుఁ డయినకృష్ణుండు విధిచెయ్యుల దూఱుచుండె. అట్టిసమయం
బున నొకానొకపురుషుండు, తనచేత మాంసభారమును బట్టుకొని, క్రొత్తగాఁ జంపిన
మృగమునెత్తుటం జొత్తిల్లినకాళ్ళతోడను, గట్టుబట్టుతోడను, బరుగుపరుగున వగర్చు

కొనుచు భీమసేనునిసన్నిధికి వచ్చి, నిట్టూర్పులసందడిని సగముసగము వినఁబడియెడు సత్తురములచేత నూహింపఁ దగిన మాటలతో, నిట్లు విన్నవించెను. దేవా! ఈచేరువ నొకమహాహృదంబుతీరంబున మడుఁగులో దిగినయడుగులజాడలు రెండు గనంబడు చున్నవి. అం దొకటి నీళ్లనుండి వెడలి వచ్చినట్లున్నది. రెండవది యట్లు గాదు. మిఁద దేవరచిత్తము. అనుటయు మే మందఱముఁ దొందరగా బయలుదేలి యామధువుఁ జూపుటకు నప్పురుషుని ముం దుంచుకొని పోయితిమి. అనంతర మారెండవపదపద్ధతి దుర్యోధనుని దగులు నిరూపించి భగవంతుండు కృష్ణుం డిట్లనియె. ఓవృక్షోదర! దుర్యోధనుఁడు జలస్తంభవిద్య నెఱుంగును గవా. దానంతేనీ నిశ్చయముగా నీకు జడిసి, వాఁ డీమధువున దాఁగి యున్నవాఁడు. అనిన నబ్బలానుజానిమాట విని యుద్ధి, దిక్కు లెల్లం బూరటిల్ల మొసళ్లు మొదలయినజలజంతువులు తల్లిడిల్లి, మడువంతయుఁ గలఁగి పోవ, భీమసేనుండు భీకరంబుగాఁ బెద్దబొబ్బవెట్టి యిట్లనియె. ఓరోరివృథా పృథ్విపితాలీక పౌరుషాభిమానీ! పాంచాలరాజతనయా కేశాంబరాకర్షణమహాపాతకీ! ధార్తరాష్ట్రోపసదా!

చ. పొడమితి విందువంశమునఁ; బూనితి విప్పటికి నృహగదఁ;
విదువక దుస్సనేనుమఁబెచ్చనినెత్తురు ద్రావుశత్రు సక
గడునిరసించి; తట్లు మధుకైటభవైరినె డిక్కరించి; తి
ప్పుడు పసరంబ! పంకమున ముద్ది యడంగితి నాకు జంకుచుక.

మఱియునోరిమానధనా! కారవాధమా!

ఉ. కారవనిష్కుటంబు లొగిఁ గాంతులు చచ్చి, విముక్తకేశవి
స్తారము లౌట, నాకతన ద్రావుదికొధమహానలంబు చ
ల్లాఁతును; దుస్సనేనువృదయంబుననెత్తురు ద్రావఁ జూచి, యీ
మారుతి నేమి చేసి? తిది మానము చంపుకొనంగ వేళయే?

ద్రావ—నాథా! నీవు మరల వచ్చి నాకంటఁ బడితివేని నాకోపము తీతినట్టే.

యథా—ద్రావదీ! యీసమయమున నమంగళములను నోట రాసీయఁగూడదు.
భద్ర! తరువాతఁదరువాత?

పాంచా—దేవా! తరువాత నివ్వధంబునం బలుకుచు, వృక్షోదరుండు వీర్యక్రో
ధోద్ధతుం డయి, భీష్మణగదాదండంబును బిఱబిఱం దిగిపువ, నువ్వెత్తుగ లోన నుఱికి,
యుల్లంఘితతీరంబు, నుత్సన్ననలినంబు, నున్మూర్ఛితగాగ్రహంబును, నుద్రాఘాతసమస్త
శకుంతంబును నయి యమ్మహాహృదం బంతట నుడిగుండములు పడునట్లు భయంకరము
గా నీ రంతయుఁ గలిపి వేసెను.

యధి—భద్ర! అట్లయినను వెలువడ లేదుగదా ?

పాంచా—దేవా ! యెట్లు వెలువడ కుండును ?

చ. వెలుచ భుజంబులం జఱచి, భీముఁడు పెన్మడువుం గలంచినక,
బలుఁదఱికిండకవ్వమునఁ బాల్కడలి స్తుత కాలకూటముం
బలె, నొకమూలనుండి కురుపాంసనుఁ దుక్కుటకోపపావలో
జ్వలతమవిన్నులింగముల సత్వరుఁడై వెడలెక హృదంబునక.

యధి—నుక్షత్రియా ! మేల మేలు !

ద్రౌపది—యధిమునకు వచ్చినాఁడా లేదా ?

పాంచా—అట్లు లాజలాశయంబునుండి కయికి లేచి, యిరుగరంబులఁ
బెనుగదను బిఱబిఱం దిగిప్పుచు, దుర్యోధనుం డిట్లనియె. వృకోదరా ! నీభయంబున
నేను డాగతి నని సమర్థి చుకొనుచున్నావా? మూఁడుఁడా ! పాంచుపుత్రులను జంప
కు డఁ బరులకంటం బట్టకు సిగ్గుప నుచు, బడలిక దీర్చుకొనుటకై పాతాళమునకుఁ
బోయి యుంటిని. అను చుండునంతలో, గృష్ణార్జును లీడ్లఱునుం బోయి, నీళ్లలో
గదాయుద్ధము సేయఁగూడ దని, భీమదుర్యోధనుల నొడ్డునకుఁ దీసికొని వచ్చిరి.

అప్పుడు కారవనాథుండు గూరుచుండి, తనచేతిగదను గ్రీడఁ బెట్టి, వచ్చి
పోయిననూగురుతమ్ములయు, వాజివారణవీరభటులయు, గళేబరంబులను, గాకులును
గృద్ధలును రాపులుఁగులును నక్కలును గుక్కలును బీడికొనితినుచుండుటచేత భీష్మం
దైనదియు, దుర్యోధనంబు సేరు మాసినదియు, మనవీరులసింహనాదములకతమ్మున
నివ్వుడిగా మొర నెడురణతూర్యములచేత సంకుల మయినదియు, దినచుట్టునులందొక్కఁ
డైన లేనిదియు, బగవారిబంధువులతో నిండియున్నదియు, నగుకారవయధధరంబును
దేటి పాఱఁ జూచి యారారా జున్నరని వేడినిట్టూర్పులు పుచ్చుచుండె.

యధి—తరువాతఁ దరువాత ?

పాంచా—దేవా ! అయ్యవసరంబున వృకోదరుం డిట్లనియె. ఓయికారవ
రాజా ! బంధుజనమునుగూర్చి దైన్యపడుటచే నేమి ప్రయోజనము ? పాండవులు
సమర్థులు, నే నసహాయుఁడ నని. విషాదంబు నొందకుము.

లే. గీ. నీవు యుద్ధంబు సేయ, మాయేవురందు

నిచ్చ వచ్చినవానిని నేఱుకొనుము;

కవచము ధరించి, వలయుకై దువులు గొంచు,

సలుపు మాతనితో రఃశోత్సవము నేడు.

అనుపలుకు లాలించి యాకురురాజా, కొంచెము గన్నీటితోఁ గూడుకొనిన చూపును భీమాద్వనులవీఁడ నిలిపి యిట్లనియె.

అ. వె. కర్ణ, దుస్సనేనుఁ, గడ తేర్చినట్టిమీ

యిరువురును, సమాను లిపుడు నాకు;

నప్పియుండ వయిన, నతిసాహసుండ వౌ

నీవ, ప్రియతముండ వెంచ ననికి.

౧౦

అని లేచి పరస్పరకోగ్రాహతేపపదుషవాక్కలహాసప్రసారితఘోరసంగ్రాములై భీమదుర్యోధనులు, నిజభుజాదండంబుల విచిత్రగదాపరిఘంబులు శోభిల్ల, మండల ప్రచారంబుల విహరించుటకు నారంభించిరి. అంత నేనును భగవంతుం డయినచక్రా యుధునిచే దేవరయొద్దకుఁ బంపఁబడితిని. మహానుభావుం డయినదేవకీనందనుండు మీతో నిట్లు మనవి చేయు మనియె. భీమనేనుం డపర్యుపితప్రతిజ్ఞాం డగుటయు దుర్యోధనుండు విచ్చుమొ గ్గగుటయుఁ జూడ, మాకు మిక్కిలి విషాదంబు గలిగినది. ఇంక నిష్కడో, భీమనేనుచేత నుయోధనుండు చిక్కినాఁడు గావున, నిష్క్రంటకం బయిన యాభూతలం బంతయు నీ వేలుకొమ్ము. ఆభ్యుదయోచితంబు లగునవరతమంగళసమూ రంభంబులు సమకట్టింపుము. సందేహము వలదు.

మ. తగ నింప న్వలె రత్నకుంఠములు త్వదాజ్యాభిషేకార్థమై;

మిగులం బండువు నేయఁగా వలెను బేర్చిం ద్రోపదీవేణికే !

జగతిఁ క్షత్రోతరుచ్చిదాపరకుఞాస్వత్పాణి యారానుఁడున్,

మొగిఁ గుగ్రద్ధం డగుభీముఁడున్, సమరము బూనంగ జం కేటికే ?

ద్రౌపద—త్రిభువనాధనాథుం డగుదేవుం డిట్లు లానతిచ్చుచుండ, మఱియొకలా గేల జరుగును ?

సాంచా—ఇది కేవల మయ్యనురాంతకునియాశీర్వాచనము కాదు. ఆదేశమే.

యథా—భగవంతుం డగునమృహాత్మునిసం దేశమున కెవ్వఁడు సంశయించును? ఎవఁడురా అక్కడ ?

[కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాడు.]

కంచు—దేవా ! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

యథా—దేవకీనందనుం డయినదేవునిప్రసాదంబున, భీమునివిజయమంగళ శంసార్థంబుగాఁ, దదుచితసమారంభముల సమకట్ట వలయును.

కంచు—చిత్తము దేవా ! (ఉత్సాహముతో నడచి) ఓహో ! సంవిధాత్య పురస్సరు లగునంతఃపురదౌవారికులారా! యథాప్రధానంబుగా మీ రందఱు వినుండు.

భుజబలపరిక్షేపాత్తీర్ణకారవపరీభవసాగరుండును, నిర్యూయధదుర్ధరప్రతిజ్ఞాభరుండును, నుయోధనానుజతోద్ధూననప్రభంజనుండును బ్రభంజనతనయుండును, బలవంతుండును, దుశ్శాసనోర్ధ్వలవిదళననరసింహుండును, దుర్యోధనోరుస్తంభభంగవినిశ్చితవిజయుండును నగువ్యక్తోదరునికి, విజయమంగళంబుల సమకట్టవలయు నని, స్నేహపక్షపాతిమానసంబున నిదిగో ! దేవరయోధసిరిమహారాజుగా రాజ్ఞాపించుచున్నారు.

(ఆకాశమందు) — ఏ మంటరి ? అంతట నధికతరముగా సమకట్టియున్నామే; నీవు చూడవా యేమి యనుచున్నారా ?

కంచు — నాయనలారా ! మేలుమేలు ! చెప్పకయే మేలు చేయుట మనోగతంబయినస్వామిభక్తిని వెల్లడించును గదా !

యుధి — ఓయిజయంధర !

కంచు — దేవా ! ఆజ్ఞాపింపుడు.

యుధి — నీవు పోయి, మాకు మేలువార్తను దెచ్చినయీపాంచాలకునిఁ బసదనంబులఁ బరితోషపెట్టుము.

కంచు — చిత్తము దేవా ! (పాంచాలకునితో నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ద్రౌప — మహారాజా ! హృదయేశుఁ డయినభీమసేనుఁడు మరల నద్దురాత్మునితోడ “మాయేపురయందు నిచ్చవచ్చినవానిని నేఱుకొను” మని యొందునిమిత్రమనెను ? ఒకవేళ వాఁడు మాద్రీనుతు లిద్దఱలో నొకనిఁ గోరుకొని యాతనితో సమరంబు నేయఁ బూనిన, మహాపద్రవంబు సంభవెల్లును గదా ?

యుధి — ద్రౌపదీ ! ఆజరాసంధపరిపంథితాత్పర్య మిది; సకలబంధువులును, వీరభటులును జచ్చిపోయి, పదునొకం డతోహిణులసేనలకుఁ, గృపకృతపర్యాశ్వతామలు మువ్వురు మాత్రమే మిగిలిరి; కావున, దుర్యోధనుం డిప్పుడు బంధురహితుండును, శరీరమాత్రవిభ్రంతుండునునయి, యున్నవాఁడు. అందుచేత నొకవేళ, నభిమానమును వదలిపెట్టి వీఁ డస్త్రసన్యాసము పుచ్చుకొనినను, దపోవనము ప్రవేశించినను, బిత్తముఖంబున సంధిని గోరినను, సకలరిపులను జయింతు నని, పూనినతనప్రతిజ్ఞ నెఱవేలు కుండు నని యెంచి, వానికిఁ గొంచె మొస పుట్టి, నట్లు వదియించెను. పాండవు లయదుగురలో, నొకనితోడ నయిన యుద్ధము నేయుటకు, దుర్యోధనుఁడు చాలఁడు సుమీ. అయినను వ్యకోదరునకే వీనితోడ గదాయుద్ధము కావలయు నని సేను తలంచుచున్నాను. ఓనుక్షుతియురాలా ! చూడు.

మ. అలుకన్ బెన్దఁ బూనుభీమునికి సత్యం నీ దేవం డాజిలో;
 బలరామోపముఁ డాసుయోధనుఁ డనిక, బాంఛద్దదాకాళిక;
 గలుగుక భద్రము ధార్తరాష్ట్రనరినీగంధేభుఁ డొకటకుక;
 డలఁతుక భీమునికే నుయోధనునితోఁ; దర్కింప నే నొండకుక. ౧౨
 (తెరలో) ఓహో! దప్పి గొంటిని. దప్పిగొంటిని. కొంచెము నీర్వును, నీడయు నిచ్చి
 నన్ను సంభావింప వలయును.

యుధి— (విని) ఓరీ! యెవఁడురా అక్కడ?

[కంచుకి పువేళించుచున్నాడు.]

కంచు—దేవా! ఆజ్ఞాపింపుడు.

యుధి— ఆ దేవో తెలిసికొని రా.

కంచు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించి మరలఁ బువేళించి)

కంచు—దేవా! వడగొట్టి యొకయతిధి వచ్చియున్నాడు.

యుధి—ఃపుముగాఁ దీసికొని రా.

కంచు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

[తరువాత మునివేషధారి యయినచార్యుకుఁ డనెడురాక్షసుఁడు

పువేళించుచున్నాడు.]

రాక్ష—(తనలో) నేను దుర్యోధనునిమిత్రుఁడ నయినందుకుఁ బాండవుల
 నెట్లయిన పంచంప వలయును. (పుకాళముగా) దప్పిగొంటిని దప్పిగొంటిని.
 కొంచెము నీర్వును నీడయు నిచ్చి నన్ను సంభావింప వలయును. (రాజును జేరు
 చున్నాడు) (అందఱు లేచి నిలువఁబడుచున్నారు.)

యుధి—మునీంద్రా! నమస్కరించుచున్నాను.

రాక్ష—ఇది సముదాచారమునకు వేళ గాదు. కొంచెము జల మిచ్చి నన్ను
 సంభావింపును.

యుధి—మునీంద్రా! మీ రీయాసనమునఁ గూరుచుండుడు.

రాక్ష—(కూరుచుండి) మీరు కూడ మీమిస్థలములఁ గూరుచుండుడు.

యుధి—ఓరీ! యెవఁడురా అక్కడ?

[బంగారుగిండి చేతఁ బట్టుకొని కంచుకి పువేళించుచున్నాడు.]

కంచు—దేవా! ఇదిగో! జల్లనివరిమతోడకముచేతఁ బూర్ణ మయిన భృంగా
 రము. ఇది దాహము పుచ్చుకొనుటకుఁ బంచపాత్రము...

యుధి—మునీంద్రా! నీరుపట్టు ను దీర్చుకొని.

రాక్ష—(కాళ్ళు గడుగుకొని యాలోచించి) ఓహో! నీవు తుత్తియుని లాగున నున్నావు.

యథి—దేవరవారు చక్కగా నెఱింగితిరి; నేను తుత్తియుండనే.

రాక్ష—ప్రీతిదినము నూరక పోరాడుచు, స్వజనవివాశము చేసికొనెడు మీ నీర్ఘ్న మొదలగునవి, పరిగ్రహింపఁ గూడదు. కానీ, ఈనీడచేతను, సరస్వతీ నది లోనితరంగములను స్పృశించి వీతెంచెడుచల్లగాలిచేతను, నేను శ్రమము దీర్చుకొనియెదను.

ద్రౌప—బుద్ధిమతికా! విసవకణ్ఠిగో మహర్షికి విసరవే.

చేటి—(అట్లు చేయుచున్నది.)

రాక్ష—పూజ్యురాలా! మాయెడల నిట్టియుపచారము లనుచితములుగదా!

యథి—మనందా? మీ కెందుచేత నింతయలసట గలిగినది?

రాక్ష—ఓయీ! పటుజనసులభి మయినవేడుకచేతఁ, బూజ్య లయిన త్కత్రియోక్త సులద్వంద్వయౌద్ధమును జూచుట కయి, శమంతపంచకమునఁ దిరుగుచుండి, యర్జుననుయోధనుల కగుగదాయుద్ధము నవలొకించి, బలవత్తర మయిన యాశరదాత పుత్రైశ్వర్యంబున కోర్వ లేక, యుద్ధము ముగియ కుండనే చక్క వచ్చితిని.

అందఱు—(విషాదమును బొందుచున్నారు.)

కంచు—మనందా? ఆలాగు కాదు. భీమనుయోధనుల కని చెప్పఁడు.

రాక్ష—(అనూయతో) అ! సంగతి తెలియనివాడవు, న న్నెట్లు లాక్షేపించెదవు?

యథి—మనందా? చెప్పండి చెప్పండి.

రాక్ష—క్షణమాత్రము విశ్రమించి నీ కంఠయుఁ జెప్పెదను; కాని యీ ముసలివానికిఁ జెప్పను.

యథి—చెప్పఁడు. ఏమి? అర్జుననుయోధనులకే?

రాక్ష—అర్జుననుయోధనుల కగుగదాయుద్ధ మని నే నీ పటకే చెప్పి యుంటిని.

యథి—భీమనుయోధనులకుఁ గాదా?

రాక్ష—అది యంతకు మునుపే జరిగి పోయినది.

[యథిస్థిరుఁడును, ద్రౌపదియు మూర్ఛిల్లుచున్నారు.]

కంచు—(నీళ్లు చల్లి) దేవా! దేవీ! ఊఱడిల్లుఁడు.

చేటి—దేవీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

ఇద్దఱు—(తెలివిని బొందుచున్నారు.)

యుధి—మునీంద్రా! ఏమి చెప్పితిరి? భీమశుయోధనులకు గదాయుధ మంతకు మునుపే జరిగి పోయిన దేమి?

ద్రాప—స్వామీ! ఏమో చెప్పండి అంతకు మునుపే జరిగి పోయినదా?

రాక్ష—కంచుకీ! వీ రిద్దఱు నెవరు?

కంచు—బ్రాహ్మణోత్తమా! ఈయన యుధిష్ఠిరమహారాజు. ఈమె ద్రాపదీదేవి.

రాక్ష—హా! ఘాతుకుడనైన నేను దారుణ మైనసంగతి నుపక్రమించితినిగదా!

ద్రాప—హా! పాణేశ్వరా! భీమసేన! (మూర్ఛిల్లు చున్నది.)

కంచు—ఇప్పుడు చెప్పిన దేమున్నది?

చేటి—దేవీ! ఊడిల్లు మూడిల్లుము.

యుధి—(కన్నీళ్లతో) బ్రాహ్మణోత్తమా!

తే. గీ. పదము సందిగ్ధముగ నుంటఁబట్టి, యిట్లు
తీవ్రదుఃఖంబుఁ బొందు యుధిష్ఠిరుండు;

భీమునిశ్చితవార్తను వినినపిదపఁ,

బ్రాణములఁ బాసి సౌఖ్యంబు పడఁగలండు. ౧౩

రాక్ష—(సంతోషముతోఁదనలో) ఇదే నాప్రయత్నమును. (ప్రకాశముగా) అలాగయిన, నవశ్యము చెప్పవలసినసంగతులను, సంగ్రహముగాఁ జెప్పెదను. బంధు వ్యసనమును విస్తరించి చెప్పి, మఱితచింత కలిగింపుఁ గూడదు.

యుధి—(కన్నీ రొలుకుచుండ)

తే. గీ. ప్రిణతి గావించు సరగఁ జెప్పంగదయ్య.

సంగ్రహంబుగనో సవిస్తరముగానో;

యనుజుడన నేమి మూఁడెనో వినుట కేను,

సావధానత నుంటి, వాణ్యుమింద్రా! ౧౪

రాక్ష—రాజా! వినుము.

చ. కరము గదాధ్వనుల నిగుడఁ, గౌరవభీములు పోరునొటికిఁ,

ద్రాప—(హఠాత్తుగా లేచి) తరువాతఁ దరువాత?

రాక్ష—(తనలో) వీ టిద్దఱకు మరలఁ దెలివియన్నది రాకుండుటకు నే నేమి చేయుదును? (ప్రకాశముగా)

సరగ బలుండు రా, శతనిసన్నిధిఁ బోరి చాలనే; పనం

తర మతిశివ్యవత్సలతఁ, దద్బలరాముండు సంజ్ఞ సేయ, న

క్కురుపతి, దానికీ రెఱిగి, కూర్చె పురోదరు నొక్కపెట్టునక. ౧౫

యుధి—హా! తమ్ముడా! పృథ్వీదరా! (మూర్ఖిల్లుచున్నాడు.)

ద్రౌప—హా! పాండవేశ్వరా! హా! భీమసేన! నాకుఁ గలిగినపరాభవమును సహించ లేక, నీజీవమును విడిచి పెట్టితివా? నాథా! హా! జటాశురబళహిడింబ కిమ్మిరకీచకజరాసంధనిఘాదన! హా! సౌగంధికాహరణచాటుకార! హా! పలుక నేమి? పాండవేశ్వరా! (మూర్ఖిల్లుచున్నది)

కంచ—(కన్నీళ్ళతో) హా! భీమసేనకుమార! హా! ధార్తరాష్ట్రకులకమలినీ పాండవేశ్వర! మహారాజా! ఊహిడిల్లుము. బుద్ధిమతికా! దేవిగారి నూటించినవే. మునంద్రా! మీరు కూడ మహారాజుగారి నూటించుచు.

రాక్ష—(తనలో) ఆ! పాండవేశ్వరము చేయ నూటించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓయిభీమగిరి! ఇంకను జెప్పవలసిన సంగతి యున్నది. ఒక్క తుణ మూటడిల్లుము.

యుధి—(మూర్ఖుడేటి) మునంద్రా! ఇంకను జెప్ప వలసిన దున్నదా?

రాక్ష—అట్లు లానుకత్తియుండు నిహతుం డై, వీరనులభం బైనపుణ్య గతిం బొందిన, భారతృపథను జూచుటచేతఁ బొరలి పొరలి వచ్చుదుఃఖింబునఁ గన్నీరు కాలవలై పాఱి, నర్జునుండు, గాండీవంబు విడిచి పెట్టి, కొన్నెత్తుటం జొత్తిలి యున్న భీమునిగదను, బిగిసికొని పోయినయతనిచేతనుండి బలవంతముగా నూడఁదీసికొని, తన్నుఁ గృష్ణుండు సంధి నేయం దలంచి వారించుచున్నను, భాగ్యమితగదార్పుంకారమూర్ఖిత గంధీరవచనస్వశం డై, చిఱునవ్వుతోఁ గౌరవేశ్వరుండు రా ర మ్మని పిలుచు చుంటుండేసి, నీమాండవసోదరుండు వెనుకదీయక, యాతనితోడ యుద్ధంబున కుపక్రమించెను. అప్పుడు మిక్కిలి లాఘవంబు గలిగిన యానుయోధనునిగదాఘాతంబున వివ్వచ్చుండు చచ్చున కా నిశ్చయించి, బలరాముం దర్జునపక్షపాతి యయినకృష్ణుని బలవంతముగాఁ దనరథ మెక్కించుకొని, ద్వారకానగరంబునకుఁ గొంపోయెను.

యుధి—మేలు మే లర్జునా! గాండీవమును విడిచి పెట్టుటచేత, వెంటనే నీవు భీమునిమార్గమును బొందఁ గలవు. ఇంక నే నేయుపాయమునఁ శాస్త్రాగ్రాహకమున చేసికొఁ గలను?

ద్రౌప—హా! నాథా! భారతృపథ! గదాయుద్ధమున నేర్పు చాలని నీతమ్ముడు, నీచేతిలోనిగదను బలవంతముగాఁ బుచ్చుకొని పగవాని కభిముఖముగాఁ బోవు చుండ, నీ వుపేక్షించుట యుక్త మగునా? (మూర్ఖిల్లుచున్నది.)

రాక్ష—తరువాత నేను—

యుధి—సరే..మనీందా! అటుపయిని వినుట యెందుకు? హా! భీమసేన!
హా! జతుగృహసముద్రీతరణయానపాత్ర! హా! కిమీరహిడింబాసురజరాసంధ
జయమల్ల! హా! కీచకనుయోధనానుజకమలిసీమదకుంజర! హా! ద్యూతపణపృణయి!
హా! మామకశరీరస్థితిపరిభేదశంకానిషూదన! హా! మదాజ్ఞాసంపాదక! హా!
కారవవనదావానల!

ఉ. సుంతయు సిగ్గు లే కటులు జూదరి నైవపు డీవు భక్తిమై
దంతినహసనిసత్కుండవు దాసుడ వైతివిగా! కృశించి; నీ
కంఠకు నిప్పు డెక్కు డగునాపదఁ జేసితినయ్య? తమ్ముడా!
యెంతయు దిక్కు మాలి విలపించెదన న్నెడఁబాసి తయ్యయో! ౧౬
ద్రౌప—(మూర్ఛ చెలిసి లేచి) మహారాజా! ఏ మయినది?
యుధి—ద్రౌపదీ! మ తే మున్నది?
మ. బకకిమూరహిడింబనూదనుడు, దృప్యతీర్చకప్రాణహూ
సుకుడు, న్యాగధగంధసంధురభిదారుర్వారనిర్ఘాతుడున్,
బ్రకటస్ఫారగవోగ్రదీర్ఘభుజుడు, న్నాతమ్ముడు, న్నీరునా
యకుఁ డొద్దుర్లయు డ్డ్రునాగ్రిజుడు, కట్ట! యస్తమించెనే గదా! ౧౭
ద్రౌ—(అకాశమునఁ జూపు నిలిపి) ప్రాణేశ్వరా! నీవు స్వయముగా
నాకురులను ముడుతు నంటివి. వీరుఁ డయినతీర్తియునకుఁ బ్రసాదపట్ట
యుక్తము. గాదు; కావున నిదిగో! నేను వచ్చుచున్నా నుండుము. (వెండియు
మూర్ఛిల్లునున్నది)

యుధి—(అకాశమువంకఁ జూచి) అమ్మా! కుంతీ! విన్నావు గదా
నీవుతునిసమాచారము! అనద నయి విలపించుచున్న న న్నొంటరిగా విడిచిపెట్టి,
తా నెక్కడకోపోయినాడు తండ్రి! జరాసంధశత్రు! నీ కింతలోనే నూతేండ్లు
నిండుటకు, నీయందులోకు లేమివైపరీత్యము నాలోకించిరి? వారు గాదు. నేనే
యనేకములు పాడ గాంచితిని.

చ. నృపు లరిగాఁపు లౌవనుధ యెల్లను నా కిడి సిగ్గు గొంట, నేఁ
గపటపుజూదపుంబణముగా నిడ, నల్లక యొప్పుకొంట, నే
నెపుడు నుభింప, నవ్విరటునింటను వంటలజ్ఞాడ వాట, లే
టపటిచె, నీకు నాయు పకటా! కడు నల్ప మనందఱు తమ్ముడా! ౧౮
మనీందా! ఏ మన్నారు?

“చ. కరము గదాధ్వసుల్ నిగుడఁ గౌరవభీములు పోరువోటికిక్లా,
సరగ బలుండు రా, నతనిసన్నిధిఁ బోరిరి చాలనే; పనం

తర మతిశివ్యవత్సలతఁ దద్బలరాముఁడు సంజ్ఞఁ జేయ, వ
క్కురువతి దానికీ లెఱిగి, కూర్చె వృకోదరు నొక్కపెట్టునన్.” ౧౯.
రాక్ష—అవును. అది యాలాగే.

యుధి—చీ! నాయదృష్టము. (అకాశమువంకఁ జూచి) భగవానుడా !
కామపాల! కృష్ణాగ్రిజా! నుభద్రాభ్రాత!

మ. ఎద మేనత్తకుమారు లన్పీయము నీ కేదీ? నృపన్యాయమా
యది? నాతమ్మునితోడినీయనుజునెయ్యం బైన నూహింపవై;
తిది యేమి? పీయశివ్యు లిద్దఱును, నీ కీపక్ష పాతంబు గూ
డదు; మాచో దయమాలి తేమనను? గట్టా! నేను నిర్భాగ్యుఁడన్. ౨౦
(ద్రౌపదిని జేరి) ఓపాంచాలీ! లేలెమ్ము. మన మిరువురమును సమానదుఃఖము
గలవారిమే. నీవు మాటిమాటికి మూర్ఖిల్లుచు, మీఁదుమిక్కిలి న స్నేహ
దహించెదవు.

ద్రౌప—(మూర్ఛదెలిసి) దుశ్శాసనుఁడు పట్టి యీడ్చుటచేత విడి పోయిన
నాకేశపాశమును. దుర్యోధనరక్తమునఁ దడిసినచేతులతో, నానాథుఁడు ముడువ
వలయును. చేటి! బుద్ధిమతికా! నీయెదుటనే గదా నాథుఁడు ప్రతిజ్ఞ చేసెను ?
నాకు వేణీమహాత్మనంబు నారంభింప వలసిన దని దేవకీనందనుండును సందేశము
పంపెను గదా? కావున నుత్ఫుల్లకుసుమగామంబులం గొని తెచ్చి, నావేణి
నలంకరింపుము. భగవంతుం డగునవ్యరహితమనునచనప్రకార మాచరింపవే.
ఆయనయాలోచన కల్ల గాఁగూడదుగదా ! అయ్యో ! శోకజ్వరంబున నే నిట్లు
పలవరించెద నేల? ఇంకను గడుదూర మరుగనిప్రాణనాయకు నే యనుగమించెదను.
మహాకాజా! నాకుఁ గానములం బేర్చి. చిలిని బ్రజ్వలంపం జేయుఁడు. మీరును
క్షత్రియధర్మము ననుసరించి, నాథునిజీవిత మపహరించినశత్రువున కభిముఖు లయి
పోండి.

యుధి—పాంచాలీ బాగుగఁ జెప్పినది. కంచుకీ! దుఃఖమున మఱుఁగుచున్న
యీద్రౌపదికిం జిత్తు బేర్చి యారాటం బుడుపుము. నాకును నజ్యం బయినవిల్లు
తీసికొని రమ్ము. ఆయినను వి ల్లెందుకు?

తే. గీ. భ్రాతృవాత్సల్యమున గాండిపంబు విడిచి,

యితనినెత్తుటఁ దడిసినయరుణగదను

గొనుచు నర్జునుఁ డరిగె; గావునను నాకు

నదియ మే; లింకఁ జాలు జయాభిలాష.

రాక్ష—రాజా! నీచిత్తంబు రిపుజయవిముఖం బయినయెడల, నెక్కడగేని యొక్కడఁ బ్రాణిపరిత్యాగము చేసికొనుము. వృథాగ నక్కడకుం బోవ నేల?

కంచు—(రోషముతో) చీ! మునిజనము పలుకఁ గూడనిరాక్షసాస్త్వ పథనమును పచించితివి.

రా—(తనలో) నన్ను వీడు తెలిసికొనెనాయేమి చెపుమా? (ప్రకాశముగా) ఓకంచుకీ! ఇదిగో నిటు విను. ఇప్పుడచట నర్జుననుయోధనులకు గదాయుద్ధము జరుగుచున్నదిగదా! గదాయుద్ధమున వా రిరువురభుజసారమునుగూడ నే నెఱుంగుదును. కావున నీపతి కేడుఁఖవడుచున్న యీరాజునికి, మరల నేమిదుర్వార్తి విసవలసివచ్చునో యని, యట్లు పలికితిని.

యుధి—(కన్నుల విడుచుచు) మునీందా! మేలుమేలు! నాకు హితము నెఱింగించితిరి.

కంచు—మహారాజా! దేవసమాను లగు దేవరవారు శోకాంధు లయి ప్రాకృత జనునివలె యాత్మధర్మమును బరిత్యజింతురా?

యుధి—అయ్యా! జయంధర!

తే. గీ. సనదహరిపురదర్శితోద్ధాధశౌర్య

పరిఘపీఠభుజభిమపార్థు లిపుడు,

పుడమిఁ బడి యుండ, వారి నుక్కడఁచి చెంత

కాతువుఁడు నిల్వఁ, జూడ నాశక్య మగునె? ౨౨.

ఓపాంచాలరాజపుత్రీ! నాదుర్మయంబునఁ గదా నీ కీదుర్దశ సంపాద్య మయినది. కానీ, ఎంతవేగముగా నన్ని చృజ్వలించిన, సంతవేగముగా మనబంధుజనమును గలిసికొంగలము.

ద్రావ—అయ్యా! చిడుగులం బేర్పము, ఏమిది? మహారాజుగారిపచనము నొక్కఁడైనను చేయ కున్నాడు! హా! పాణిశేషరా! నీవు లేకుండుటను జేసి యిప్పుడు మహారాజు పరిజనులచేతఁ గూడఁ దిరిస్కృతిని బొందుచున్నాడు.

రాక్ష—భరతవంశమునకొండంద్ర కిట్లు పల్కెనుసరేమియు శ్లాఘనీయమే గదా!

యుధి—మునీందా! మామాట నొకఁడును వినిపించు కొనకున్నాడు. మీ రయిన నింధనవృదానమున మమ్ముఁ గటాక్షింపుడు.

రాక్ష—రాజా! ఇది మునిజనవిరుద్ధము. (తనలో) నామనోరథములు పూర్ణముగా ఫలించినవి; కావున వీరికిఁ గనబడ కుండ నెక్కడగే యుండి, చిడుగుల ప్రోవును బ్రజ్వలించఁ జేసెదను. (ప్రకాశముగా) రాజా! ఇట్టివో మేము నిలుచుటకు శక్తులముగాము.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

యథా—ద్రౌపదీ! మనమాట యెవ్వడును విన కున్నాడు. కానీ, నేనే స్వయముగా చారునంచయమును బోవు చేసి చితి నంటించెదను.

ద్రౌప—త్వరపడు మహారాజ!

[తెరలోపలఁ గలకలము.]

ద్రౌప—(భయముతో విని) మహారాజ ! ఇది యొకానొక తేజోబలదర్శిని నిర్భోషమువలె వినఁబడుచున్నది. మరల నేదో యప్రియము వినవలసివచ్చును. అందుకే మన మాలస్యము చేయుచున్నాము,

యథా—అలస్యము లేదు. లేచు. (అందఱును నడచుచున్నారు.)

యథా—ఓపాంచాలీ ! అమృతగారికిని, నీసవతులకును, జెప్పవలసిన దేమ చెప్పి, నీపరిజనమును బంపివేయుము.

ద్రౌప—మహారాజా ! బకహిడింబకిమ్మిరజరాసంధజయముల్లఁడయిన మీ మధ్యమపుత్రుఁడు హతాశుచరాల నయిన నాయందలిప్రేమచేతఁబరలోకమున కేగినాడని యత్తగారికి సందేశ మంపెదను.

యథా—కల్యాణీ ! బుద్ధిమతికా ! అమృతగారితో నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము,

అ. చె. అంటుకొన్నలక్కయింట బిడ్డలు నీవు

బైటఁబడితి రెవనిబాహుళక్తి,

నట్టియారుబలాధ్యుఁడైననీప్రియపుత్రు

చావు నెట్లు వినుతు జనని! నీకు?

ఓయిజయంధర ! నీవును సహదేవునొద్దకుంబోయి, పూజ్యునిఁ బొందుకులబృహస్పతిని వైమాతేయు నాతనిం గాంచి, సకలకురుకులకమలాశరదావానలండగుయధిష్ఠిరుండు సరలోకంబునకుంబోవుచుండి, యనుకూలనాశంసనీయునతిప్రాజ్ఞనాపతనంపతనమానధీరు ననుఁగుఁడమ్ముని నిన్ను బిగ్గఁ గొఁగించుకొని, కిరము మార్గొని, యిట్లు పొగ్గించె నని చెప్పుము.

“ఉ. వీండ్రకుఁ జిన్న పర్యాని, నిజ మీవు సముండపు నాకుఁ దెల్పి; జ్యే

ష్ఠుండను నేను సోదరతఁ; జూడ గురుండపు నీవు బుద్ధి, న

ట్లుండుటఁ జేసి, మాళిఁ గరయుగ్మముఁ జేరిచి వేఁడుకొందు నికా,

గొండిక ! పిడు నాయెడలఁ గూర్చి; విదుర్మును నీళ్లు దండ్రికిన్. ౨౪.

మతీయుతాల్పంబున నాచేతఁ బెంపఁబడ్డవాఁడు, నిరతాభిమాని, మేరుసమానహృదయ పారుండు. నకులండును, నామాటమీఁద నిలువఁ దగినవాఁడు గావున, నాతనితోఁ గూడ నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము. “వత్సా! నీవు మా మార్గ మనుసరింపఁ దగిన వాఁడవు గావు నుమీ.

మ. మము నీయన్నల నిష్ఠఁగ్ మఱచి పామ్మా తెల్విమై; బాండునం
 శను ట్టిణించుడు, నకుగర్భజల మిమ్మా; నీవు దాయాదగే
 పామునం దైనను, యాదవాన్వయమునం దైన, స్మహార్యము
 ధ్యమునం దైన వసించి, పోచుకొనవయ్య నీయెడల్ తమ్ముఁడా!
 జయంధర! నాతోడే నుమీ. ఈసమాచారిను నీవు శిఘ్రిముగాఁ బోయి చెప్ప
 వలయును.

ద్రౌప—చేటి! బుద్ధిమతికా! నీవు ప్రియసఖి యయినసుభద్రయొద్దకుఁబోయి,
 నాపలుకుగా నిట్లు పలుకుము. “చెల్లెలా! మనకోడ లయినయోత్తరకు నిప్పుడు
 నాలుగవమాసము; కావున మనకులమును నిలువఁబెట్టఁ దగినదానిగర్భమును నీవుబహు
 జాగ్రత్తతోఁ గాపాడ వలయును. పరలోకమునకుఁ బోయిన మేనమామలకును,
 మాకును గూడ, నెప్పు డయిన నీళ్లనుక్కలు విడిచి పెట్టుట కాధార మగు”నని.

యుధి—(కన్నీళ్ళతో) హా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

ఉ. వాఁరిఁ గొమ్మలఁ దెసలఁ బ్రాకి మహీతల మావరించియున్,
 లావుగ మామ్రు గట్టి, విపులం బగుపాడున నున్నవృక్ష మే

దైవశంబునం గరము దగ్ధము గాఁగను, దానిమొక్కయం

దీ వడియాస నొందె దిది యిచ్చును నీడ యటంచుఁ గోమురీ!

౨౬

(కంచుకిని జూచి) ఆయ్యా! జయంధర! నామీద నొట్టుఁ బెట్టుకొన్నను నీవు వెళ్ళ
 కున్నావు గదా!

కంచు—(రోదనముచేయుచు) హా! దేవా! పాండురాజా! నీకుమారు లయినయోధిష్ఠి
 రభీమార్జునకులసహదేవుల కెంతదారుణ మయినయవస్థ సందర్శించెను! హా! కుంతీదేవి!
 భోజరాజభవనపతాక!

ఉ. అన్నమకుండు నీకు, హరి కన్న, కిరీటికి బావ, కారవా
 భ్యన్నతకంజకుంజరవృక్షోదరునొజ్జ, హలాయుధుం డయో!

యెన్నక, యాజగంబునకు నెల్లను జల్లనినీడ నిచ్చునీ

కన్నకుమారు లన్నబలుగాన దహించెను, మత్తో చెట్టియో.

౨౭.

(రోదనము చేయుచు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

యుధి—జయంధర! జయంధర!

[కంచుకి చివ్రేకించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా! ఆజ్ఞాపించుఁడు.

యుధి—మీయదృష్టములు చూడ నీపాటివిగా నున్నవి; అయినను మరల
 నొకమాట చెప్పఁగోరుచున్నాను. ఒకతేళ మాతమ్మఁ డర్జునుఁడే జంబించెనేని, నీవా
 తనితో నాపలుకులుగా నిట్లు పలుకుము.

చ. అరయఁగ నాదుతమ్ముమ్మతి కాబలరాముఁడె హేతు వైన, నీ
పరమహితుండు కృష్ణనకుఁ బార్థుఁడ! యన్న గదా యతండు! తీ
వరపడఁ బోకుమీ యతనిపట్టున; నాపయిపేమ వీడు; ని
ష్కరుణపుత్రుఁడైము స్మరలఁ గైకొన; కేగు మరణ్యసీమకుఁ.

కంచు—చిత్తము. దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

యుధి—(అగ్నిని జూచి సంతోషముతో) ఓహో! నావంటదుఃఖము
గలజనులను, బ్రజ్యలించుచున్నతనశిఖ లనియెడుహస్తములచేతఁ బిలుచుచు, భగవానుఁ
డయినహుతాశనుఁడు, చక్కఁగ వెలంగుచున్నవాఁడు. కావున నాశరీర మింక
నీయన కింధనముగా సమర్పించుకొనెదను.

ద్రౌపది—మహారాజా! నాథునికి నాయం దధికప్రేమ గావున, ముందుగా
నేను బోయెదను. పరిసాదింపుఁడు.

యుధి—అట్లయిన నీమహాత్మవ మిరువురమును గలిసియే యనుభవితము.

చేటి—ఓహో! లోకపాలురార! మీరయిన నడ్డుపడి వీరిని రక్షింపుఁడు.

ఈయనచంద్రవంశపురాజునీ, రాజనూయాధ్వరంబునహుతవహునిదృష్టిఁబొందించిన
తాజ శ్రేష్టుఁడు, ఖాండవవనసంతర్పితహుతాశనుం డగునర్జునునకు జ్యేష్ఠభ్రాతృ, ప్రసి
ద్ధనామధేయుఁడు, యుధిష్ఠిరమహారాజా. ఈదేవి పాంచాలరాజకులదేవత, యజ్ఞవేది
మధ్యసముద్భవ, యజ్ఞనేని; ఇట్టివీ రిద్దఱును విష్ణురుణుఁ డయినయీకాలానలానకుఁ
దమశరీరములను గట్టెపుడుకలనుగాఁ జేయుచున్నారు; అయ్యో! రక్షింపుఁడు రక్షిం
పుఁడు. (వారిముందఁజఱి బడి) దేవా! దేవీ! ఏమి చేసెదరు?

యుధి—ఓసీ! బుద్ధిమతికా! ప్రాణసమానుఁ డయినతమ్ముఁడు, ప్రాణ
నాథుఁడను, బోయి నవ్వుడు చేయఁ దగిన దేమో యది చేసెదము. కల్యాణి! లెమ్ము
లెమ్ము. ఉదకమును దీసికొని రమ్ము.

చేటి—దేవా! చిత్తము (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) జయముజయము
మహారాజా! ఇదిగో! జలపూర్ణ మయినభృంగారము.

యుధి—పాంచాలీ! నీవును నీయందుఁ బక్షపాతము గలభీమునికిని, బ్రీయాఁ
డయినయర్జునునికిని, శిఘ్రముగా నుదకక్రియ నాచరింపుము.

ద్రౌపది—మహారాజా, మీరే యట్లు గావింపుఁడు. నే నగ్నిహోత్రమునఁ
బ్రవేశించెదను,

యుధి—లోకాచార మతిక్రమింప రాదు గదా! బుద్ధిమతికా! ఉదక మిటుతే.

చేటి—(అట్లుచేయుచున్నది)

యుధి—(పాదపగిఱచినము చేసికొని యాచమించి పొచ్చినావీతి యై దేవభాషతో) ఏమ తావత్సరిలాంజలి ధ్యానాయా భీష్మాయ గురవే, పగిసితా మహాయ శాంతనవాయ; ఆయ మపి పితామహాయ విచిత్రపీఠ్యాయ. (కంట నీరు పెట్టుకొని) తండ్రీ! ఇప్పుడు నీవంతు వచ్చినది. (మరల దేవభాషతో) ఆయ మపి తత్రభవతే స్వర్గస్థాయ గురవే మగృహీతనామ్నే పిత్రే పాండవే.

అ. వె. తర్పణములు మీకుఁ దండ్రీ! యింతటనుండి

యేను విడువ సంభవించ దెల్పుడు;

గాన నిప్పు జేను గన్నీళ్ళతో నిచ్చు

సలిల మంబతోడఁ గలిసి క్కొలు.

౨౯.

అ. వె. తండ్రీ! జలజనయన! తమ్ముడా! భీమన్న!

ఋజలంబు మనకు నిర్లబకును;

దప్పిగొనిన నీవు త్రాగకుమీ ముందు;

శేను నిదిగో! క్షణములోనే వత్తు.

౩౦.

ఎమి నావెట్టి! యుద్ధములోఁ జచ్చుటచేత నుత్తమకర్తీయులలోకమున్న బొంది యున్ననాతమ్మని, నే నీవిధమునఁ బ్రాణత్యాగముఁ జేసికొని చూడఁ గలనా? చూడ లేను. తమ్ముడా! భీమసేన!

చ. కుడిచితి వీవు నేఁ గుడుడుకొన్నయనంతర మమ్మచన్ను; పేర

ముడిఁగొనవైతి వన్నరసముక మును నేఁ గొనకుండ నెన్నఁడుకా;

నడిపితి వన్న! యిట్టై సవనంబులయందును సోమపాన; మి

ప్పుడు తగునా నివాసజలముకా మును ద్రావఁగ నీవు తమ్ముడా? ౩౧.

ద్రావదీ! పూజ్యఁ డయినభీమునికి దోసెఁడునీళ్ళు విడిచి పెట్టుము.

ద్రావ—చేటి! బుద్ధిమతికా! ఉదక మిటు లే.

చేటి—(అట్లు చేయుచున్నది.)

ద్రావ—(సమాపించి, దోసిలి నిండ నీళ్ళు పోసికొని) ఈనీళ్ళెవరికొఱకు విడిచి పెట్టుదును?

యుధి—అ. వె. కన్నతల్లి నిపుడు గాంధారితోడ స

మానడుఁగురాలిఁ గా నొనర్చి,

స్వర్గమునకు నెవఁడు చనియెనో ముందుగా,

వానికొఱకు విడువ వలయు వెలది!

౩౨.

ద్రావ—ప్రాణేశ్వరా! స్వర్గస్థుడవయిననీకుఁ బరిజనోపనీత మిది పాదోదకమయ్యెడును.

యథా—ఓయర్జునాగ్రిజ!

తే. గీ. చ్చరితిన నెఱవేర్చుకొకయే పరమగతికిఁ
బోయితిని గానఁ, దమ్ముఁడా! పొలఁతి నీకుఁ
దల విరియఁ బోసికొని జలాంజలి నొసంగుఁ,
గొలుకులను వేడికన్నీర్లు లొలుకు చుండ.

33.

కౌఞ—లేరెండు మహారాజా! ఈపాటికి మిసోదరుఁడు చాల దూరము పోవును గదా!

యథా—(కుడిక న్నదరుట నూచించి) పాంచాలీ! భీమునిఁ ద్వర్గగఁ గలిసి
కొనియొద పని శకునములు నాకుఁ జెప్పుచున్నవి. కానీ. శిఖ్రముగా నగ్నిని నమూ
పితము.

ద్రౌప—అహో! భగవానుఁడు హుతాశనుఁ డెంతచక్కగా వెలుగుచున్నాఁడు.

[తెరలోఁ బెద్దకలకంఠము]

[తత్త్వపాటుతోఁ గంచుకి ప్రివేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—రక్షింపురక్షింపుమహారాజ! ఇదిగో! దురాత్ముఁ డయినదుర్బోధనుఁడు
నెత్తుటితో స్నానము చేసి, రక్తాంబరుండును, రక్తాభిషేక భీషణగదాపాణియు నయి.
యుద్ధతకాలదుఁడుం డగుయముండునుం బోలెఁ బూజ్యురాలయిన పాంచాలి నిండు
నందు వెదకుచు, నీలాగుననే పచ్చుచున్నాఁడు.

యథా—హా! దైవమా! నీనిర్ణయము జరుగుచున్నది. హా! గాండీవధన్వి!
(మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు.)

కౌఞ—హా! ప్రాణేశ్వరా! మామకస్వయంవరస్వయంగాగ్రహకుటుంబీ!
ధనంజయ! నీప్రియసోదరునిఁ గలిసికొని మహారాజాను నన్నును విడిచి పెట్టితివిగదా
నాథా! (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

కంచు—దేవా! ఊడిల్లు మూడిల్లుము

యథా—(మూర్ఛజేఱి) హా! వత్స! హా! సవ్యసాచీ! హా! కుర్ధధిలోచ
నాంగనిష్ప్రేససాహససద్భిశమల్ల! హా! నివారకపవోద్ధరణ నిష్కంటకీకృతామరలోక!
హా! బదర్యాశ్రమమునిద్వితీయతాపస! హా! దోగ్ధాచార్యప్రియశిష్య! హా!
అస్త్రశిక్షాబలపరితోషితగాంగేయ! హా! రాధేయకులకమలినీప్రాయసారశరనిచయ!
హా! గంధర్వనిర్వాసితసుయోధన! హా! పాండవకులకమలినీ రాజహంస!

తే. గీ. అనుఁగుదల్లికి మొక్కిక్కక, వినయమునను

గౌఁగిలింపుక నాయాజ్ఞఁ గాంబ కకట!

యీస్వయంవరపథువు నీక్షింప కీవు

దవ్వుఁబయనంబు వోనేల? తమ్ముగుఱ్ఱి.

కంచు—అయ్యయ్యో! ఎంతకష్టము! దురాశ్వుఁ డయినదుశ్శృంగధనుఁడు విచ్చలవిడి నీలాగే వచ్చుచున్నాఁడు.

యథి—అయినచో సర్వథా యిప్పు డిదే కాలోచిత మయిన ప్రతీకారము. బుద్ధిమతికా! పూజ్యురాలగునీపాంచాలిని జలియొద్దకుఁ దీసికొని పో. నేను నీమె ననుసరించెదను.

చేటి—అయ్యో! రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.

కంచు—కల్యాణి! నీ మొట్ట నకులసహదేవులకా? దేవిగారియన్న యగు దృష్ట దృష్టు ననగా? ఇప్పుడు వారికంటె మతిరక్షకు లెవ్వరు? మహారాజునవస్థ యీలా గుండెను. అయినభీమార్జును లిద్దఱు నస్తమించిరి.

[తెరలోఁ గలకలానంతరము.]

ఓహో! శమంతశంకకసంచారులార ! దుధిరాస్వాదమత్త యక్ష రాక్షసపిశాచ భూతచేతాశకంకగృధ్రజంబుకోలకవాచసభూయస్యవశిష్టశిరశ్చయోధులార! నన్నుఁ జూచి యడలి పోకుఁడు. ద్రౌపది యెక్కడ నున్నదో చెప్పుఁడు. ఇదిగో! నావారుఁ గగటి కానవాలు చెప్పుచున్నాను. వినుఁడు.

చ. కుటు వొకచేతితోఁ జనుచుకొంచు సుయోధనుఁ డోరిఁ జూడ. నం

బర మొలువంబడెక; మతియుఁ బల్కురలోపల దుస్సనేనుఁ డు
ద్ధరతను బట్టియాడ్చుటను, దోయ్యలిముంగురు లన్ని ద్రొస్సె; నీ
వరుసఁ బరాభవంపడినపైదలి, యెక్కడ నుండుఁ జెప్పుడి;

కంచు—ఓచేటి! యజ్ఞసేవి! నీ కన్నులు గూడ ననాధ వయ కురుకుల కలంకునిచేతఁ బరాభవము నొందుచున్నావు గదా!

యథి—(చిగునలేచి)పాంచాలీ! జడియకు జడియకు. నాకు శిశ్యుని బయిన ధనువు దప్పింపుము. దురాత్మా! దుశ్శృంగధనహతక! రా. థా. నాబాణవర్షమున నీ గదాకాశలసంభూతభుజబలపరాగ మణచి జేసెదను. ఓరీకురుకులాంగార!

తే. గీ. ఆలజరానంధుఁ జంపినయట్టితమ్ము,

పారకిరాతుని గెలిచినయట్టితిమ్ముఁ

దలచి, నీలాగు తాయి నై నిలువ నైన,

నిన్ను పధియింపు నైనను, నేర నేను.

(తరువాత గదాపాణియు రక్తసిక్తాంగుఁడు నగుభీమసేనుఁడు

ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

భీము—(పడిగా నడచుచు) ఓహో! శమంతశంకకసంచారు లయిన సైనికులారా! ఏ మీతల్లడము?

కా. ఏ రక్షణను గాను, భూతమనుగా; నేలా. మృతేభాశ్వవి
స్తారాంగంబులకింద దాగ? హతశేషక్షాపులారా! ద్విష
చ్చారీరక్షతజాభిషిక్తతనుడకా, సంలంఘితోరుపరితి

జ్ఞారత్నాకరుడైనక్షుతిరియుడనే; శంకింప మీ శేటికే? ౭౭.

కంచు—దేవీ! పాండున్ను నా! లెమ్ములెమ్ము. ఇప్పుడు హరాత్తుగాఁ
జిచ్చులుకుటయే శ్రేయంబు.

ద్రౌప—(వెంటనే లేచి) నే నిప్పుడు గూడఁ జితిని సమీపింపకుందునా?
(చితి కభిముఖి యయియున్నది.)

యథా—యెవడురా అక్కడ? అమ్మలపొదియును కలుగు దీసికొనిరా.
ఏమిది పరిజనుఁ డెవ్వఁడును లేడయ్యెను? పాని. బాహుయద్ధముచేతనే యీ
దురాత్ముని గట్టిగ నాసందిటను బట్టి, మండుచున్న యీ యగ్నిహోత్రమునఁ బడ
వేసెదను. [నడుముగట్టుచున్నాడు.]

కంచు—దేవీ! దుశ్శాసనాకర్షితంబు లయి, కన్నుల కడ్డు పడుచున్న
నీకురులను, నీవే యిప్పుడు ముడుచుకొనుము. పృత్తికాగమునెడ నాస యింక
వదలి పోయెను గదా! వేవేగఁ జితియొద్దకుఁ బోవలయును.

యథా—వలదువలదు. దుర్యోధనహతకుఁడు చావకుండ, నీతలవెండుకలు
ముడువఁ గూడదు.

భీము—పాంచాలీ! నేను జీవించియుండఁగా, దుశ్శాసనఁడు చిక్కుచుటిచిన
నీకురులను నీచేతులతో ముడుచుకొ రాదు. ఉండు. నేను చుడిఁచెదను.

ద్రౌప—(భయపడి పరుగెత్తుచున్నది.)

భీము— నిలునిలు. భీరురాలా! ఇప్పు డెందుఁ బోయెదను?

(శేషపాశమును బట్టుకొనఁ దలచుచున్నాడు.)

యథా—(సత్తువకొలది భీముని సందిటం బట్టి) దురాత్మా! భీమార్జునరైరి!
దుర్యోధనహతక! ఇప్పుడు నీ వెందుఁ బోయెదవురా?

ఉ. చిన్నతనంబునుండియును జేసితి పెద్దలు మాకుఁ; బౌత్యహం

బు నిజబాహుదర్పమునఁ బొంగెదు; చంపితి రాజపుత్రులకా;

బన్నుగ నస్మదీయభుజవంజరమం దిటు చిక్కి నావురా

చెన్నఁటి! యింక నీతరమె జీవముతో నడుగైనఁ బోవఁగకా? ౭౮

భీము—అహా! నన్ను దుర్యోధనుఁ డనుకొని కాఁబోలు, నీమహారాజు
నాయెమ్ముకలు చూర్ణ మగునట్లు, నిర్దయముగాఁ గొంగిరించుకొను చున్నాడు.
అన్నయ్యా! అనుగ్రహింపుఁ డనుగ్రహింపుఁడు.

కంచు—(పోల్చి చూచి సంతోషముతో) ఏమీ! భీమసేనకుమారుడా వాయనా! అదృష్టవశమున బ్రతికి వచ్చితివి. మహారాజ! ఇతఁ డాయుష్మంతుడగుమనభీమసేనుడే నుండే. దుర్యోధనరక్తముచేత నొడలను బట్టలును, దబియొట్టినడుటచేత, రూపు మాత్రీ పోల్చి రాఁడయ్యెను. ఇంకను శంకింపవలదు.

చేటి—(ద్రౌపదిని గాఁగిరించుకొని) దేవీ! ఇదిగో! దనప్రతిజ్ఞను నెఱవేరికొని వచ్చి, నీప్రాణనాథుఁడు నీకు వేదీసంహారమహాత్మునము నేయఁగోరి, నీకొంత బెదకుచున్నాఁడు.

ద్రౌప—చేటి! నన్నుఁ గల్లమాటలతో నూటడించెదవా?

యుధి—జయంధర! నిజమే గద? వీఁడు శాపైరి యయినదుర్యోధనహతకుఁ గాఁడు గద?

భీము—దేవా! అజాతశత్రుఁగి! భీమాద్భుతాగ్రజ! ఇంకను దుర్యోధనహతకడెక్కడ? నాచేతఁ బాంశుకులపరిభావి యయినయాదురాత్ముని.—
లయఁగ్రాహి. కాయ మిలఁ గూలెను నపాయమును బొంది; మయిఁ

బూయఁబడెఁ జందనముచాయ రుధిరంబాక;

దోయధితుష్కపరిఖాయతధరాజయర

మాయవతి నిర్భే భవదీయభుజపీఠిక;

దోయములు సైనికనికాయములు నాని మహా

నీయసమరాన్ని శలభాయితము లయ్యెక;

మీయనినపే రొకటియే యిపుడు దక్క మిగు

లేయదియు లే దరి కమేయమహిమాభ్యా!

3

యుధి—(భీమునిఁ జూచుచుఁ గన్నీళ్లు దుడుచుకొనుచున్నాఁడు.)

భీము—(కాశ్యపిఁదఁ బడి) అన్నయ్యా! జయము జయము.

యుధి—తమ్ముడా! కావ్యజలపూరితలోచనుండ నయి, నీముఖచంద్రుఁగి! జాడలేక పోయితిని. అర్జునునితోఁ గూడ నీవు జీవించి యున్నావా? చెప్పుము.

భీము—నిహతాశేషశత్రువుడు లయి దేవరవారు ముఖించి యుండఁగ
భీమాద్భుతుల కేమి కొఱత?

యుధి—(మరలఁ జేసెనుతో గాఢానిగము చేసికొని)

చ. అరివధయొండని మృత్యు, రయంబున ముం దిది చెప్పెనా, బకా
మరుఁ గడతేర్చినట్టిప్రియసోదరుఁ డైనప్పకొదరుండవే

భీము—అవు నన్నయ్యా! సేసే.

యుధి—

కరమును నోలలాడితివిగా! మును మాగధుసీనవత్తు మన్

సరసునఁ జల్లు లాడుచును సంభరితతతజాంబుమండలిక్.

రం.

భీము—అవు నన్నయ్యా! మీ రొక్కక్షణము నన్ను విడిచి పెట్టుదు.

యుధి— ఇంకను ననిశ్చయ మేమి?

భీము—అన్నయ్యా! గొప్పయవశిష్టమే యున్నది! ఇదిగో! దుశ్యోధన దుశ్శాసనులరక్తముచేతఁ దడిసినయీచేతులతోడ, దుశ్శాసనాకృప్తము లగు పాంచాలకురులు ముడిచి వచ్చెదను.

యుధి—అటు లయిన క్షిప్రుముగా నరుగుము దీచురాలయినద్రౌపది జేజీసం హారమహోత్సవ మనుభవించుఁ గాక.

భీము—పూజ్యరాలా! ద్రౌపది! అదృష్టవశమున రిపుకులక్షయంబయ్యెఁ గావున, నీలింక నుఖం బుండుము.

ద్రౌప—(సమీపించి) నాథా! ఇయ మవుఁగాక! జయ మవుఁగాక!

(భయముచే వెనుదీయుచున్నది.)

భీము—రాజపుత్రీ! నన్నుఁ జూచి భయపడియెద వేమి? ఇదిగో నిది—

ఉ. ఏవృశకుండు రాజసభ నీదృశ్ నొముందఱ బట్టి నిన్ను, నా

హీనునికోణితంబు; స్పృశియింపుము చేతుల నంబెఁ ద్రాగునో;

జానరా! కారవేళుత్తతజం బిది; వద్దదఁ జార్జితోరువుం

గా నొనరించి, మై నలఁదఁ గంటిఁ, బరాభవపహ్ని యాటఁగన్. ర3.

బుద్ధిమతికా! పాండవదార నపహసించినభానుమతి యిప్పు డెక్కడ నున్నదే?

కానీ. వేదినంభవులారా! యజ్ఞసేవీ!

ద్రౌప—ప్రాణేశ్వరా! ఆజ్ఞాపింపుము.

భీము—నాఁడు నే నన్నయీమాట తలంపునకు వచ్చినదా?

..చ, విఱివిఱిఁ దిగిప్పుకొందు గద; బిట్టు నుయోధకుఁ గిట్టి, పెందొడలో

విఱుగఁగఁ గొట్టి, చేతులను వెచ్చనిశెత్తుట నద్ది, నీకురులో

మెఱుఁ గిడి, భీమసేనుఁ డవలీలను జిక్కెడలించి కూర్చెడుకా;

గొఱకొఱ యేల? దేవి! యిదిగో! ముద మందెను చూడు నీమదికా.”

(ఈపూర్వోక్తపద్యమును జదువుచున్నాఁడు)

ద్రౌప—ప్రాణేశ్వరా! తలంపునకే కాదు, అనుభవమునకును వచ్చినది.

భీము—(అమెవేణిని ముడుచుచు) దేవీ! దుశ్శాసననిలఱితంబయి ధార్దరాష్ట్ర లరాత్రి యయిననీవేణి, నింక నీవు ముడుచుకొనుము.

దొంగ—నాథా! ఈవ్యాపారము నాకీపఱలో నలవాటు దప్పెను. ఇంక భవ
దీయప్రసాదంబున మరల నేర్చుకొనవలెను.

చేటి—(వేణిని ముడుచుచున్నది.)

మహాసాగర. కురునాథుల్ కుగ్రద్ధచిత్తుల్ గురుభుజులులై కుంతిపుత్రుల్, నృపాంతః
పురముల్ నిర్ముక్త కేశంబులుగ సలుప యన్నోతు మే మూల మాఁద
ద్వరికృష్ణావేణి, కోరిధోద్ధతయమసఖమున్, ధార్త రాష్ట్రాంతకంబున్
బరిబద్ధబం య్యెఁగ; జాపుల్ ప్రజలకుఁగిడున్, స్వస్తియాఁతేండ్లకెల్లన్.
యూధి—దేవీ! ఇదిగో! అంతరిక్షసంచారు లగుసిద్ధజనంబులు నీవేణీసంచార
మహాత్మ్యవంబునకు సంతసించుచున్నారు.

[తరువాతఁ గృష్ణానులు ప్రవేశించుచున్నారు]

కృష్ణ—విజయతామ్ నిపాతనకలారాతిమండల స్నానుజః పాండవకులచంద్ర
మా మహారాజో యుధిష్ఠిరః.

అర్జు—విజయతా మార్జ్యః

యూధి—(చూచి) ఓహో! భగవంతుఁడు పుండరీకాక్షుఁడును, జరంజీవ యర్జు
నుఁడు నా? (కృష్ణుని) దేవా! నమస్కరించుచున్నాను. (అర్జునుని) తమ్ముడా! ఇటు
నన్ను గట్టిగాఁ గొనిరించుకో.

అర్జు—(నమస్కరించుచున్నాఁడు)

యూధి—(కృష్ణునితో) దేవా! భగవంతుఁడును బురాణపురుషుఁడును నగు
జాన్నారాయణుండు స్వయముగా మంగళములను గోరువానికి విజయము గాక మఱి
మిమాయగును?

అర్జునుమహాబాధివృత్తి నొనగూడినరూపమువాని, సృష్టిసం

హారణవిపాకపేతు వగువానిని, బుట్టువు లేనివాని, ని

ర్జరని, నచింత్యుని, గుణబరాజును, నిన్నుఁ దలంచునంతనే,

నరులకు దుఃఖముల్ దొలఁగు నాఁ, గనువారికి జెప్ప నేటికిన్? ౪౩.

(అర్జునుఁ గొనిరించుకొని) వత్సా! నన్నుఁ గొనిరించుకో.

అర్జు—(గొనిరించుకొనుచున్నాఁడు)

కృష్ణ—ఇదిగో! మహాత్ము లయినవ్యాసవాత్మీకిజామదగ్న్యజాబాలిసౌభృతి
మహర్షులు కల్పితాశేషమంగళవమారంభంబు లయి వచ్చి యున్నారు. మఱియు నకుల
సహదేవధృష్టద్యుమ్న సాత్యకిప్రముఖునే నానాయకులును, స్కంధోత్తంభిత తీర్థవారి
కలకు లయి, మియభిక్షకమును గోరుచున్నవారు. నేనును జార్వాకుఁడు మిమ్ము

వంచిండుటవ్యాసమహర్షివలనఁ దెలిసికొని, యతిత్వరితముగా నర్జునునితో భవత్సకాళమునకుఁ జనుచెంచితిని.

యంధి—ఏమి? మమ్ముఁ జార్వాకుఁడు మోసపుచ్చెనా? (కోపముతో) దుర్యోధనసఖుఁడు వాఁ డెక్కడ నున్నాఁడు? ఆతాక్ష సాధముఁడు నాచిత్తముచాల నుత్తలపఱిచెను.

కృష్ణ—ఆదురాత్ముఁడు నకులనిచేతఁ జిక్కినాఁడు. మహారాజా! నీ కింత కంటెఁ గోరఁ దగినది యేమన్నదో చెప్పుము.

యంధి—భగవంతుఁ డగుచేర ప్రిసన్నత నొందిన, నీయతాని దేమి గలదు, మానవమాత్ముఁ డనుబుద్ధితో నీతోఁ గిగ్గిడ లాడుచుంటిని. నాకింతకంటెఁ గోరఁదగిన దే మన్నది? దేవా! చూడుము.

ఉ. చెక్కు డెమర్ప చేవురకుఁ; జెండితి మొంటనివారిఁ; గృష్టయుం
దక్కవ నాదుదుర్మయమునం బడి దాఁటెఁ బరాధవాంబుధిక్;
మక్కువ మాట లాడెద వనంత! కృతార్థుఁడఁ గానె నేను? ని
న్నక్కఱతోడఁ గోర, నిక నన్యము లుండు నటయ్య కోరికల్? ౪౪
అయినను దేవా! నీవు ప్రిసన్నుండ వయితివి గాన నిట్లగుఁగాక.

మానిని. బోకులు దీనత లేక శతాబ్దములుం బ్రదుక న్వలె సౌఖ్యమునకా;
త్రాకికటతావకభక్తియు నద్యయభంగి లభించ వలె; స్మహారీ!
లోకహితుండును, బండితబాంధవుఁడుకా, గుణభూరివిశేషుఁడు. న
స్తోకశుభంకరుఁ డాచును రాజా, వసుంధర నెమ్మది నేల వలెకా.

కృష్ణ—తథాస్త! (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్యము. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది
సాధువంశక్షీరసీరాకరరాకానుధాక రాఘనామాత్యపౌత్ర హరి

తనగోత్రపవిత్రగుణకదంబలక్ష్యాంబాగర్భకుత్తిమక్తాఫల

సూరపురాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బ

రాయనామధే యాంధ్రీకృత వేణీసంహార

నాటకంబునందు సర్వం బును,

స్థాంకము,

సంపూర్ణము.

రెండవకూర్పు.

చక్కనిఅచ్చు:

ఇది కాళిదాసమహాకవివిరచితమునకుఁ దెలుఁగు. అప్పరస
యగు నుర్రశిని రాక్షసుఁ డొకరుఁ డపహరించి యంతరిక్షమార్గమునఁ
గొనిపోవుచుండఁగా, నామితోడిచెలికలైలమొత్త విని యాకాశగమన
మునఁ బ్రాప్త్యాముగలపురూరవశ్చక్రివర్తి యారక్కసు నుక్కడంచి
యామెను విడిపించిన కారణమునఁ జరన్పరానురాగ మ్మంకురించి వారి
రువురును వివాహముచేసికొనిరి. ఈవిషయమే బహువిధచమత్కార
ములు గలుగునట్లుగా రసపోషణము చేసి యై దంకముల నాటకము
గాఁ గవి రచించినాఁడు. శృంగారసప్రధాన మయినట్టి యీ నాట
కమునందలి భావములు మిక్కిలి పేశలములు. తనగ్రహణలాలసుల
కిది యనశ్యము పఠనీయము. ఏతన్నాటమునందలి పద్యములు
మచ్చున కిట నొకటి రెండు చూపఁబడుచున్నవి.

దీనివెల రు. 0—8—0 అణాలు మాత్రమే!

ఉ. అందనిమానిపండుగొన నట్లు నిగుడ్పుచుఁ దిప్ప రానినా
డెందముఁ గొందలంపటిచెడిక మును పే విష మాన్తుఁగి; డిప్పుడే
మందును? మందమందమలయానిలపాతితపాండుపత్రీమా
కంఠము లిందుఁ బ్రాదొడిమగంటులఁ జూపెడు నంకురావసత.

తే. గీ. స్వందనతోఁగి యునఁజేసి యిందువదన
యంస మంసముతోడ రాసాడెఁగానఁ
దలఁప నీభుజ మొక్కపై ధన్య; మితర
మైనమే నెల్ల భూమికి నతిధిరంబు॥ త్రీతీయాంకము.

న. తొలకరినీలమేఘ మిది, దుప్తనికాటుఁడు గాఁడు; దాన ను
జ్వల మగునింద్రీచాప మిది, సజ్యము దానవువిల్లు గాదు; కే
వలమును వర్షధార లివి, బాణపరంపర గాదు; పైఁడిగీ
టిలఁ దలఁపించుమిం చిది హృదీశ్వరి యుర్వశి గాదు రూఢిగా॥ చ. అం.

చ. కొడుకు మొగంబుఁజూచి మదిఁగుండకయూజులఁ జెందియుండఁగా
బడఁతుక నీ వియోగ మనివార్యత నిప్పుడ సంభవించెఁగా
మిడిమిడిగీర్మితృతాపము శమింప నవాంబునవృష్టిఁగాంచి యొ
ప్పెనుతటిఁ జెట్టుపైఁ బిడుగు భీకరభంగిని బడకైనడిక. వం. అం
మువారు గంగింధకర్తగారి కిట్లువ్రాసికొనుదు:—

వడ్డాది సుబ్బాకాయకవిగారు

రాజకీయకావాలాంధ్రచక్రివర్తి, రాజమహేంద్రవరం

